

atlas research

Het belang van cultuur in Groningen

Nancy Blaker
Francine Burema
Aron Joosse

oktober 2024

Eindredactie

Atlas Research
Capital C, 4^e etage
Weesperplein 4a
1018 XA Amsterdam
020 2371400
info@atlasresearch.nl
www.atlasresearch.nl

© Atlas Research, Amsterdam, 2024

Coverfoto: Marije van der Heide

Inhoud

Samenvatting en conclusies	5
1 Introductie	8
1.1 Het belang van cultuur	8
1.2 De ontwikkelingen in Groningen in de afgelopen jaren	12
1.3 Leeswijzer	17
2 Nieuwe benchmark cultuur in Groningen	18
2.1 Het culturele aanbod	20
2.2 Bereikbaar cultuuraanbod	31
2.3 Cultuurdeelname	33
2.4 Update Cultuurindex	36
3 Het belang van cultuur voor Groningen	38
3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?	38
3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Groningen?	41
3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit	53
4 De impact van cultuur in Groningen	56
Bijlage 1 Details over benchmark-gegevens	62
Bijlage 2 Ranglijsten G9	64
Bijlage 3 Inhoud Cultuurindex	73

Samenvatting en conclusies

In 2012 verscheen het onderzoeksrapport *Het belang van cultuurstad Groningen*.¹ Hieruit bleek dat het grote en diverse culturele aanbod en het hoger onderwijs de twee grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen zijn. Ruim tien jaar later voeren we een update uit van delen van het onderzoek uit 2012, om een beeld te geven van de culturele positie van Groningen vanaf 2012 (hoofdstuk 1), de positie ten opzichte van andere gemeenten (hoofdstuk 2), en het belang van het culturele aanbod voor de woonaantrekkelijkheid van Groningen (hoofdstuk 3). Daarnaast geven we een beeld van de impact van de cultuursector in Groningen door recente cijfers te analyseren van meerdere toonaangevende culturele organisaties en instellingen op het gebied van (toeristisch) bezoek, werkgelegenheid, en educatie en talentontwikkeling (hoofdstuk 4).

De culturele positie van Groningen vanaf 2012

De bevolking van de gemeente Groningen is de laatste jaren gegroeid, deels door een positieve migratiebalans en deels door de fusie in 2019 met de voormalige gemeenten Haren en Ten Boer. Met name jonge mensen trekken naar Groningen om te gaan studeren en werken en vestigen zich daarna deels in de omgeving van de stad. De gemeente moet met haar culturele aanbod ondertussen dus flink meer mensen bedienen. Ook voor de toekomstige jaren wordt een groei verwacht van het aantal inwoners, met name in de leeftijdsgroep 65+, gevolgd door de groepen 18-24 jaar en 25-39 jaar. Deze laatste groepen zijn de inwoners die over het algemeen de meeste waarde hechten aan het culturele aanbod.

In eerdere vergelijkingen tussen het cultuuraanbod van Groningen en andere gemeenten scoorde Groningen over het algemeen relatief hoog. Zo stond Groningen bij de Cultuurindex uit de *Atlas voor gemeenten 2012* op de tweede plaats van de vijftig grootste gemeenten (G50), en in de Cultuurindex uit de *Atlas voor gemeenten 2018* op de zevende plaats van de G50. Dit betekent dat de concurrentiepositie van Groningen wat betreft het aanbod cultuur ten opzichte van het aantal inwoners waarschijnlijk iets is afgenomen na 2012.

¹ Marlet, G., Ponds, R., Van Woerkens, C. (2012). *Het belang van cultuurstad Groningen*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

Update benchmarkonderzoek met recente gegevens

In dit onderzoek vergelijken we Groningen met de G50, de G9 (de negen grote 'stedelijke brandpunten voor kunst en cultuur')² en vijf andere gemeenten in het noorden van het land (Leeuwarden, Emmen, Assen, Súdwest-Fryslân en Westerkwartier). Vanwege beperkte beschikbaarheid van landelijk dekkende data op gemeenteniveau beperken we ons tot de *kwantiteit* van het aanbod en de deelname daaraan; *kwaliteit* wordt niet meegenomen. In de interpretatie van de resultaten dient hier rekening mee te worden gehouden.

Het algemene beeld uit de verschillende benchmarkanalyses van het culturele aanbod per duizend inwoners is vrij positief voor Groningen. Ten opzichte van het gemiddelde van de G50 scoort Groningen consistent hoog, met uitzondering van het aanbod musea en culturele festivals. Vergeleken met het gemiddelde van de G9 is een meer gemengd beeld te zien, waarbij Groningen op sommige onderdelen een relatief groot aanbod heeft voor haar inwoners (onder andere popmuziek, cultureel onderwijs, film, bibliotheken en boekwinkels), en op andere juist niet (onder andere musea, galerieën en culturele festivals). De vergelijking met de G9 werd ook gemaakt in *Het belang van cultuurstad Groningen* en veel patronen zijn veelal hetzelfde gebleven.

Tot slot blijkt dat Groningen ten opzichte van de benchmark van noordelijke gemeenten voor de meeste indicatoren een rijk cultureel aanbod heeft afgezet tegen het aantal inwoners. Uitzonderingen hierbij zijn het aantal musea, het aantal culturele festivals en het aantal Rijksmonumenten, waar de noordelijke gemeenten gemiddeld hoger scoren. Kijken we naar de cultuurdeelname, dan is het aantal bezoekers aan de podiumkunsten in Groningen opvallend hoger dan gemiddeld in alle drie de benchmarks.

Voor dit rapport is een Cultuurindex ontwikkeld op basis van de in dit onderzoek meegenomen indicatoren voor cultuuraanbod. Groningen komt hierop binnen de G50 op de zesde plaats, achter Amsterdam, Leiden, Maastricht, Utrecht en Haarlem.

Het belang van cultuur voor de woonaantrekkelijkheid van Groningen

Aan de hand van de woonaantrekkelijkheidsindex onderzoeken we welke factoren van belang zijn bij de aantrekkingskracht van steden. Op de woonaantrekkelijkheidsindex staat Groningen in 2023 op de 24ste plek van de G50. Hoewel de stad in 2012 nog op de twaalfde plek stond, is de absolute woonaantrekkelijkheid van Groningen juist toegenomen. Dat Groningen een geringere woonaantrekkelijkheid heeft dan het gemiddelde in de G50 ligt bijna

² Naast Groningen zijn dit Amsterdam, Utrecht, Maastricht, Eindhoven, Enschede, Arnhem, Rotterdam, en Den Haag.

helemaal aan de ongunstige (perifere) ligging van de stad. Het culturele aanbod levert – naast de universiteit – een belangrijke positieve bijdrage aan de aantrekkingskracht, wat ook een belangrijke reden is voor de zeer positieve migratiebalans van jonge mensen in Groningen.

Als we het woonaantrekkelijkheidsmodel opnieuw berekenen zonder de bereikbaarheid van banen mee te nemen, dan schiet Groningen omhoog naar de derde plek in 2023. Groningen heeft dus – afgezien van de relatief slechte baanbereikbaarheid – een zeer hoge woonaantrekkelijkheid voor (potentiële) inwoners, met name bepaald door de aanwezigheid van de universiteit, de historische binnenstad, de (culturele) voorzieningen en de veiligheid. Het aanbod cultuur en de universiteit blijven dus essentiële pijlers voor de woon-aantrekkelijkheid van Groningen.

Impact van de cultuursector in Groningen

De culturele sector in Groningen heeft op verschillende manieren impact. Voor dit onderzoek zijn gegevens uitgevraagd bij acht toonaangevende culturele organisaties in de gemeente Groningen om deze impact te illustreren. Dit zijn het Forum, het Groninger Museum, theatergezelschap NITE, theaterfestival Noorderzon, muziekfestival Eurosonic Noorderslag (ESNS), muziekpodia VERA en Simplon, en SPOT (podia Oosterpoort en Stadschouwburg Groningen). Alleen al deze steekproef van acht organisaties heeft in 2023 samen 3,8 miljoen bezoekers getrokken die van het aanbod hebben kunnen genieten, en van wie naar schatting meer dan de helft (2,3 miljoen) inwoner is van de stad.

Daarnaast ontvingen deze acht culturele organisaties bijna 1,5 miljoen bezoekers van buiten de stad. Deze toeristische bezoekers, die mede op het Groningse culturele aanbod afkomen, geven tijdens hun bezoek niet alleen geld uit bij de culturele instellingen maar ook elders in de stad. Uitgaande van gemiddelde totale uitgaven van 60,90 euro per persoon bij een toeristisch dagbezoek aan een Nederlandse gemeente, komen we uit op een schatting van 91 miljoen euro aan uitgaven in 2023 door cultuurbezoekers van buiten de stad.

De steekproef van acht culturele organisaties biedt samen in 2023 meer dan 450 fte werkgelegenheid. Daarnaast waren er ongeveer 1.100 vrijwilligers actief bij de verschillende organisaties. Tot slot leveren de acht organisaties een wezenlijke bijdrage aan cultuureducatie en talentontwikkeling. Cultuureducatie draagt op een positieve manier bij aan de ontwikkeling van jonge en oude deelnemers. De verschillende talentontwikkelingstrajecten ondersteunen de cruciale opkomst van nieuwe makers in het culturele veld die bijdragen aan het culturele aanbod van de toekomst.

1 Introductie

In 2012 verscheen het onderzoeksrapport *Het belang van cultuurstad Groningen*.³ Hieruit bleek dat het grote en diverse culturele aanbod en het hoger onderwijs de twee grote pijlers onder de aantrekkingskracht en economische vitaliteit van de stad Groningen zijn. Naast de stad zelf profiteert ook de regio daarvan, wat in de toekomst tot een lagere kans op bevolkingskrimp leidt. We zijn inmiddels meer dan tien jaar verder. Dit onderzoek is een update van delen van het onderzoek uit 2012, om een beeld te geven van de positie van Groningen ten opzichte van andere gemeenten op het gebied van kunst en cultuur en hoe belangrijk het culturele aanbod is voor de woonaantrekkelijkheid van Groningen. Daarnaast biedt dit onderzoek inzicht in de impact van de cultuursector in Groningen door recente cijfers te analyseren van meerdere toonaangevende culturele organisaties en instellingen op het gebied van (toeristisch) bezoek, werkgelegenheid en sociale impact.

Dit eerste hoofdstuk brengt de positie van Groningen in beeld met betrekking tot cultuur op basis van verschillende cultuurindexen en cultuurmonitoren die in de afgelopen jaren zijn gepubliceerd. Het beginpunt is het eerder genoemde rapport uit 2012. Daarna staan we stil bij andere relevante ontwikkelingen die de gemeente Groningen en de cultuursector in hetzelfde tijdsbestek hebben meegemaakt – zoals bevolkingsgroei, (cultuur)bezuinigingen en kostenstijgingen.

1.1 Het belang van cultuur

Onderzoek naar de woonaantrekkelijkheid van steden wijst uit dat het culturele aanbod een belangrijke factor is voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad.⁴ Mensen baseren hun beslissing om ergens te gaan wonen deels op dit culturele aanbod. Daarnaast heeft kunst en cultuur een grote maatschappelijke waarde, die veel verder gaat dan de opbrengsten van de culturele instellingen zelf.⁵

Het culturele aanbod in steden is in de loop van de twintigste eeuw steeds belangrijker geworden. Vroeger was het zo dat mensen voornamelijk dichtbij hun werk (fabrieken) woonden. De beslissing om ergens te gaan wonen was voornamelijk gebaseerd op waar mensen werkten. Dit is met de opeenvolgende transportrevoluties (trein, auto, vliegtuig,

³ Marlet, G., Ponds, R., & Van Woerkens, C. (2012). *Het belang van cultuurstad Groningen*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

⁴ G.A. Marlet (2009). *De aantrekkelijke stad*. Nijmegen: VOC Uitgevers; Atlas voor gemeenten 2023.

⁵ G.A. Marlet & J.P. Poort (2011). *De waarde van cultuur in cijfers*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

hogesnelheidslijn, internet) veranderd aangezien het steeds makkelijker werd verder van huis te gaan werken. Mensen kregen zo steeds meer vrijheid in hun keuze voor een woonplek. Bereikbaarheid van werk bleef belangrijk, maar mensen konden naar plekken verhuizen van waaruit zoveel mogelijk banen binnen acceptabele reistijd te bereiken zijn: niet alleen de huidige baan, maar ook de baan van de partner of toekomstige banen.

Waar de plaats van de huidige baan minder doorslaggevend wordt gaan andere factoren een rol spelen. Mensen gaan in toenemende mate op plekken wonen waar de kwaliteit van de woonomgeving zo hoog mogelijk is. Dit kan verschillende vormen aannemen voor verschillende mensen. Zo vindt de één een groot huis in een groene omgeving de meest aantrekkelijke optie, terwijl de ander liever in een stad gaat wonen. Bij het maken van de keuze in welke stad iemand gaat wonen, spelen over het algemeen factoren een rol zoals de baanbereikbaarheid, veiligheid en stedelijke voorzieningen. Het culturele aanbod is een voorbeeld van een stedelijke voorziening die bijdraagt aan hoe aantrekkelijk de keuze voor die stad is voor mensen.⁶

Cultuur is in de afgelopen decennia een steeds prominentere rol gaan spelen in de concurrentiepositie van steden. Steden met een groot en gevarieerd cultureel aanbod zijn over het algemeen ook de meer populaire woonsteden. Deze steden hebben voornamelijk een grote aantrekkingskracht op hoger opgeleiden, mensen met creatieve beroepen en mensen uit de hogere inkomensgroepen. Deze groep wordt ook wel de creatieve klasse genoemd.⁷ Uit eerder onderzoek is gebleken dat het relatief grote culturele aanbod in Groningen bijdraagt aan een bevolkingssamenstelling met relatief veel mensen die onder deze creatieve klasse vallen.

In de meest aantrekkelijke woonsteden is over het algemeen veel te kiezen op het gebied van cultuur. Mensen kunnen spontaan terecht in de vele theaters, concertgebouwen, poppodia en jazzcafés. Het zijn over het algemeen ook steden waarvan de inwoners op loop- of fietsafstand van hun huis gebruik kunnen maken van een gevarieerd aanbod aan cultuur, horeca en andere voorzieningen in een historische binnenstad. Dit zijn steden die door de economisch kansrijke bevolkingsgroepen het meest aantrekkelijk worden gevonden. Groningen is zo'n stad.

⁶ G.A. Marlet (2009). *De aantrekkelijke stad*. Nijmegen: VOC Uitgevers.

⁷ Dat zijn in feite hoogopgeleiden die werken in een hooggekwalificeerde baan: G.A. Marlet & C.M.C.M. van Woerkens (2007). The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth. *Urban Studies*, 44(13), pp. 2605-2626.

De woonsteden met een groot en divers aanbod kunst en cultuur doen het over het algemeen economisch ook beter. Wonen is de afgelopen decennia steeds minder het werken gaan volgen, maar werken volgt juist steeds vaker het wonen. Waar productieve werknemers graag willen wonen, groeien de bedrijven en vestigen zich nieuwe bedrijven. In steden waar relatief veel hoogopgeleide, creatieve mensen wonen – zoals in Groningen – neemt de werkgelegenheid over het algemeen meer toe dan in steden waar dit in mindere mate het geval is. In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op het indirecte economische belang van cultuur in de stad.

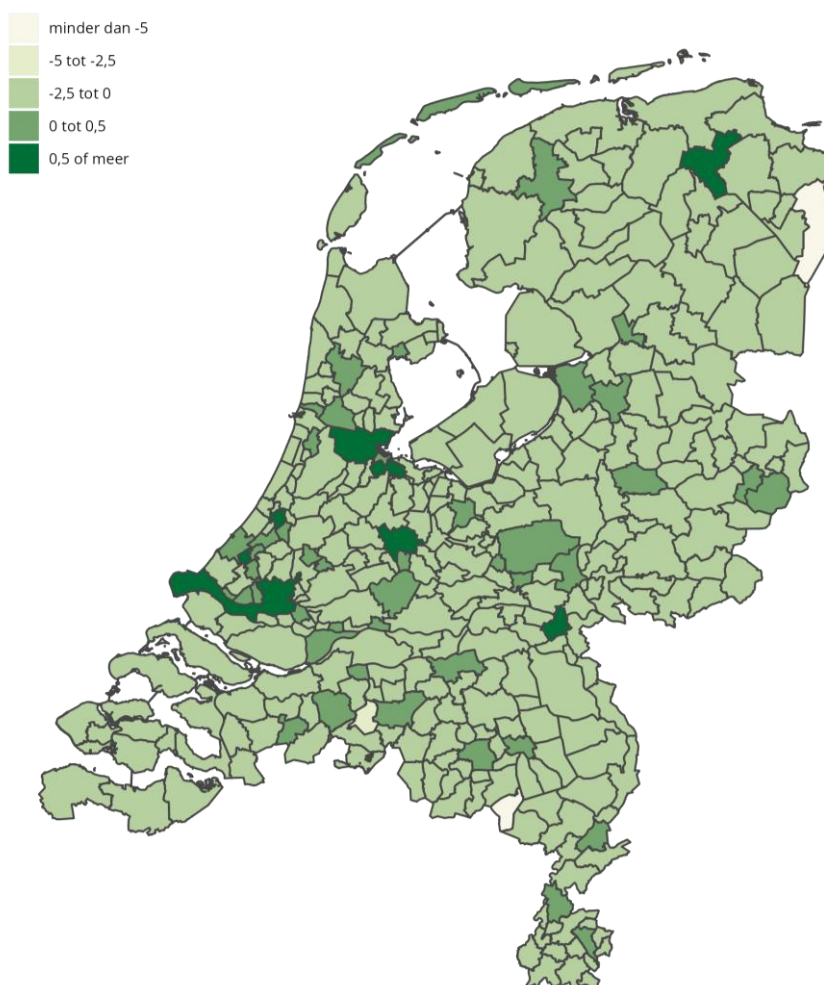
Naast dat het culturele aanbod goed is voor de concurrentiepositie van de stad door het aantrekken van creatieve en hoogopgeleide mensen, is cultuur ook indirect van belang voor de lokale economie. Dat is niet alleen het geval voor de steden zelf, ook de regio rondom de stad profiteert van de aantrekkingskracht. Mensen gaan vaak in de directe omgeving van een stad wonen waar ze voordien gewoond hebben (suburbanisatie). Ook kunnen mensen die niet in een stedelijke omgeving willen wonen, maar wel gebruik willen maken van de stedelijke voorzieningen zich in de omgeving van een stad vestigen.

Onderstaande kaarten laten het (sub)urbanisatieproces zien voor de stad Groningen. Ten eerste heeft Groningen een positieve migratiebalans voor mensen van 15–29 jaar in de periode 2013–2023 (figuur 1.1). Dit betekent dat meer mensen in die jonge leeftijdscategorie zich in het afgelopen decennium in de stad hebben gevestigd dan dat er zijn vertrokken. Vervolgens is te zien dat Groningen een negatieve migratiebalans heeft voor mensen van 30–39 jaar. Sinds 2013 is deze leeftijdsgroep juist vaker vertrokken dan dat ze zich in de stad heeft gevestigd (figuur 1.2). Een deel van deze groep die de stad verlaat, vestigt zich echter in de omgeving van Groningen. Dit suburbanisatieproces is terug te zien in een positieve migratiebalans voor 30–39-jarigen voor de omliggende gemeenten Westerkwartier, Midden-Groningen, Oldambt, Het Hogeland en Veendam.

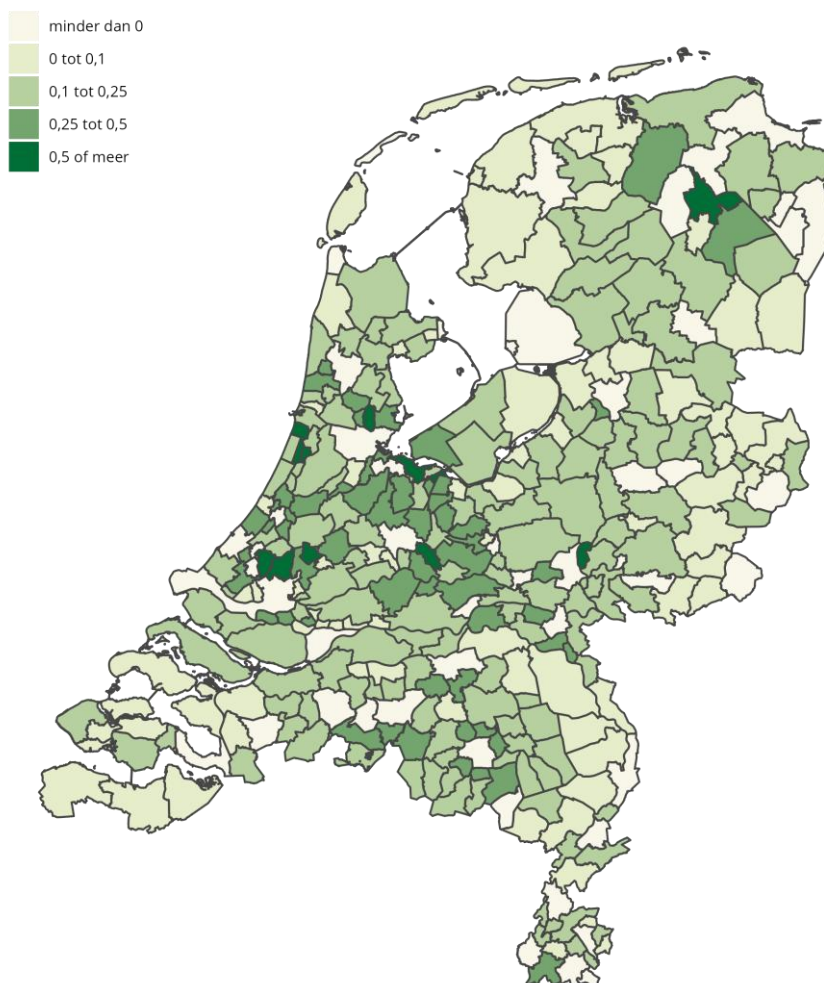
Jonge mensen trekken dus naar de stad om te gaan studeren en te werken, onder andere aangetrokken door de stedelijke voorzieningen. Later vertrekt een deel weer en vestigt zich in het ommeland. Op deze manier profiteert niet alleen de stad Groningen van het culturele aanbod maar ook de omgeving van de stad. De gemeente Groningen is een centrumstad voor de bredere regio. Een regio met een sterke centrumstad heeft minder kans op krimp en leegstand dan een regio waar een dergelijke aantrekkelijke stad ontbreekt.⁸

⁸ Atlas voor gemeenten 2010.

Figuur 1.1 Migratiebalans 15-29-jarigen in de periode 2013-2023 als percentage van de bevolking

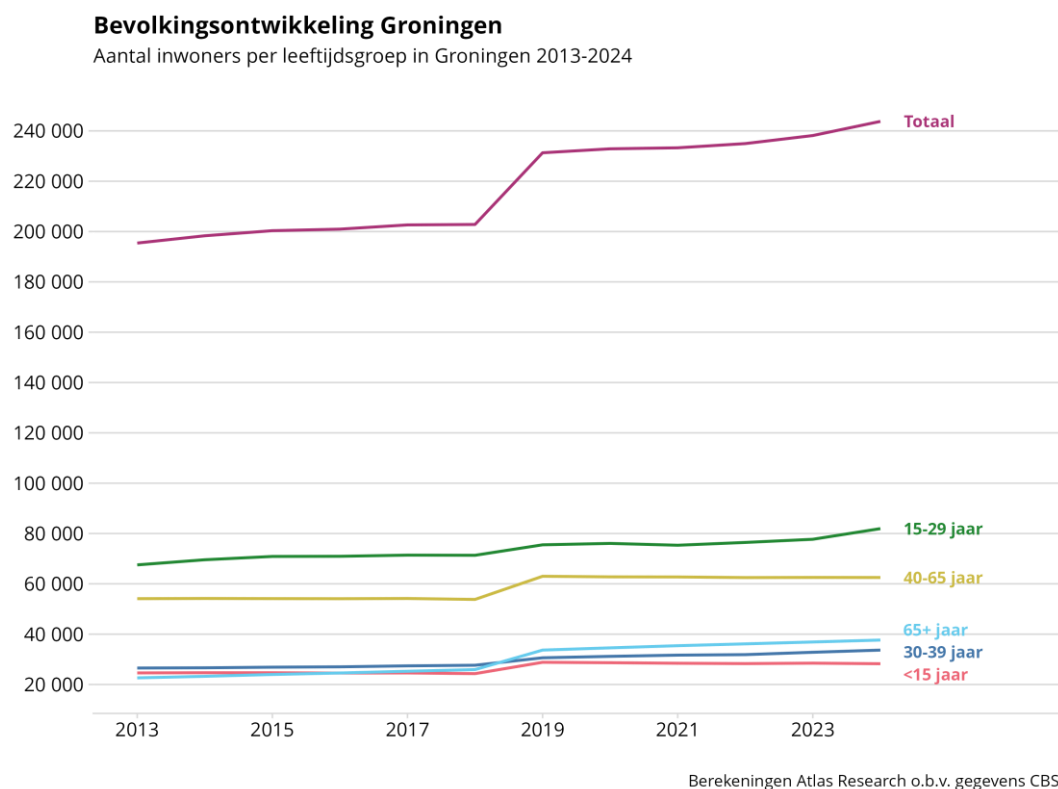
Figuur 1.2 Migratiebalans 30-39-jarigen in de periode 2013-2023 als percentage van de bevolking

Migratiebalans 30-39 jaar**1.2 De ontwikkelingen in Groningen in de afgelopen jaren**

De bevolking van de gemeente Groningen is de laatste jaren gegroeid. In Figuur 1.3 is de ontwikkeling in de afgelopen tien jaar voor verschillende leeftijdscategorieën in beeld gebracht. Het gaat om in totaal bijna 43 duizend meer inwoners. Deze groei is deels tot stand gekomen door een positieve algehele migratiebalans⁹ en deels door de fusie in 2019 van Groningen met voormalige gemeenten Haren en Ten Boer. De gemeente moet met haar culturele aanbod ondertussen dus flink meer mensen bedienen.

⁹ Voor een uitgebreide analyse over de bevolkingsontwikkeling van Groningen vanaf 2010 zie: *Demografische ontwikkelingen 2010-2040 gemeente Groningen* (2020). Groningen: Onderzoek Informatie Statistiek Groningen.

Figuur 1.3 Bevolkingsontwikkeling van de gemeente Groningen, 2013-2024

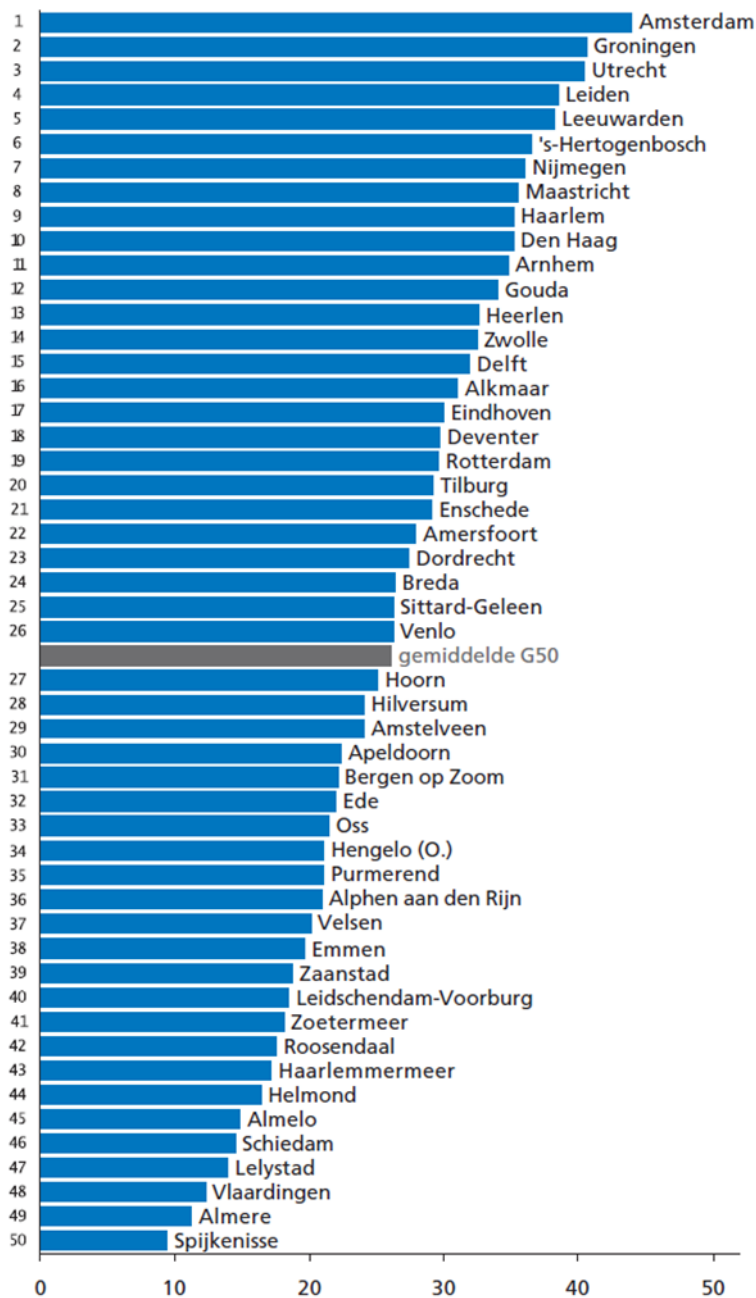

In de eerste Cultuurindex van Atlas Research die in *Het belang van cultuurstad Groningen* in 2012 stond,¹⁰ zorgde het relatief grote en gevarieerde culturele aanbod per inwoner van Groningen voor een indrukwekkende tweede plek in de G50 (Figuur 1.4). Met name het aanbod aan podiumkunsten¹¹ was in Groningen groter dan gemiddeld. Binnen de podiumkunsten was vooral het aantal popconcerten per inwoner in Groningen opvallend hoog. De uitzondering bij deze eerste Cultuurindex was het aanbod musea in Groningen, dat juist benedengemiddeld was.

¹⁰ Deze Cultuurindex werd gemaakt voor de *Atlas voor gemeenten 2012*. In deze Atlas staat de samenstelling van deze editie van de Cultuurindex uitgebreid beschreven.

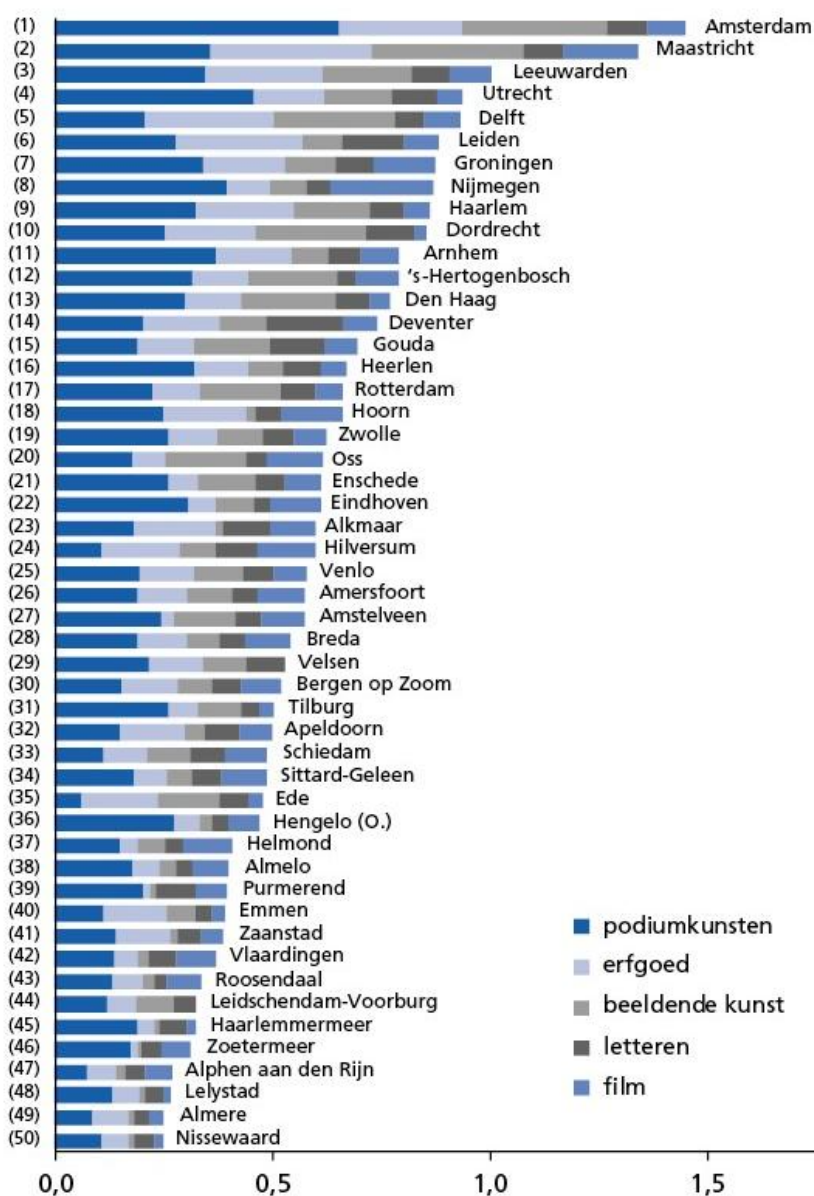
¹¹ Gemeten door het aantal podia met wekelijks aanbod en het totaal aantal voorstellingen.

Figuur 1.4 Cultuurindex uit de Atlas voor gemeenten, 2012

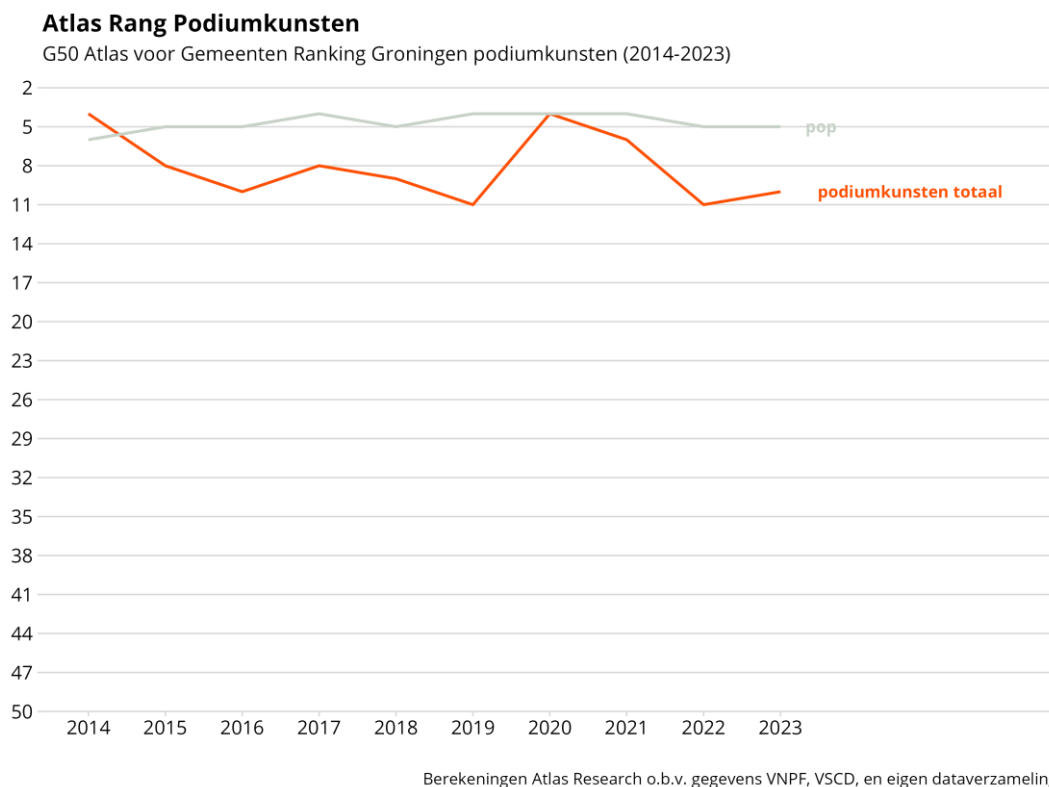
De *Atlas voor gemeenten 2018* voorzag in een update van de Cultuurindex. Met deze update stond Groningen op de zevende plaats in de G50. Aangezien er enige verandering is in de achterliggende databronnen en de samenstelling van de index kan dit niet gezien worden als een zuivere ontwikkeling; het is eerder een indicatie dat de concurrentiepositie van Groningen wat betreft het culturele aanbod tussen 2010 en 2016 iets is gezakt ten opzichte van andere gemeenten.

Figuur 1.5 Cultuurindex uit de Atlas voor Gemeenten, 2018

Voor de jaarlijkse *Atlas voor gemeenten* wordt al jaren een podiumkunstendatabase bijgehouden, gebaseerd op gegevens van onder andere de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals (VNPF), de Vereniging van Schouwburg en Concertgebouwdirecties (VSCD) en eigen dataverzameling. Figuur 1.6 laat duidelijk zien dat Groningen in de afgelopen tien jaar consistent hoog in de ranglijst van de G50 voor het aanbod podiumkunsten staat. Wat opvalt is dat de totale podiumkunsten (alle voorstellingen in de podiumkunsten per inwoner) wel enigszins fluctueren van jaar tot jaar, maar dat vooral het relatieve aanbod pop (aantal voorstellingen popmuziek per inwoner) hoog blijft.

Figuur 1.6 Rang van Groningen in de G50 op het gebied van aanbod podiumkunsten, 2014-2023

Sinds het verschijnen van *Het belang van cultuurstad Groningen* in 2012 heeft de cultuursector veel meegemaakt. Een harde klap kwam begin 2020 toen culturele instellingen massaal hun deuren moesten sluiten voor bezoekers tijdens de coronacrisis. Naast de lagere inkomsten tijdens de coronajaren kreeg de sector tegelijkertijd te maken met sterk stijgende kosten, met name huisvesting (waaronder energiekosten) en personeelskosten. De stijgende personeelskosten komen niet alleen door een algemene loonsverhoging die ook in andere sectoren te zien was, maar ook door de Fair Practice Code die onder andere eerlijke betaling in de cultuursector wil bewerkstelligen, ofwel *Fair Pay*. Waar het vanzelfsprekend absoluut nodig is dat werkenden in de culturele en creatieve sector eerlijk betaald krijgen voor het werk dat zij verrichten, betekent dat wel dat de personeelsuitgaven in de cultuursector verder stijgen naarmate *Fair Pay* beter wordt nageleefd, wat mogelijk tot bezuinigingen op andere uitgaven zal (moeten) leiden.¹²

Op het moment staat de cultuursector mogelijk voor een nieuwe uitdaging, namelijk de verhoging van de btw op veel culturele goederen van 9% naar het hoogste tarief van 21%.

¹² Geukema, R., Goudriaan, R., & Blaker, N., & Vinken, H. (2023). *Fair Pay dichterbij: Meerkosten van Fair Pay in de culturele sector, 2022*. Rapport PPMC Economisch advies in opdracht van Kunsten '92.

Het is niet bekend wat de effecten hiervan zullen zijn, maar mogelijk leidt het (ervan uitgaande dat instellingen de hogere btw doorberekenen in hun prijzen) tot minder consumptie van culturele goederen (entreekaartjes, boeken, etc.) en daardoor minder inkomsten voor de sector.¹³ Verder verwachten gemeenten vanaf 2026 een flink begrotingstekort, wat ook kan leiden tot cultuurbezuinigingen.¹⁴

Hier tegenover staat juist een verwachte groei van het aantal inwoners van de gemeente Groningen gedurende de periode 2020–2040, zo blijkt uit bevolkingsprognoses.¹⁵ Uitgesplitst naar leeftijdsgroep wordt de grootste groei verwacht in de leeftijdsgroep 65+, gevolgd door de groepen 18–24 jaar en 25–39 jaar. Doordat Groningen een relatief grote studentenbevolking kent, is de groei van de stad wel extra gevoelig is voor sociaal-culturele en economische ontwikkelingen.

Bij een groeiende bevolking is het gepast dat ook het aanbod voorzieningen, waaronder culturele voorzieningen, meegroeit. Er zijn immers meer mensen die van de voorzieningen gebruik zullen willen maken. Dit gaat in Groningen zeker op, aangezien in de leeftijdsgroepen 18–24 jaar en 25–39 jaar een relatief grote groei wordt verwacht, en dit de inwoners zijn die over het algemeen de meeste waarde hechten aan cultureel aanbod.

1.3 Leeswijzer

Dit huidige onderzoek gaat dieper in op het belang van cultuur voor de stad Groningen. In hoofdstuk 2 wordt de culturele positie uitgelicht op basis van de meest recent beschikbare data. Dit is deels een update van de culturele benchmarks die in *Het belang van cultuurstad Groningen* uit 2012 zijn beschreven. In hoofdstuk 3 kijken we naar de bijdrage van het culturele aanbod aan de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van de stad. Hoofdstuk 4 sluit af met een impactanalyse van een aantal toonaangevende culturele organisaties die Groningen rijk is.

¹³ Zie: Goudriaan, R. (2024). Memo aan Kunsten '92: Gevolgen afschaffing verlaagde BTW-tarief voor culturele goederen en diensten revisited ([20240517-MEMO-Gevolgen-afschaffing-verlaagde-BTW-tarief-voor-cultuur.pdf](https://www.kunsten92.nl/20240517-MEMO-Gevolgen-afschaffing-verlaagde-BTW-tarief-voor-cultuur.pdf) ([kunsten92.nl](https://www.kunsten92.nl))).

¹⁴ Zie: [Meer dan 80% gemeenten begroot voor 2026 en 2027 een tekort | VNG](#).

¹⁵ Onderzoek Informatie Statistiek Groningen (2020). *Demografische ontwikkelingen 2010–2040 gemeente Groningen*.

2 Nieuwe benchmark cultuur in Groningen

In dit hoofdstuk zal het culturele aanbod van Groningen vergeleken worden met drie benchmarks. Deze vergelijking verduidelijkt de relatieve positie van het culturele aanbod van Groningen. Hierbij worden telkens de meest recent beschikbare gegevens gebruikt. Zie bijlage 1 voor een overzicht van de databronnen en beschrijvingen van de indicatoren. De resultaten in dit hoofdstuk geven een update van de benchmarkresultaten uit *Het belang van cultuurstad Groningen* uit 2012. We moeten daarbij rekening houden met het feit dat het niet mogelijk is om de analyses uit dat rapport exact te repliceren, omdat de databronnen met de jaren enigszins veranderd zijn. Het is echter wel mogelijk om een breed beeld te schetsen van de relatieve positie van Groningen op soortgelijke culturele indicatoren.

Naast het vergelijken van het culturele aanbod binnen de stad doen we dat ook met het *bereikbare* culturele aanbod voor inwoners van de stad (zie paragraaf 2.2 voor toelichting). Daarnaast vergelijken we cultuurdeelname in Groningen met de verschillende benchmarkgemeenten, voor zover daar op landelijk niveau data over beschikbaar zijn.

Groningen wordt in dit hoofdstuk vergeleken met de G50. Dit zijn de 50 stedelijke gemeenten die elk jaar in de *Atlas voor gemeenten* worden beschreven. Daarnaast wordt Groningen vergeleken met de G9, ofwel de negen grote 'stedelijke brandpunten voor kunst en cultuur'. Dit zijn steden die naast podia ook een eigen gezelschap en hoger kunstonderwijs bevatten. Behalve Groningen bestaat de G9 uit:

1. Amsterdam
2. Rotterdam
3. Den Haag
4. Utrecht
5. Eindhoven
6. Maastricht
7. Arnhem
8. Enschede

Tot slot wordt Groningen vergeleken met vijf andere gemeenten in het noorden van het land. Het gaat om de grootste gemeenten in de provincies Friesland, Drenthe, en Groningen. Deze vergelijking zal verduidelijken in welke mate het culturele aanbod van Groningen

lijkt op dat van andere grotere gemeenten in het noorden. Naast de gemeente Groningen bestaat deze groep noordelijke gemeenten uit:

1. Leeuwarden
2. Emmen
3. Assen
4. Súdwest-Fryslân
5. Westerkwartier

Toelichting benchmarkresultaten

De resultaten uit de benchmarkanalyses geven we weer met grafieken waarin de positie van Groningen makkelijk te vergelijken is met het gemiddelde van de verschillende benchmarks. Hiervoor hebben we eerst uitgerekend voor alle gemeenten in Nederland hoeveel er van een bepaalde indicator aanwezig is per duizend inwoners. Daarna hebben we de gemiddelden berekend van de gemeenten in de G50, de G9, en de noordelijke gemeenten, zodat deze vergeleken kunnen worden met Groningen. Om te zorgen dat de lezer de vergelijking snel kan aflezen uit de benchmarkgrafieken, hebben we een indexscore gemaakt voor Groningen en de benchmarks. De score van Groningen is dan altijd 100, en de benchmarks krijgen een score die aangeeft met welk percentage zij van Groningen afwijken.¹⁶ Als de G50-benchmark een score van 62 heeft naast de score van 100 van Groningen, betekent dit dat het aanbod van de gemiddelde G50-gemeente 62% is van het aanbod per inwoner in Groningen. De absolute waarden van de indicatoren (het aantal van een indicator per duizend inwoners) staan net als de bronnen van de benchmarkdata in bijlage 1.

Omdat we alleen met landelijk dekkende data kunnen werken die beschikbaar is op gemeenteniveau zijn we beperkt tot het benchmarken van de *kwantiteit* van het aanbod en de deelname. Bij het interpreteren van de resultaten willen we benadrukken dat een hogere score op deze benchmarks niet betekent dat de kwaliteit van het aanbod hoger is. Andersom betekent dit ook dat wanneer een score lager uitvalt, dit niet betekent dat de kwaliteit van het aanbod lager is.

¹⁶ Uitzondering hierop is de Cultuurindex. Hier wordt voor het maken van de index-scores van de onderliggende indicatoren niet de score van Groningen op 100 gesteld, maar de gemiddelde score van de G50.

2.1 Het culturele aanbod

Hoe het aanbod van kunst en cultuur in Groningen ervoor staat en hoe het zich verhoudt tot het aanbod van andere steden wordt bekeken met het aanbod aan podiumkunsten, musea, bioscopen, monumenten, festivals, bibliotheken en nachtcultuur. In bijlage 1 staat meer informatie over de indicatoren.

Vergeleken met de G50 en het noorden heeft Groningen relatief veel podia met wekelijks aanbod (figuur 2.1) en is het aanbod op die podia relatief hoog (figuur 2.2). Dit gaat om het totale aanbod podiumkunsten per duizend inwoners, inclusief alle verschillende genres. Gemiddeld heeft de G50 tweederde (67%) van het aantal voorstellingen per duizend inwoners vergeleken met Groningen, en het noorden ongeveer één derde (35%). Alleen het gemiddelde van de G9 steekt erbovenuit met 12% meer voorstellingen per duizend inwoners dan Groningen. De hogere score van de G9 wordt echter voornamelijk gedreven door het relatief zeer grote aanbod in Amsterdam.

Wanneer we het aanbod popmuziek apart bekijken (figuur 2.3) blinkt Groningen uit ten opzichte van de benchmarks. Groningen heeft meer dan het dubbele aanbod popvoorstellingen per duizend inwoners dan een gemiddelde gemeente in de G50. Ook de G9-gemeenten hebben gemiddeld een kwart minder popvoorstellingen per duizend inwoners dan Groningen.

Qua historisch erfgoed laten figuur 2.4 en 2.5 zien dat Groningen voornamelijk veel archeologische Rijksmonumenten heeft ten opzichte van de drie benchmarks. Groningen heeft verder bijna 16% meer Rijksmonumenten per duizend inwoners dan het gemiddelde van de G50, maar 21% minder dan het gemiddelde van de G9 en het noorden.

Groningen heeft minder musea per duizend inwoners dan alle drie de benchmarks (figuur 2.6).¹⁷ Het gaat hier om alle typen musea, waaronder musea voor beeldende kunst en cultuurhistorische musea. De benchmark van andere noordelijke gemeenten springt hier op een positieve manier uit met ruim twee keer zo veel musea afgezet tegen het aantal inwoners.

¹⁷ We maken hiervoor gebruik van brondata van de Erfgoedmonitor. Hierin zijn naast geregistreerde musea ook niet-geregistreerde musea opgenomen, die wel een kwaliteitscheck hebben ondergaan. Volgens hun definitie zijn dit "vaak kleinere en/of particuliere musea die met hun collectie een waardevolle bijdrage leveren aan de Collectie Nederland. Zij voldoen wel aan een aantal criteria die zijn gebaseerd op de ICOM definitie".

Ten opzichte van de drie benchmarks heeft Groningen relatief veel ruimte voor film liefhebbers, wat terug te zien is in een hoger dan gemiddeld aantal stoelen en zalen (per duizend inwoners) in bioscopen en filmhuizen (figuur 2.7 en 2.8).

Het aantal culturele festivals is relatief beperkt in Groningen; het aanbod duizend inwoners is minder dan in de drie benchmarks (figuur 2.9). Deze festivaldata is gebaseerd op een groot adressenbestand van festivalorganisaties in Nederland van EM-Cultuur. Het voordeel van deze data is dat er veel soorten culturele festivals in voorkomen, waaronder muziek, film, beeldende kunst, en theater. Het nadeel is dat het adres waar het festival plaatsvindt niet altijd (juist) geregistreerd staat, waardoor het in sommige gevallen op het adres van de organisatie geregistreerd wordt en niet op de locatie waar het festival plaatsvindt.¹⁸ Enige voorzichtigheid is dus geboden bij het interpreteren van deze resultaten. Het zou verder meer nuance bieden als er data beschikbaar zouden zijn over de omvang van de festivals. Misschien zijn er minder vaak festivals in Groningen, maar trekken deze festivals wel veel bezoekers.

Voor beeldende kunst is te zien dat Groningen beduidend minder galerieën heeft per duizend inwoners dan het gemiddelde van de G9, maar wel meer aanbod heeft dan de gemeenten in de G50 (figuur 2.10). Daarnaast heeft Groningen een groter aanbod kunstuitleencentra dan de andere drie benchmarks (figuur 2.11).

In *Het belang van cultuurstad Groningen* uit 2012 werd een benchmarkanalyse gedaan van het aantal kunstenaars. Deze is niet direct te repliceren omdat deze gegevens niet langer beschikbaar zijn. Er zijn echter wel gegevens over het aantal vestigingen (ingeschreven bij de Kamer van Koophandel – KvK) in de scheppende kunsten. Dit zijn bedrijven en zelfstandigen die actief zijn als schrijver, beeldend kunstenaar, choreograaf, componist en journalist. Groningen heeft meer van deze vestigingen per duizend inwoners dan alle drie de benchmarks (figuur 2.12). Ook zijn er meer vestigingen voor de kunstzinnige vorming van amateurs in Groningen per duizend inwoners dan in de benchmarks (figuur 2.13).¹⁹ Qua aanbod van kunstzinnige vorming voor amateurs doet Groningen het dus relatief goed.

¹⁸ Er is echter geen reden om aan te nemen dat dit voor Groningen tot meer of minder foute festivallocaties leidt dan bij andere gemeenten

¹⁹ Een kanttekening bij deze analyse is dat er meer vestigingen voor de kunstzinnige vorming van amateurs zullen zijn in gemeenten waarin docenten die cultuuronderwijs geven voornamelijk zzp'er zijn dan wanneer ze voornamelijk in dienst zijn van een centrum voor de kunsten (of dansschool). Wanneer we echter deze analyse herhalen voor het aantal banen bij vestigingen voor kunstzinnige vorming (hierbij worden dan ook docenten in dienst meegeteld) zien we ook dat Groningen hoger scoort dan de drie benchmarks, al wordt het verschil tussen Groningen en de benchmarks wel kleiner.

Op het gebied van de letteren blijkt dat Groningen meer bibliotheekvestigingen heeft per duizend inwoners dan de G50 en de G9, en maar een klein beetje minder dan de noordelijke gemeenten (figuur 2.14).²⁰ Daarnaast is te zien dat Groningen meer boekhandels heeft per duizend inwoners dan de drie benchmarks (figuur 2.15).

De positie van Groningen qua cultureel aanbod

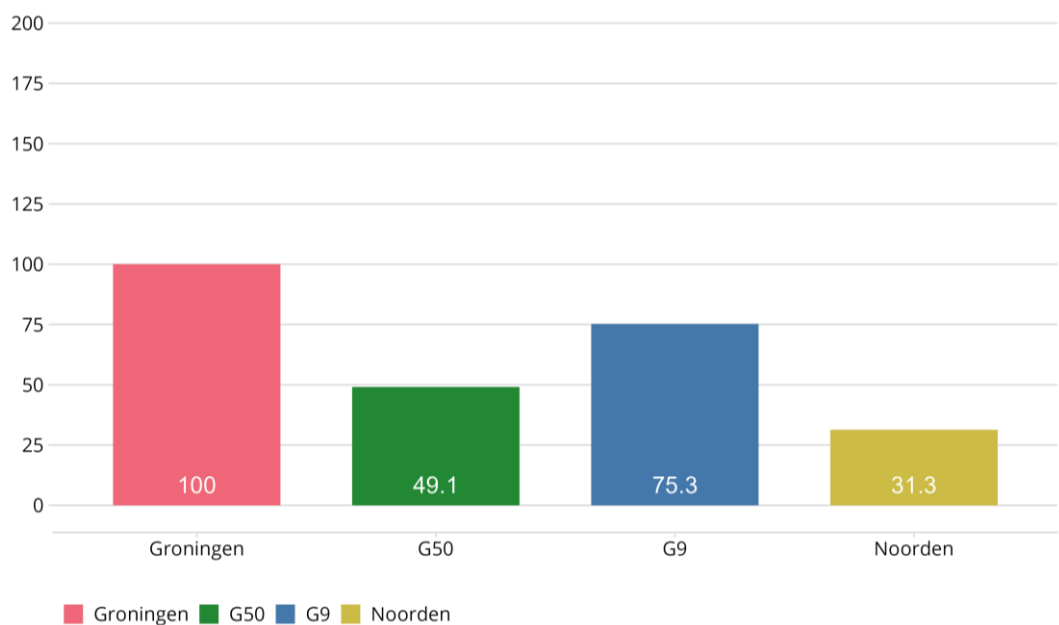
Het algemene beeld uit de verschillende benchmarkanalyses van het culturele aanbod per duizend inwoners is vrij positief voor Groningen. Tegenover het gemiddelde van de G50 gemeenten scoort Groningen consistent hoog, met uitzondering van het aanbod musea en culturele festivals. Het gaat bij deze resultaten om de kwantiteit van het aanbod.

Vergeleken met het gemiddelde van de G9 is een meer gemengd beeld te zien, waarbij Groningen op sommige onderdelen een groter aanbod heeft (onder andere popmuziek, cultureel onderwijs, film, bibliotheken en boekwinkels), en op andere onderdelen juist niet (onder andere totaal voorstellingen podiumkunsten, musea, galerieën, culturele festivals). De vergelijking met de G9 werd ook gemaakt in *Belang van cultuurstad Groningen* uit 2012. Veel patronen zijn veelal hetzelfde gebleven, maar er zijn wel wat verschuivingen. Qua popmuziek blinkt Groningen consistent uit ten opzichte van de G9, destijds in 2012 maar nu ook met deze update. De lagere positie op het aanbod musea en culturele festivals ten opzichte van de G9 waren in 2012 ook te zien, dit verschil lijkt dus consistent te zijn gebleven.

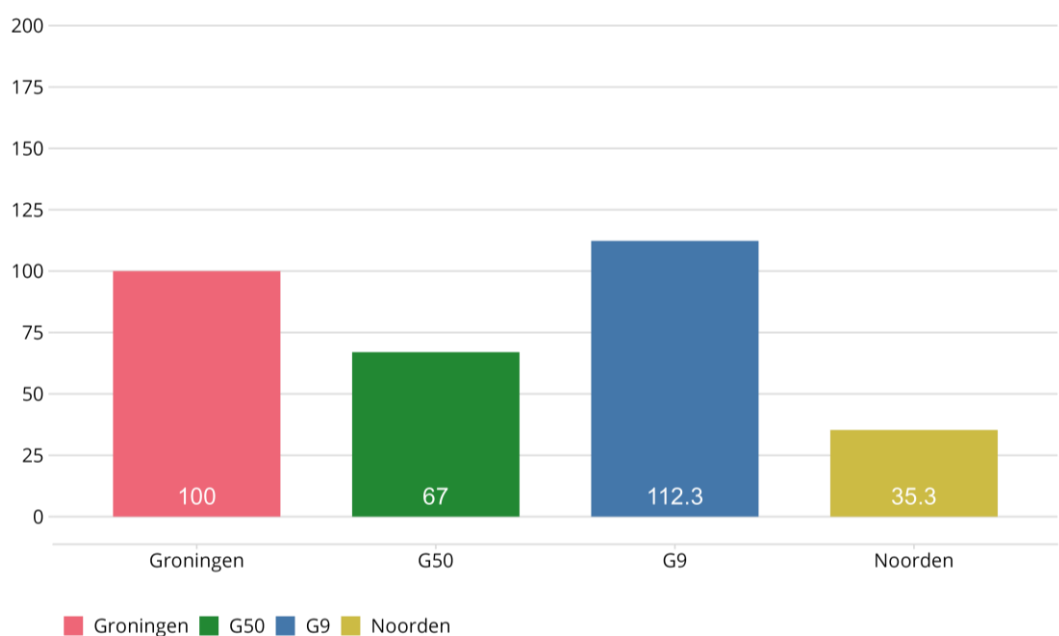
Tot slot blijkt dat Groningen ten opzichte van de benchmark van noordelijke gemeenten voor de meeste indicatoren een rijk cultureel aanbod heeft. Uitzonderingen hierop zijn het aantal toneelvoorstellingen, het aantal musea, het aantal culturele festivals en het aantal Rijksmonumenten.

²⁰ Hier worden alleen bibliotheekvestigingen meegeteld, en niet andere soorten bibliotheeklocaties zoals servicepunten, afhaalpunten en bibliobushaltes.

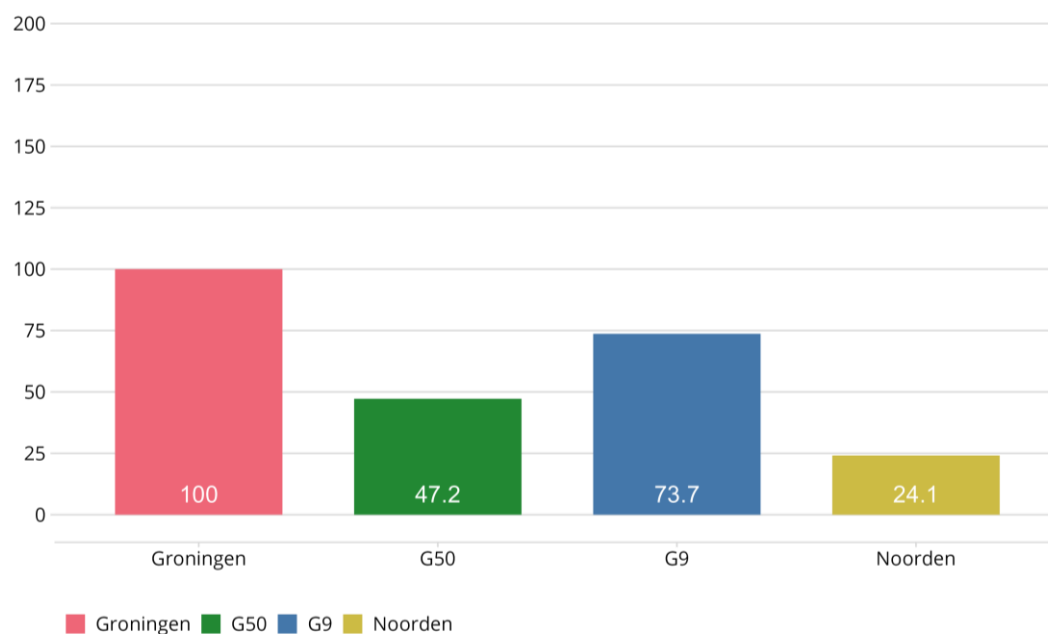
Figuur 2.1 Aantal podia met wekelijks aanbod per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

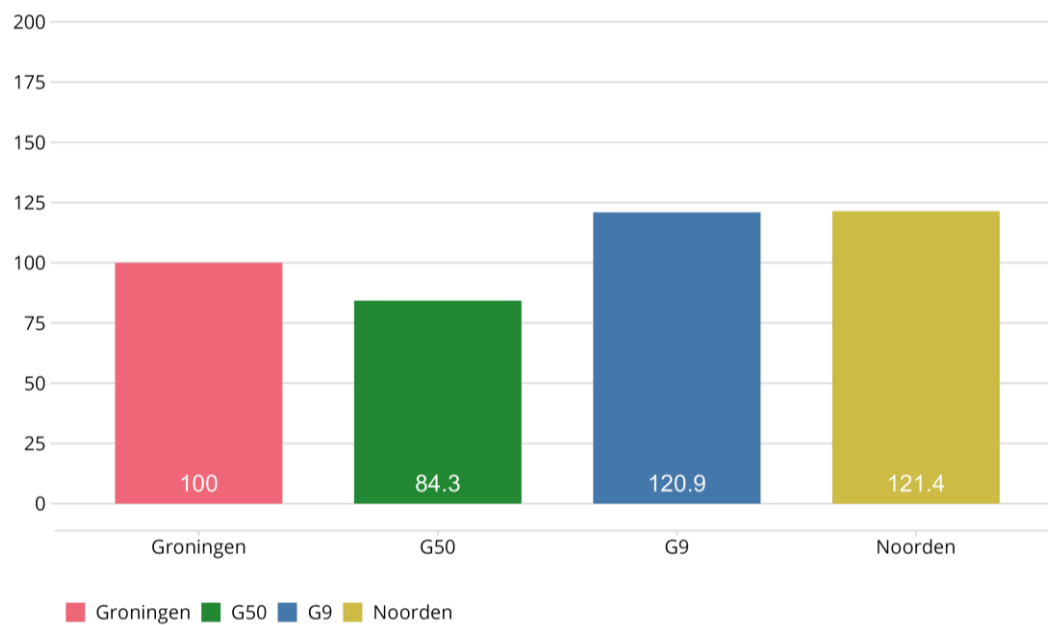
Figuur 2.2 Aantal voorstellingen podiumkunsten per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

Figuur 2.3 Aantal voorstellingen pop per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

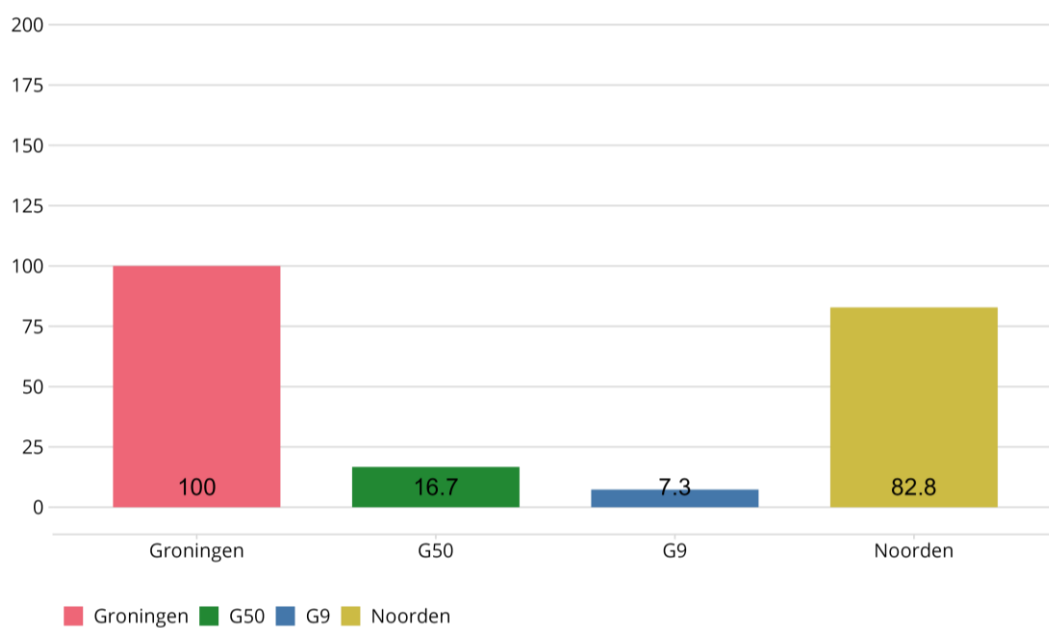

Figuur 2.4 Aantal Rijksmonumenten per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

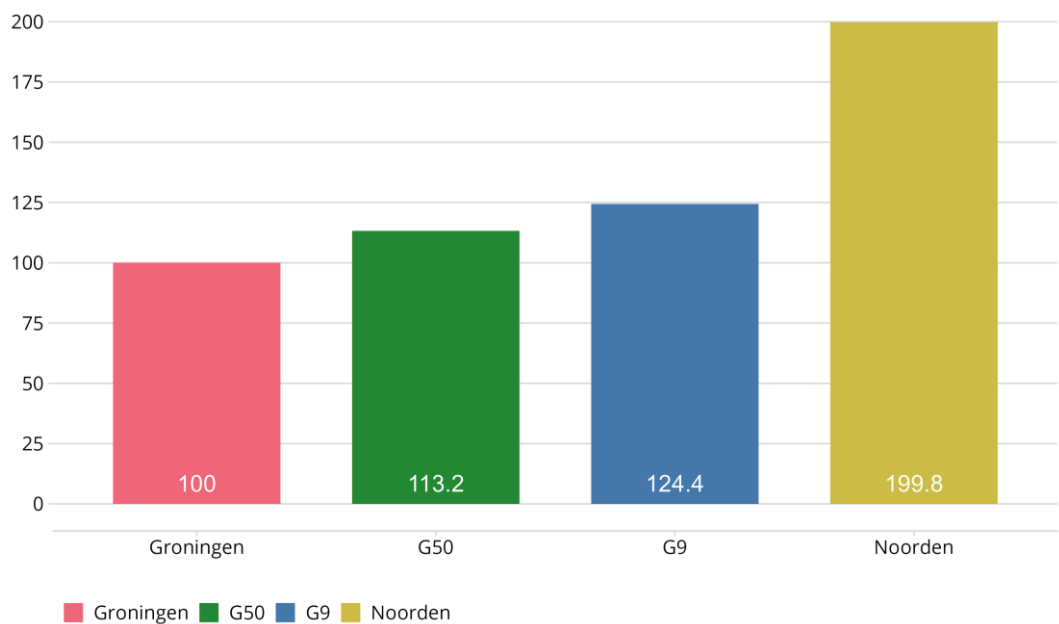

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens CBS

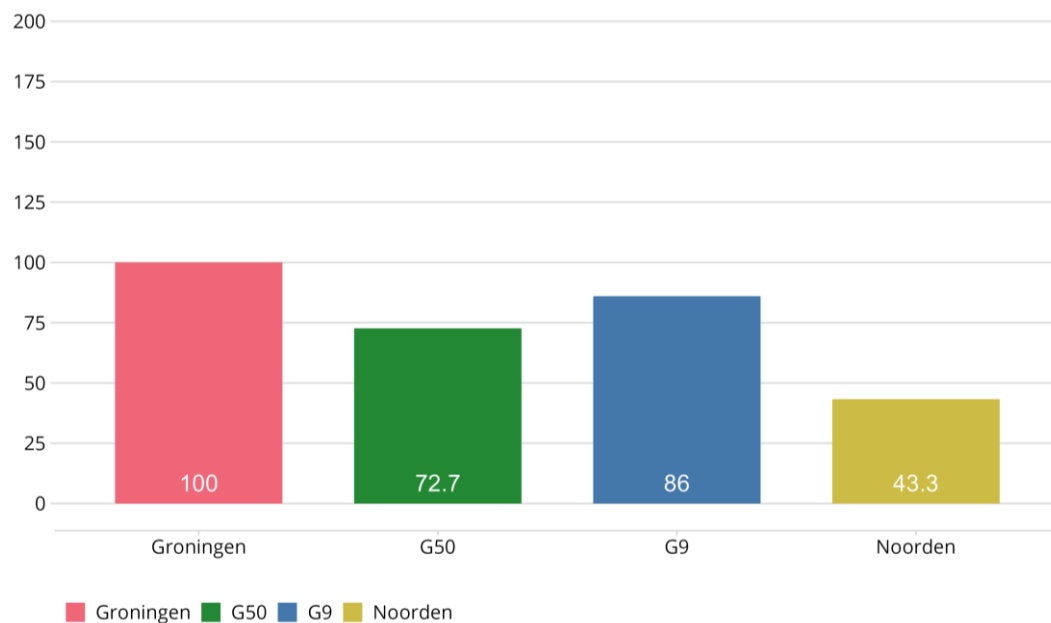
Figuur 2.5 Aantal archeologische Rijksmonumenten per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

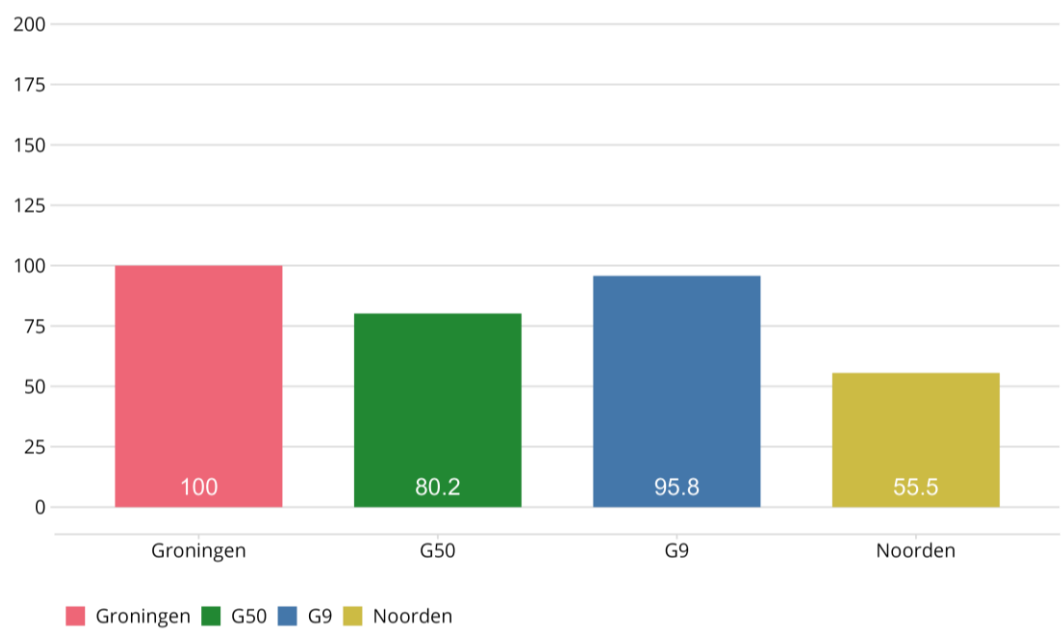
Figuur 2.6 Aantal musea per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

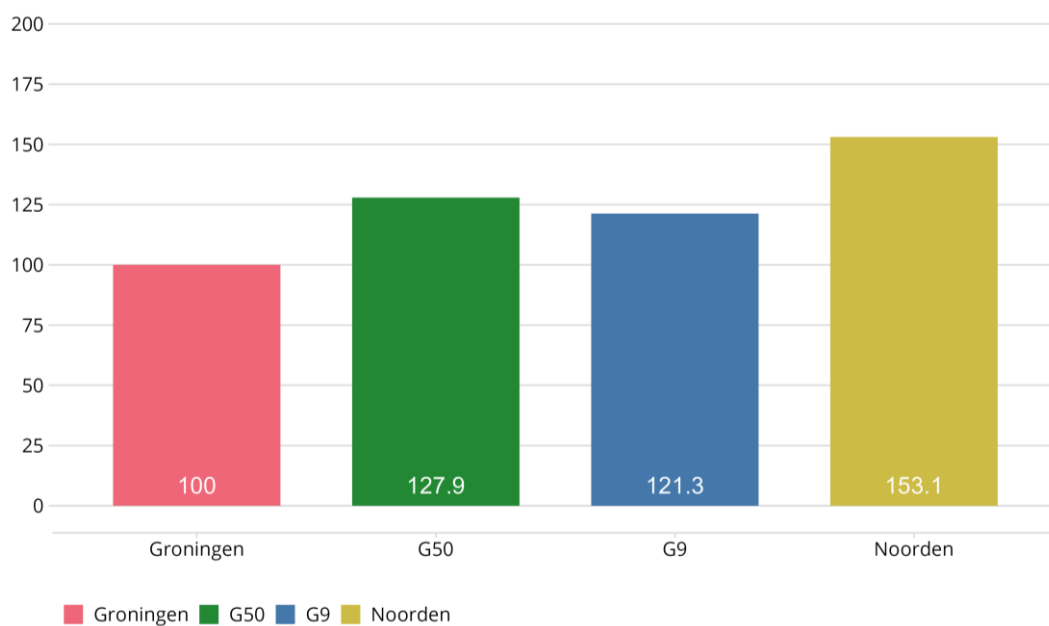
Figuur 2.7 Aantal stoelen in bioscopen en filmhuizen per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

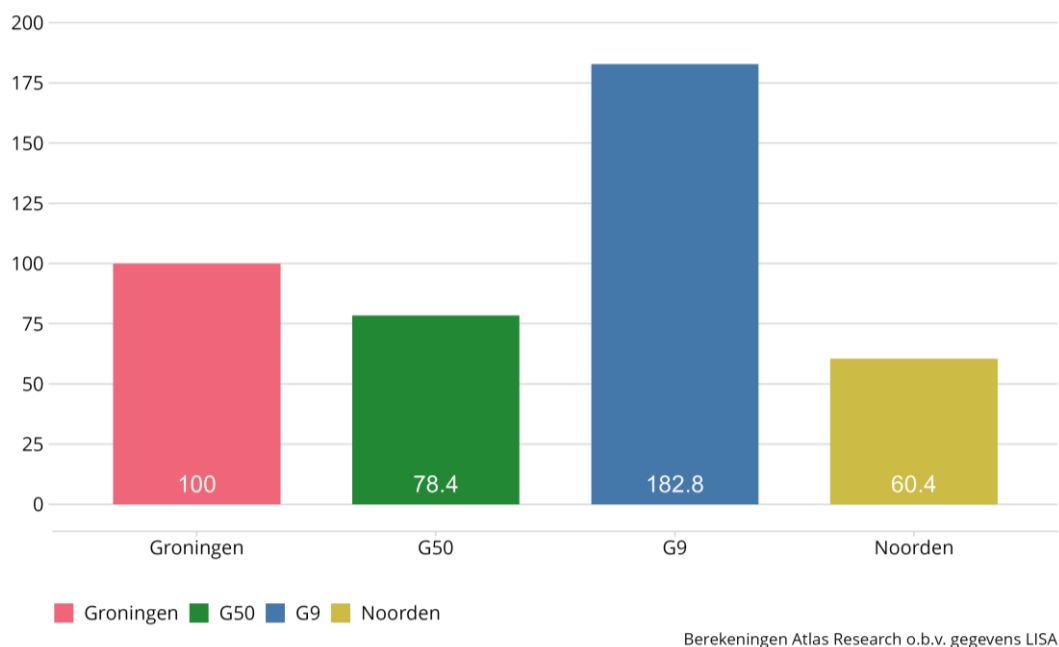
Figuur 2.8 Aantal zalen in bioscopen en filmhuizen per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

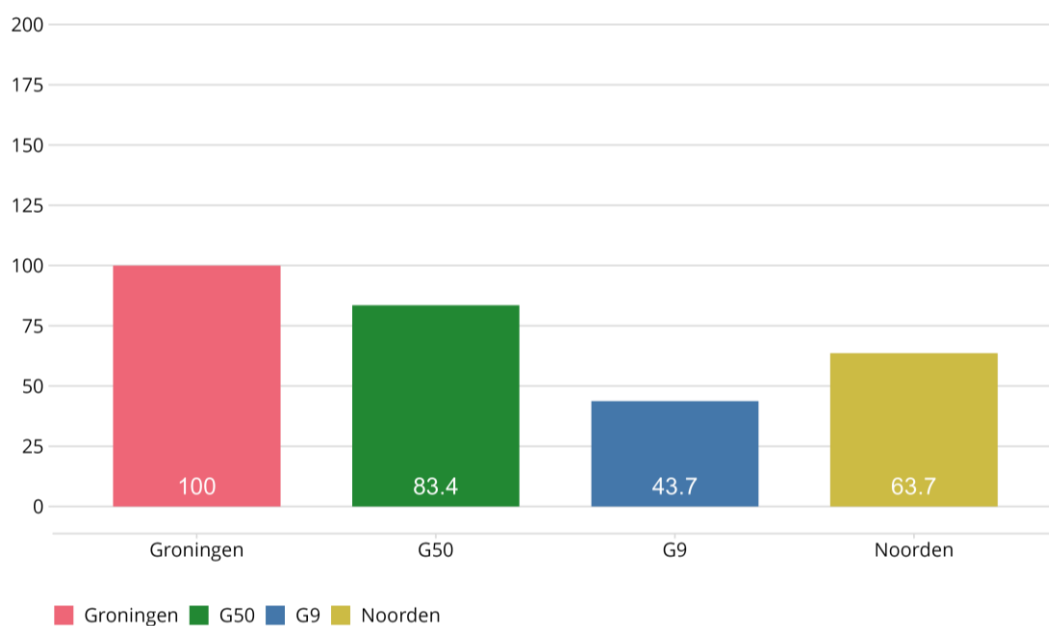
Figuur 2.9 Aantal culturele festivals per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

Figuur 2.10 Aantal galerieën per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

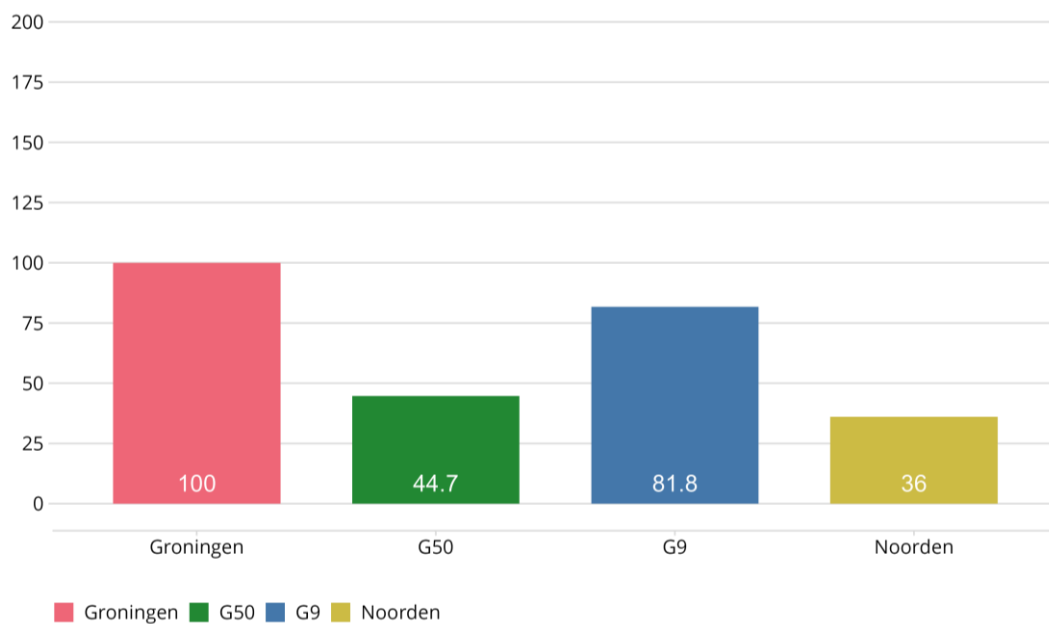

Figuur 2.11 Aantal kunstuitleencentra per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

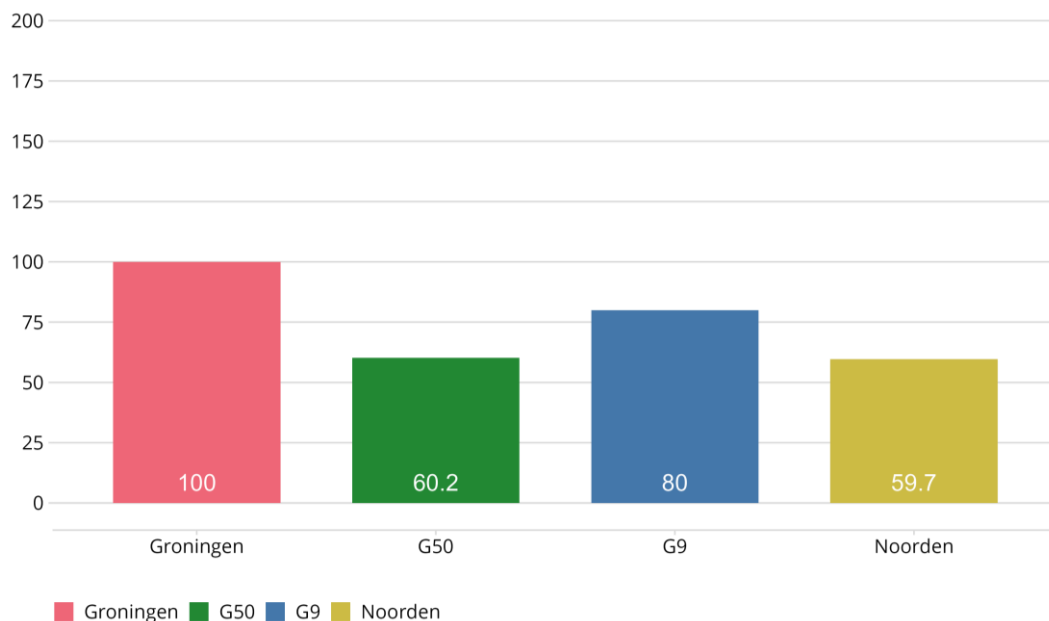
Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens LISA

Figuur 2.12 Aantal vestigingen scheppende kunsten (index, Groningen = 100)

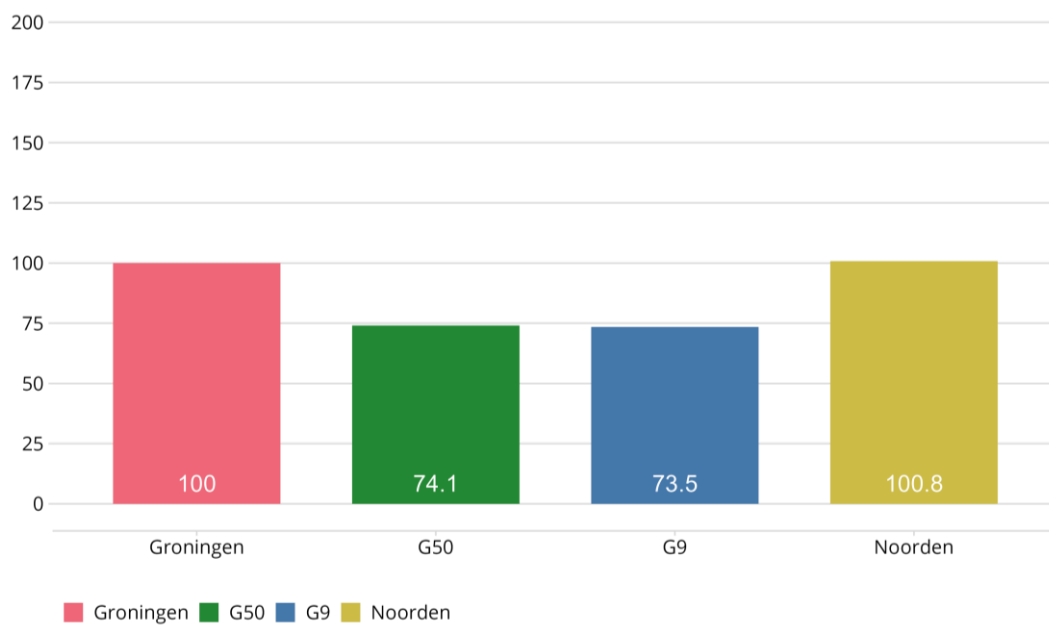

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens LISA

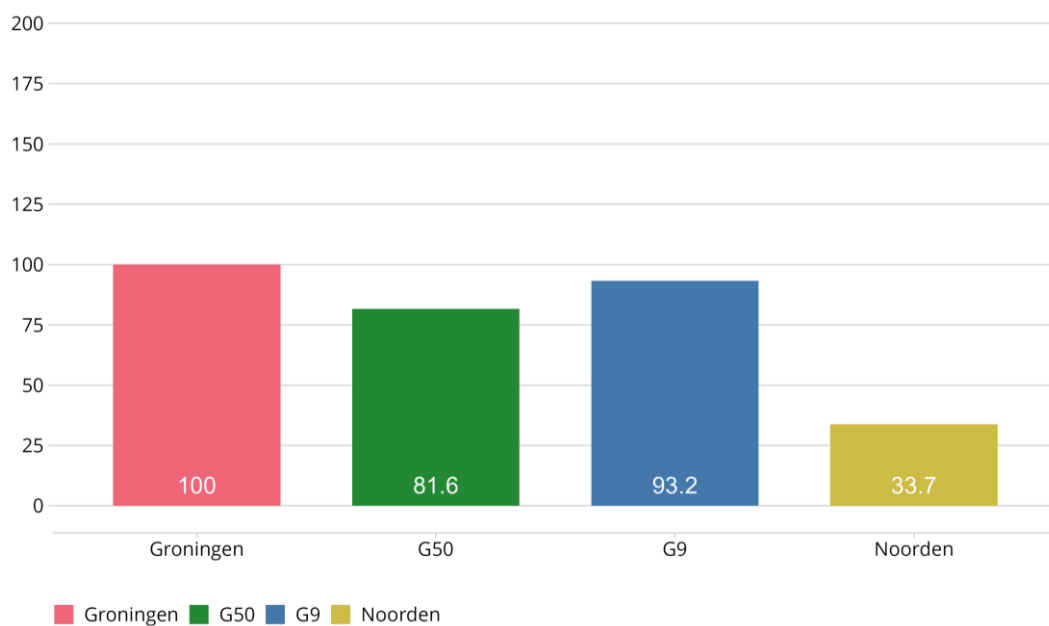
Figuur 2.13 Aantal vestigingen voor kunstzinnige vorming amateurs (index, Groningen = 100)

Figuur 2.14 Aantal bibliotheekvestigingen per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

Figuur 2.15 Aantal boekhandels per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

2.2 Bereikbaar cultuuraanbod

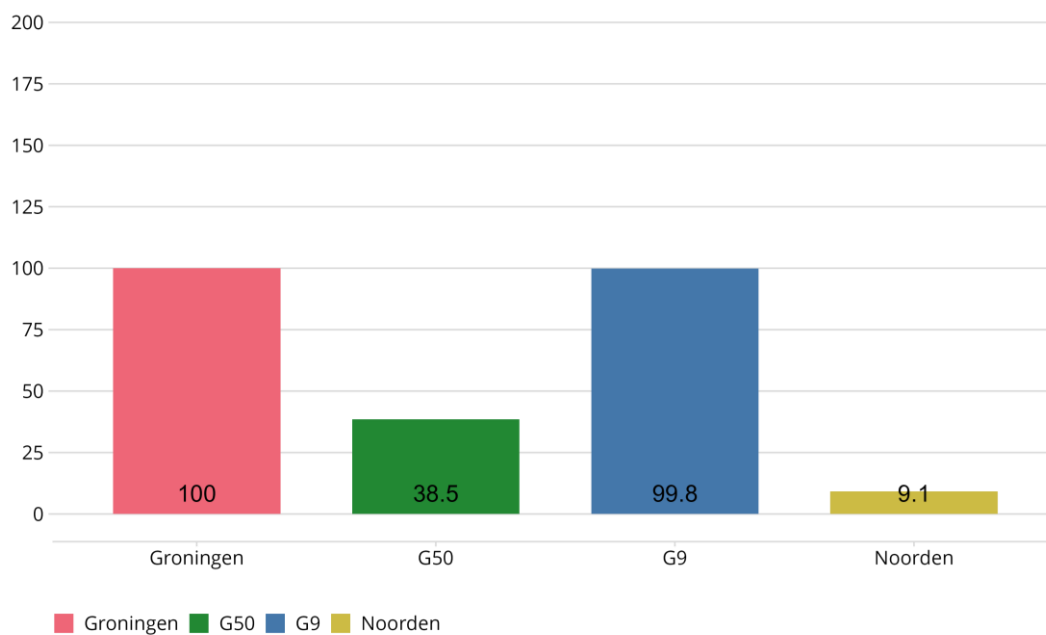
Een conclusie uit *Het belang van cultuurstad Groningen* uit 2012 was dat Groningen een relatief goed lokaal cultureel aanbod had voor inwoners (binnen de gemeente), maar niet in de bredere regio. Dit betekent dat er binnen de gemeente volop aanbod is, maar dat er in de omgeving van de stad relatief weinig aanvullend aanbod is. Inwoners van Groningen zijn dus voornamelijk aangewezen op het aanbod in de eigen stad, wat het belang van een groot en gevarieerd aanbod binnen de gemeente nog groter maakt. Inwoners van gemeenten in de Randstad hebben naast het aanbod in eigen stad (of de dichtstbijzijnde grote stad) meer mogelijkheden om ook voorstellingen en musea te bezoeken in de regio, omdat andere grote steden met een rijk cultuuraanbod relatief dichtbij liggen.

In de *Atlas voor gemeenten 2023* is de woonaantrekkelijkheid voor het eerst berekend op basis van het *bereikbare* (regionale) aanbod podiumkunsten,²¹ in plaats van alleen het (lokale) aanbod binnen de gemeentegrenzen. De gedachte hierachter is dat het culturele aanbod in de regio ook meetelt voor de woonaantrekkelijkheid en de beslissing van mensen om ergens te gaan wonen. De indicatoren voor bereikbaar podiumkunsten zijn gebaseerd op de bereidheid van mensen om te reizen voor cultureel aanbod, waarbij we werken met een vervalcurve. Hoe verder weg het aanbod is van de inwoner, hoe minder mensen bereid zullen zijn om te reizen om van het aanbod te genieten, en hoe minder zwaar deze wordt meegeteld in de analyse. Het bereikbare aanbod wordt vervolgens afgezet tegen het aantal woonadressen in de gemeente.

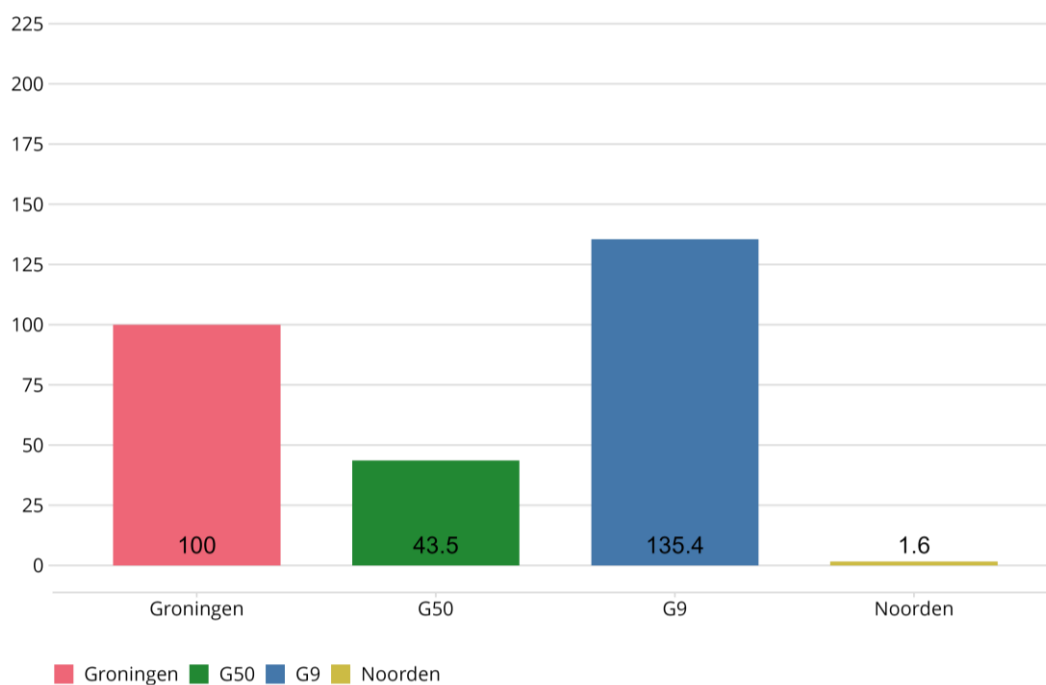
Wanneer we het bereikbare aanbod podiumkunsten in Groningen vergelijken met de benchmarks is duidelijk dat Groningen zich nog steeds kan meten aan het popaanbod in de G9, met een bijna gelijk aantal bereikbare popvoorstellingen (figuur 2.16). De voorsprong die Groningen had op de G9 wanneer alleen naar het aanbod binnen de gemeentegrenzen werd gekeken (figuur 2.3) is hiermee wel weggevallen. De positie van het bereikbare aanbod in Groningen ten opzichte van de G50 en het noorden pakt gunstiger uit, omdat in deze benchmarks ook veel gemeenten zitten die net als Groningen niet dichtbij andere gemeenten met veel aanbod liggen. Tot slot blijkt dat Groningen een relatief groot aanbod bereikbare nachtpodia heeft ten opzichte van de G50 en de noordelijke gemeenten. Dat aanbod is echter ongeveer een derde minder dan het gemiddelde van de G9 (figuur 2.17).

²¹ Voor de 'bereikbaarheidsindicatoren' is op het niveau van PC4-gebieden het aantal binnen acceptabele reistijd bereikbare (pop)voorstellingen en dancepodia (nachtcultuur) bepaald. De bereikbaarheid is gebaseerd op de gemiddelde reiswaardering van Nederlanders die vrijetijdsactiviteiten ondernemen. Voorstellingen en podia tellen minder zwaar naarmate de reistijd langer is.

Figuur 2.16 Aantal bereikbare popvoorstellingen (index, Groningen = 100)

Figuur 2.17 Aantal bereikbare dancepodia (index, Groningen = 100)

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens DJGuide

2.3 Cultuurdeelname

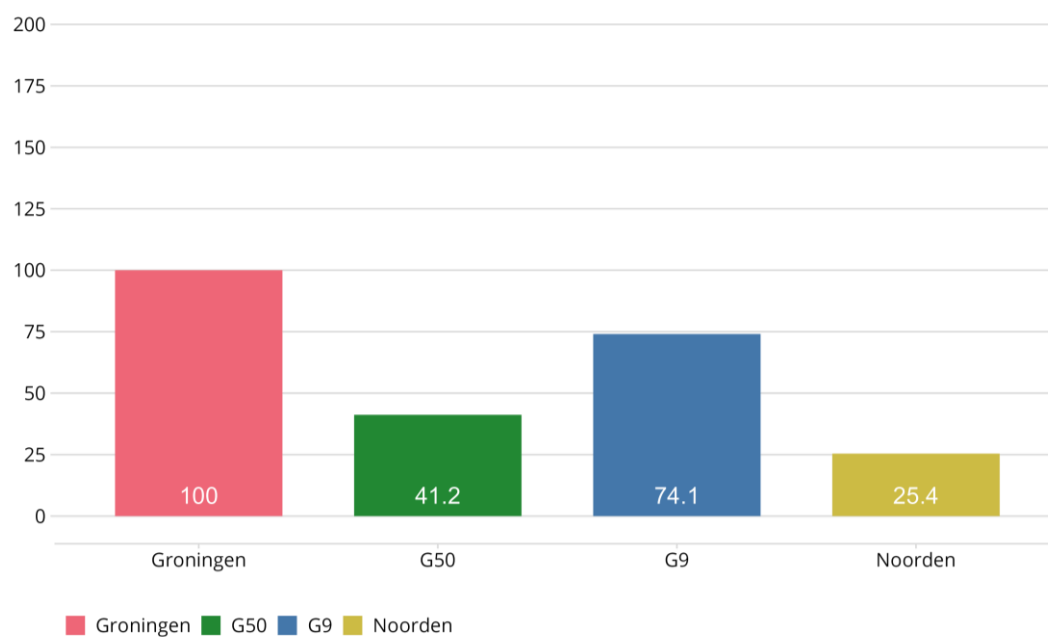
Het belang van cultuur voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad begint bij het feit dat mensen van cultuur genieten, en daardoor graag culturele activiteiten bezoeken. Om die reden willen veel mensen – en in hun kielzog bedrijven – in een stad met een groot en gevarieerd cultureel aanbod wonen. Paragraaf 2.1 liet zien dat de positie van Groningen redelijk positief is ten opzichte van de benchmarks voor wat betreft het culturele aanbod. Het is vervolgens de vraag in hoeverre mensen gebruikmaken van het aanbod in de stad. Hiervoor vergelijken we gegevens over bezoek (podiumkunsten, museum, film) en lidmaatschap (bibliotheeken) van Groningen met de drie benchmarks.

Het aantal bezoekers aan de podiumkunsten (alle genres, afgezet tegen het aantal inwoners) is in Groningen opvallend hoger dan gemiddeld in de G9 (figuur 2.18). Dit is een verandering ten opzichte van eerdere resultaten uit *Het belang van cultuurstad Groningen* uit 2012, waar het bezoek in Groningen ongeveer gelijk was aan dat in de G9. Vergeleken met het gemiddelde van de G50 en de noordelijke gemeenten is het bezoek aan de podiumkunsten nog hoger.

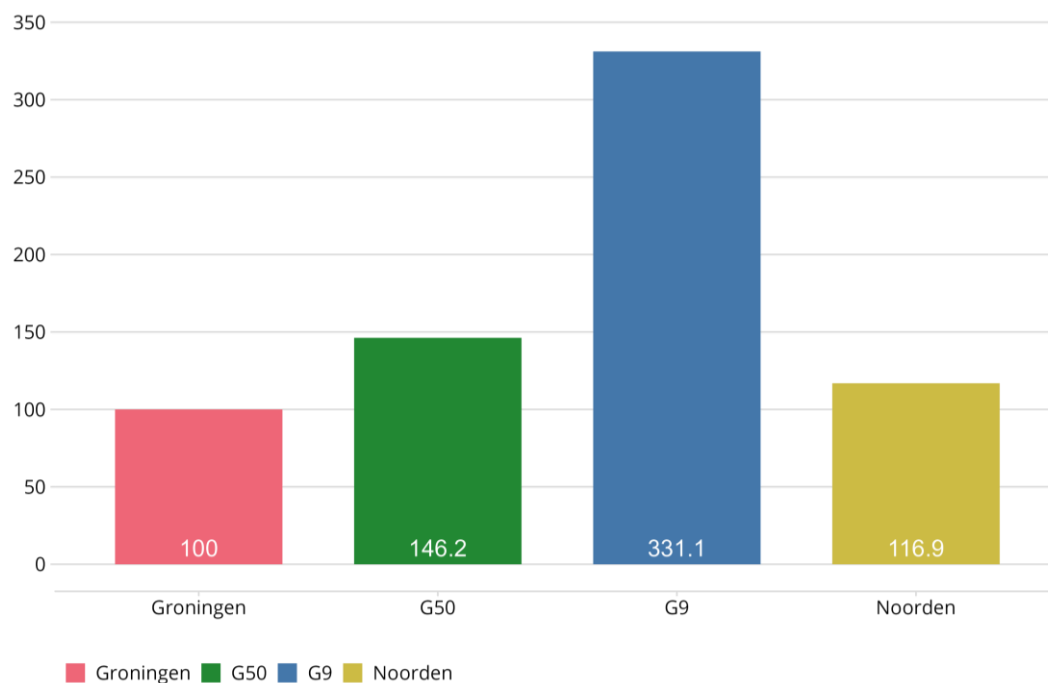
Voor het museumbezoek geldt een minder rooskleurig beeld (figuur 2.19); de positie van Groningen is lager dan die van alle drie de benchmarks. De zeer hoge score van de G9 is niet verrassend en wordt voornamelijk gedreven door de grote (Rijks)musea in Amsterdam die miljoenen (toeristische) bezoekers per jaar trekken, maar ook het gemiddelde van de G50 is 57% hoger en het gemiddelde van de noordelijke gemeenten 20% hoger dan Groningen.

Qua filmbezoekers zijn de verschillen tussen Groningen en de drie benchmarks minder groot (figuur 2.20). Groningen heeft (afgezet tegen het aantal inwoners) meer filmbezoek dan de noordelijke gemeenten, maar minder dan de G9 en iets minder dan de G50. Tot slot is het aantal bibliotheekleden (als percentage van het aantal inwoners) redelijk vergelijkbaar tussen Groningen en de drie benchmarks (figuur 2.21). Groningen heeft een iets minder groot aandeel van inwoners dat bibliotheeklid is dan de noordelijke gemeenten, maar een iets groter aandeel dan de G50 en G9.

Figuur 2.18 Aantal bezoekers podiumkunsten per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

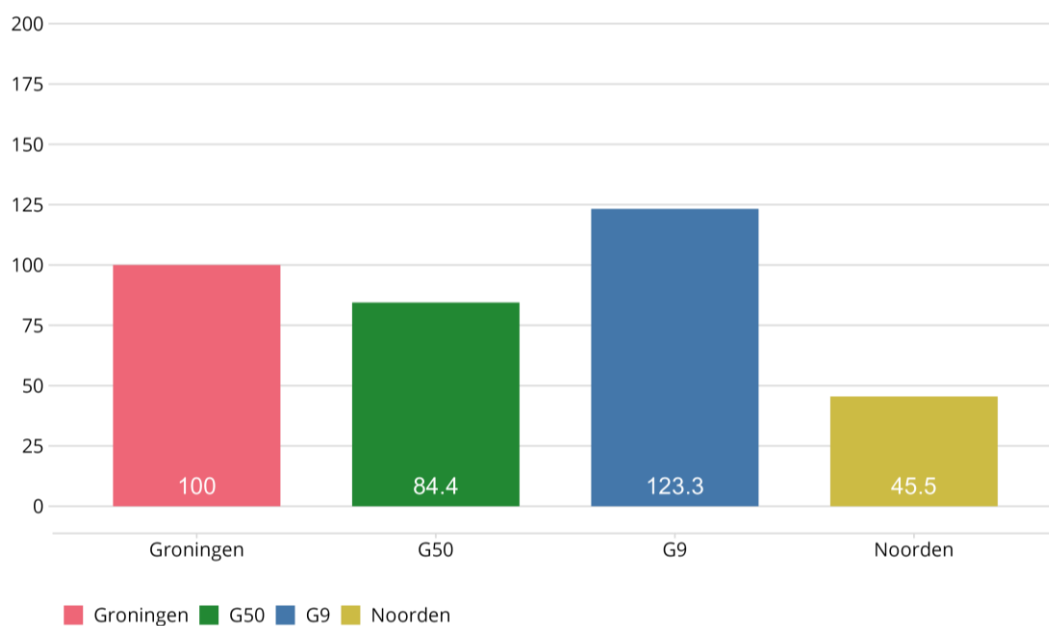

Figuur 2.19 Aantal bezoekers musea per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

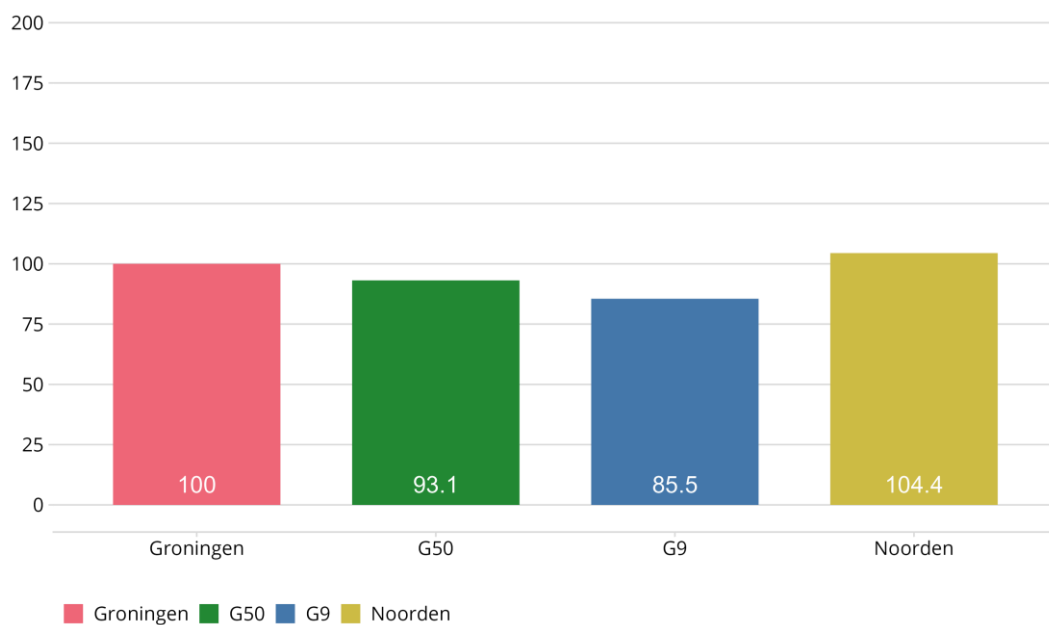

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens Museana

Figuur 2.20 Aantal bezoekers bioscopen en filmhuizen per 1.000 inwoners (index, Groningen = 100)

Figuur 2.21 Percentage inwoners dat lid is van een bibliotheek (index, Groningen = 100)

2.4 Update Cultuurindex

Niet alleen de omvang van het culturele aanbod is van belang voor de aantrekkingskracht van een stad, maar ook de diversiteit van het culturele aanbod. In *Het belang van cultuurstad Groningen* werd de culturele index uit de *Atlas voor gemeenten 2012* uitgelicht, waar Groningen destijds op de tweede plaats stond in de G50. In de meest recente editie van een Cultuurindex (2018) stond Groningen op de zevende plek. Hoewel het niet een precieze replicatie is van de vorige twee edities van de gemeentelijke Cultuurindex,²² hebben we op basis van de indicatoren voor het culturele aanbod uit dit hoofdstuk een vergelijkbare Cultuurindex berekend om de culturele diversiteit en omvang van het totale culturele aanbod per 1000 inwoners in de G50 te duiden, zie Bijlage 3 voor meer informatie.

In de onderstaande index (Figuur 2.22) wordt elke gemeente van de G50 vergeleken met het gemiddelde van alle G50 gemeenten wat betreft het totale culturele aanbod per 1000 inwoners.²³ Het gemiddelde aanbod per 1000 inwoners van alle G50 gemeenten heeft daarbij een indexscore gekregen van 100, waarna de indexscores van elke gemeente zijn berekend op basis van de afwijking van het culturele aanbod ten opzichte van het G50 gemiddelde.²⁴ Vervolgens zijn alle gemeenten gerangschikt op indexscore, met de gemeente met het relatief hoogste culturele aanbod per 1000 inwoners op de eerste plek.

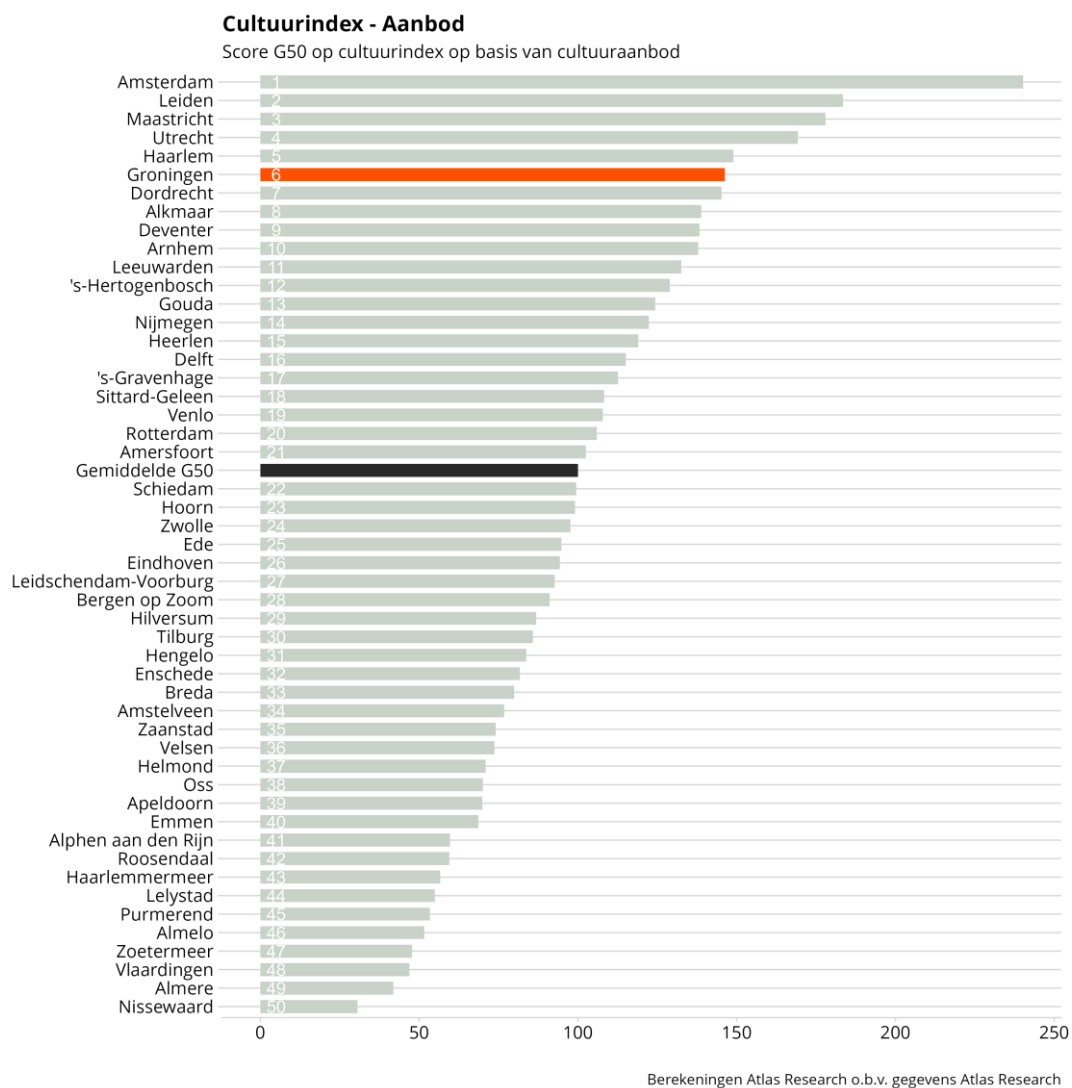
Op basis van deze nieuwste Cultuurindex staat Groningen op de zesde plek van de G50. De top drie bestaat uit Amsterdam, Leiden en Maastricht. Dit bevestigt het beeld uit de rest van dit hoofdstuk dat Groningen haar inwoners nog steeds een relatief groot en divers cultureel aanbod biedt. Binnen de G9 betekent dit dat Groningen in deze Cultuurindex op plek vier staat, achter Amsterdam, Maastricht en Utrecht, maar voor Arnhem, Den Haag, Rotterdam, Eindhoven, en Enschede.

²² De twee edities van de *Atlas voor gemeenten* uit 2012 en 2018 verschiden inhoudelijk overigens ook deels van elkaar – door wijzigingen in de beschikbaarheid van data is een precieze replicatie over de jaren niet mogelijk.

²³ De verschillende soorten cultureel aanbod krijgen allemaal een gewicht mee, waarbij sommige onderdelen zwaarder wegen dan anderen. Aanbod podiumkunsten weegt bijvoorbeeld relatief zwaar door een relatief hoge maatschappelijke waarde en omdat het relatief veel bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van een stad. Zie bijlage 3 voor meer informatie.

²⁴ Een indexscore van 150 betekent dus bijvoorbeeld dat een gemeente 50% hoger scoort op het culturele aanbod dan het gemiddelde van de G50

Figuur 2.22 Ranglijst G50 op Cultuurindex gebaseerd op cultuuraanbod

3 Het belang van cultuur voor Groningen

Onderzoek naar woonaantrekkelijkheid van steden wijst uit dat het culturele aanbod een belangrijke factor is voor de aantrekkingskracht en de economische vitaliteit van een stad.²⁵ Mensen baseren hun beslissing om ergens te gaan wonen steeds meer op dit culturele aanbod en het speelt dan ook een prominente rol in de concurrentiepositie van steden: steden die een groot en gevarieerd cultureel aanbod hebben, zijn over het algemeen ook de populaire woonsteden en hebben de grootste aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens.²⁶ Bovendien gaat het in die steden ook economisch vaak beter.

Uit hoofdstuk 1 bleek al dat jongere mensen naar Groningen trekken om te studeren en te werken, onder andere aangetrokken door de stedelijke voorzieningen zoals het cultuuraanbod. Later vestigen zij zich deels in het ommeland waardoor de stad als centrumstad voor de bredere regio fungeert. In dit hoofdstuk wordt de aantrekkingskracht van de stad Groningen nader geanalyseerd. Die aantrekkingskracht wordt vergeleken met andere steden in Nederland. Onderzocht wordt welke factoren de afwijking van Groningen ten opzichte van die andere steden verklaren, en welke rol cultuur daarin speelt. In dit deel van het onderzoek wordt dan ook de vraag beantwoord wat het belang van cultuur is voor (de aantrekkingskracht van) Groningen. Vervolgens wordt ook het indirecte belang van cultuur voor het vestigingsklimaat en de economische vitaliteit van de stad geanalyseerd.

3.1 Wat verklaart de aantrekkingskracht van steden?

Om te onderzoeken welke factoren van belang zijn bij de aantrekkingskracht van steden, heeft Atlas Research de woonaantrekkelijkheidsindex ontwikkeld. Aan de hand van de betalingsbereidheid van verhuizende huishoudens is met regressieanalyses achterhaald welke factoren ervoor zorgen dat de ene stad wel en de andere stad niet in trek is bij verhuizende huishoudens. In tabel 3.1 staan de factoren die een invloed hebben op de woonaantrekkelijkheid en of deze invloed positief of negatief is. Dit is een gestileerde versie van de resultaten van een regressieanalyse op huizenprijzen per vierkante meter, waarbij een min

²⁵ G.A. Marlet (2009). *De aantrekkelijke stad*. Nijmegen: VOC Uitgevers; Atlas voor gemeenten 2023.

²⁶ Marlet, G., Ponds, R., Van Woerkens, C. (2012). *Het belang van cultuurstad Groningen*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

een negatieve invloed op de aantrekkingskracht aangeeft en een plus een positieve invloed.²⁷

De bereikbaarheid van banen blijkt een belangrijke factor in de aantrekkingskracht van de stad. Hoe meer banen er binnen acceptabele reisafstand te bereiken zijn, hoe aantrekkelijker een stad is voor mensen om te wonen.²⁸ Hiernaast zijn (culturele) voorzieningen belangrijk voor de aantrekkingskracht van de stad. Mensen wonen over het algemeen liever in steden met bijvoorbeeld een groter aanbod podiumkunsten. Ook historisch erfgoed, de (bereikbare) natuur en het aanbod universitaire opleidingsrichtingen speelt een positieve rol in de aantrekkingskracht.

Vernielingen, geweldsmisdrijven en overlastmeldingen spelen een negatieve rol in de aantrekkingskracht, evenals de ervaren onveiligheid. Mensen wonen liever op een plek waar ze zich veilig voelen dan waar ze zich onveilig voelen. Tot slot hebben ook kenmerken van de woningvoorraad invloed op de aantrekkingskracht van een stad. Zo heeft een groter aandeel vrijstaande woningen, twee-onder-een-kapwoningen, hoekwoningen of appartementen allemaal een positieve invloed op de aantrekkingskracht.

²⁷ Voor meer informatie over het berekenen van de woonaantrekkelijkheid zie ook de *Atlas voor gemeenten 2023*.

²⁸ Om het aantal banen binnen acceptabele reisafstand te berekenen, maken we gebruik van een vervalcurve voor de reisbereidheid. Hoe verder weg een baan is vanuit een gemeente, hoe minder mensen bereid zijn om naar die baan te reizen, en hoe minder die baan meetelt in het aanbod in de betreffende gemeente. Er wordt dus niet gebruikgemaakt van harde grenzen, maar alle banen worden meegenomen met verschillende gewichten, afhankelijk van de afstand tussen de gemeente en de baan. Dit gewicht zal voor banen aan de andere kant van het land nagenoeg nul zijn.

Tabel 3.1 Wat bepaalt de aantrekkingskracht van een stad? Uitkomsten van regressiemodel

Aantrekkingskracht op verhuizende huishoudens	
Economie	
Bereikbare banen	+
Voorzieningen	
Aanbod podiumkunsten	+
Culinair aanbod	+
Horeca-aanbod	+
Aanbod nachtcultuur	+
Aanbod niet-dagelijkse winkels	+
Veiligheid	
Ervaren onveiligheid	-
Vernielingen, geweldsmisdrijven en overlastmeldingen	-
Historisch karakter	
Aandeel vooroorlogse woningen	+
Aanwezigheid Rijksmonumenten	+
Woonomgeving	
Aandeel nieuwbouw (bouwjaar >= 2000)	+
Aandeel koopwoningen	+
Aandeel semi-bebouwd in omgeving	-
Aandeel bedrijventerrein in omgeving	-
Groen en blauw	
Bereikbare natuur	+
Aandeel Natura2000 in bereikbare natuur	+
Aandeel groen en blauw in directe omgeving	+
Onderwijs	
Aanbod universitaire opleidingsrichtingen	+
Woningtypen	
Aandeel appartementen	+
Aandeel hoekwoningen	+
Aandeel twee-onder-een-kapwoningen	+
Aandeel vrijstaande woningen	+

3.2 Wat verklaart de aantrekkingskracht van Groningen?

De indicatoren die zijn opgenomen in de woonaantrekkelijkheidsindex zijn van invloed op de aantrekkingskracht van Nederlandse steden. De vraag is welke van die indicatoren voor Groningen van belang zijn bij het verklaren van de aantrekkingskracht op de (potentiële) inwoners. De resultaten in deze paragraaf komen voort uit de achterliggende data die gebruikt is voor de *Atlas voor gemeenten 2023*.²⁹ In Figuur 3.1 laat de meest linkse staaf zien dat de totale aantrekkingskracht van Groningen iets lager ligt dan gemiddeld in de G50. De overige staven in de grafiek laten zien hoe die gemiddelde aantrekkingskracht van Groningen op verhuizende huishoudens te verklaren is.

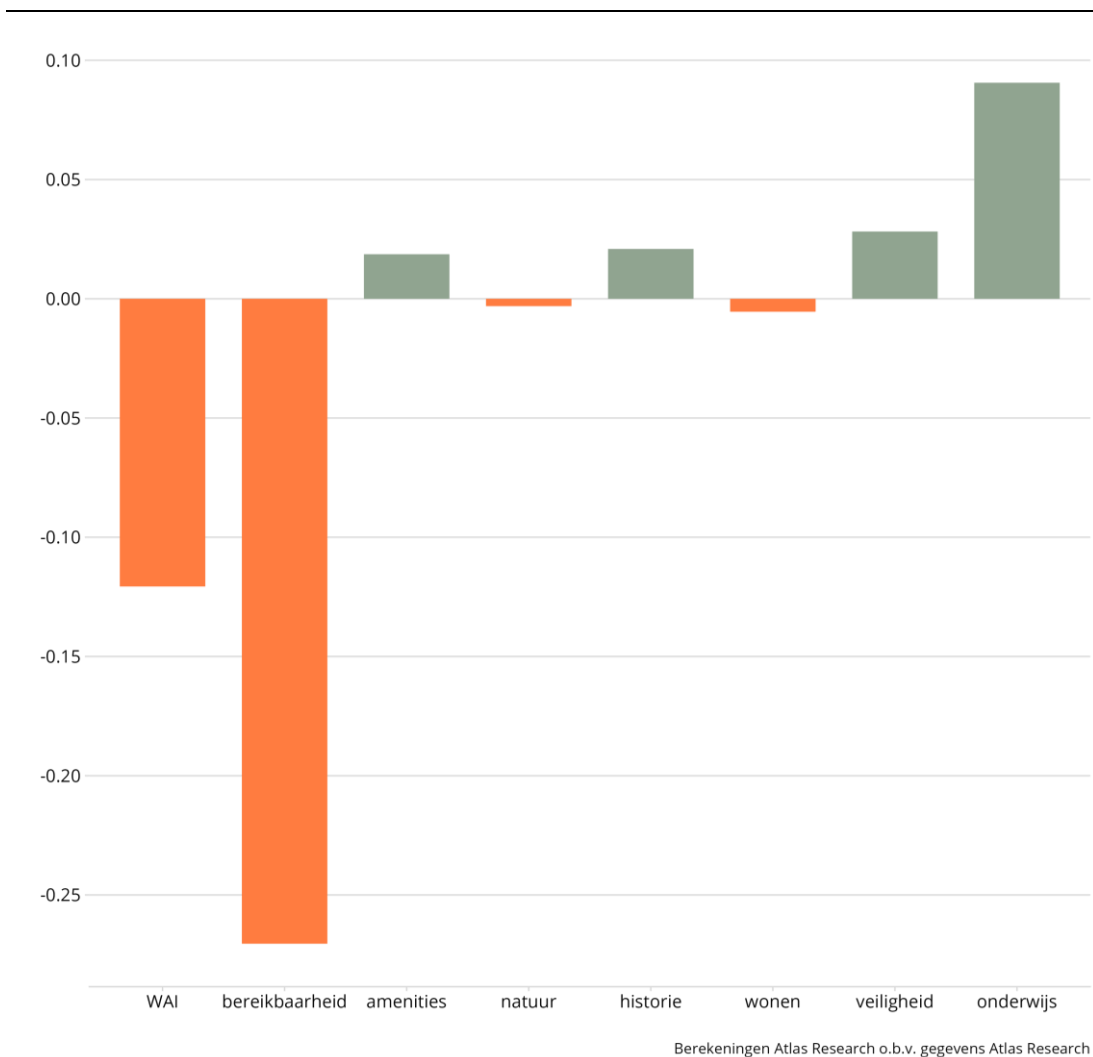
Dat Groningen een lagere woonaantrekkelijkheid heeft dan het gemiddelde van de G50 ligt bijna helemaal aan de ongunstige ligging van de stad. Met ongunstig wordt bedoeld dat Groningen ten opzichte van de grote agglomeraties in het land in de periferie ligt. Door die ligging zijn er voor de (potentiële) inwoners van Groningen minder banen binnen acceptabele reistijd dan gemiddeld voor de inwoners van de andere steden in het land (de tweede staaf in de figuur), waardoor ook de carrièrekansen voor de (potentiële) inwoners van Groningen lager zijn dan gemiddeld.

De aantrekkingskracht die de stad Groningen heeft op verhuizende huishoudens blijkt vooral gebaseerd te zijn op de aanwezigheid van de universiteit (het achtste staafje), in combinatie met de historische binnenstad (het vijfde staafje), de *amenities* ofwel voorzieningen (het derde staafje) en de veiligheid (het zevende staafje) in de stad.

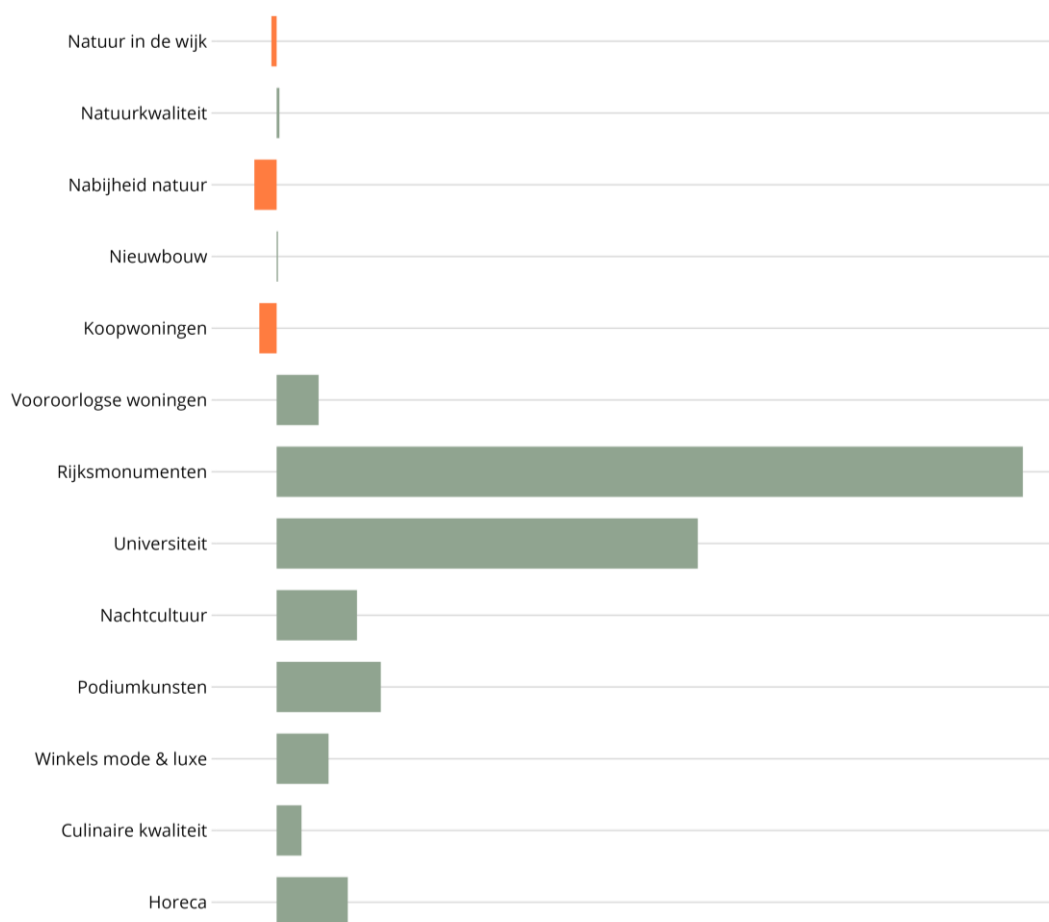
De relatief ongunstige ligging van Groningen wordt dus gecompenseerd door de universiteit, de veiligheid en het grote en diverse aanbod aan (culturele) voorzieningen in de stad. Zonder die positieve aspecten van de stad zou de aantrekkingskracht van Groningen een stuk minder zijn.

²⁹ Zie *Atlas voor gemeenten 2023* voor een uitgebreide verantwoording van de databronnen en de berekening van de Woonaantrekkelijkheidsindex (WAI) en de indicatoren waaruit deze bestaat.

Figuur 3.1 De aantrekkingskracht van Groningen t.o.v. de G50 volgens de WAI, 2023

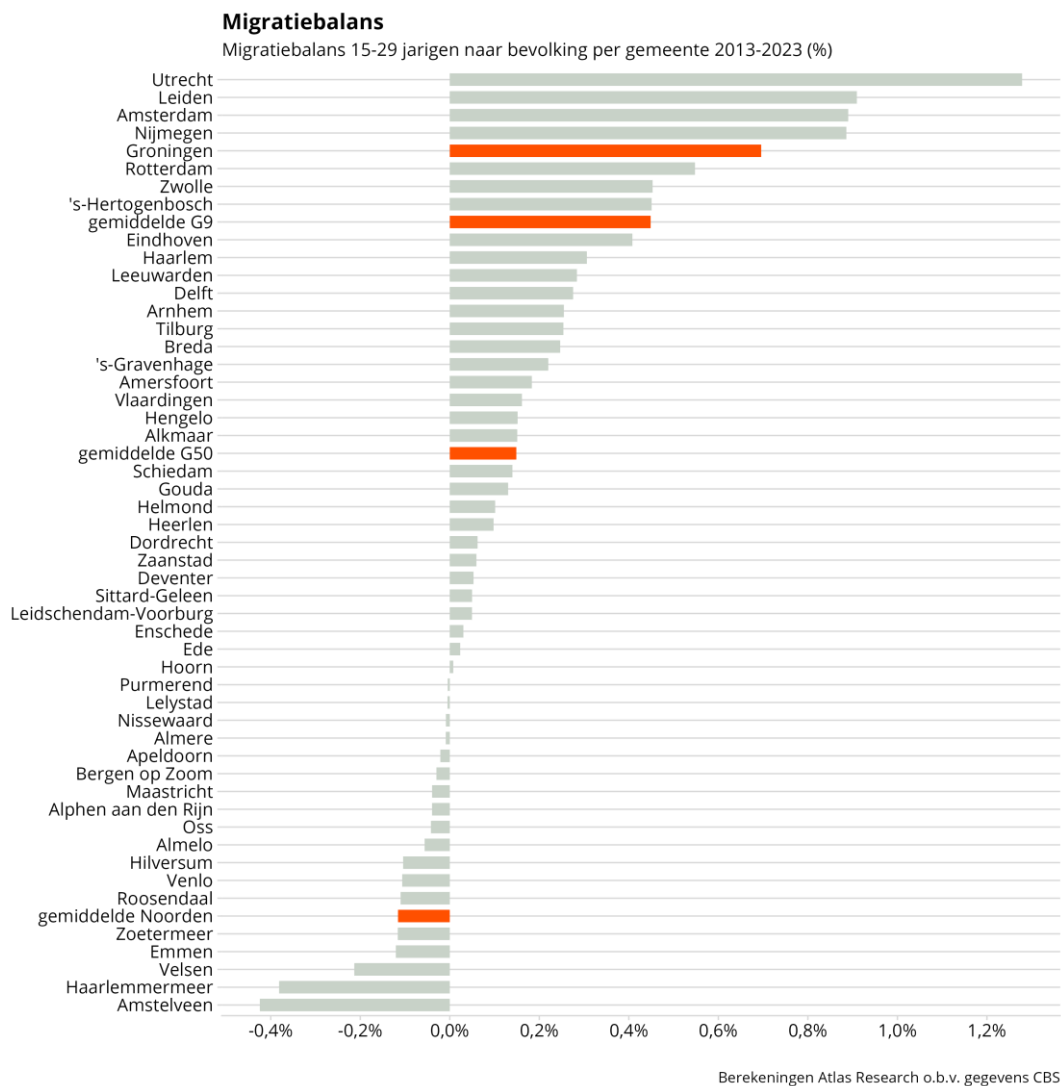

In Figuur 3.2 zijn de indicatoren voor stedelijke voorzieningen die een rol spelen bij de aantrekkingskracht van de stad verder uitgesplitst. Daaruit blijkt dat met name de bovengemiddelde hoeveelheid Rijksmonumenten en de universiteit belangrijke redenen zijn dat de stad in trek is als woonstad. Ook op culinaire voorzieningen (horeca en culinaire kwaliteit), culturele voorzieningen (podiumkunsten en nachtcultuur) en het winkelaanbod scoort Groningen (ver) bovengemiddeld. De hoeveelheid aanwezige natuur (in de wijk, en op bereikbare afstand) is in Groningen minder dan gemiddeld in de G50, maar de kwaliteit van de aanwezige natuur is (licht) bovengemiddeld. Wat betreft de woningvoorraad, is het aandeel koopwoningen relatief klein, maar de hoeveelheid vooroorlogse woningen en (in mindere mate) nieuwbouwwoningen is bovengemiddeld groot.

Figuur 3.2 De score van Groningen op *amenities* tegenover de G50, 2023

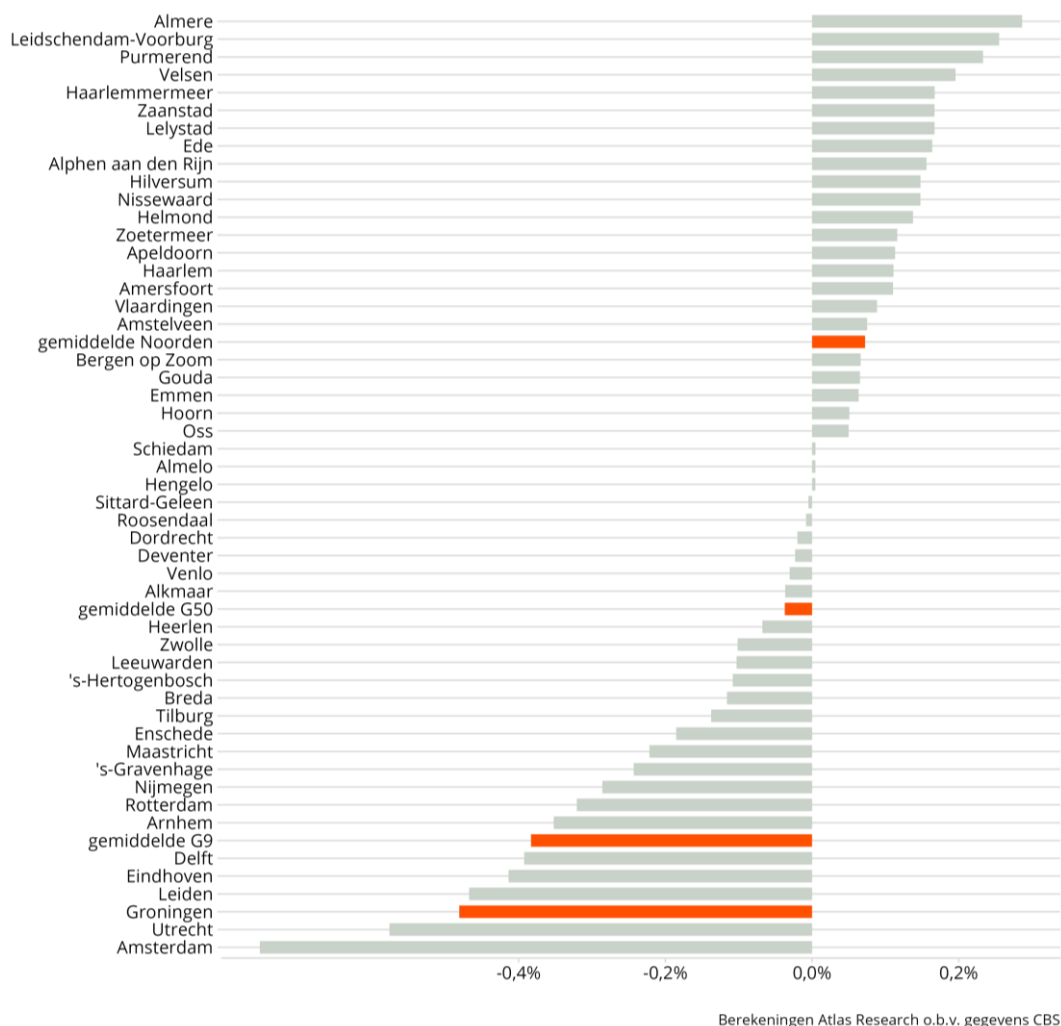
Het culturele aanbod in de stad levert dus – naast de universiteit – een belangrijke bijdrage aan de aantrekkingskracht van de stad Groningen. Dat verklaart ook de zeer positieve migratiebalans van jonge mensen in Groningen. Figuur 3.3 geeft het percentage aan waarmee de bevolking van 15-29 jaar is gegroeid of gekrompen sinds 2013. Het oranje balkje van Groningen laat zien dat de migratiebalans van deze leeftijdsgroep positief is geweest in het afgelopen decennium. De overige oranje balkjes geven de migratiebalans aan voor de benchmarks uit hoofdstuk 2. De negatieve migratiebalans voor het gemiddelde van de noordelijke gemeenten in deze leeftijdscategorie zal waarschijnlijk grotendeels komen door de trek van jongeren (waaronder veel studenten) naar de stad Groningen. De migratiebalans van 15-29-jarigen is ook in de G50 en de G9 positief, maar niet zo sterk positief als in Groningen.

Figuur 3.3 Migratiebalans 15-29-jarigen naar bevolking gemeente (%), 2013-2023

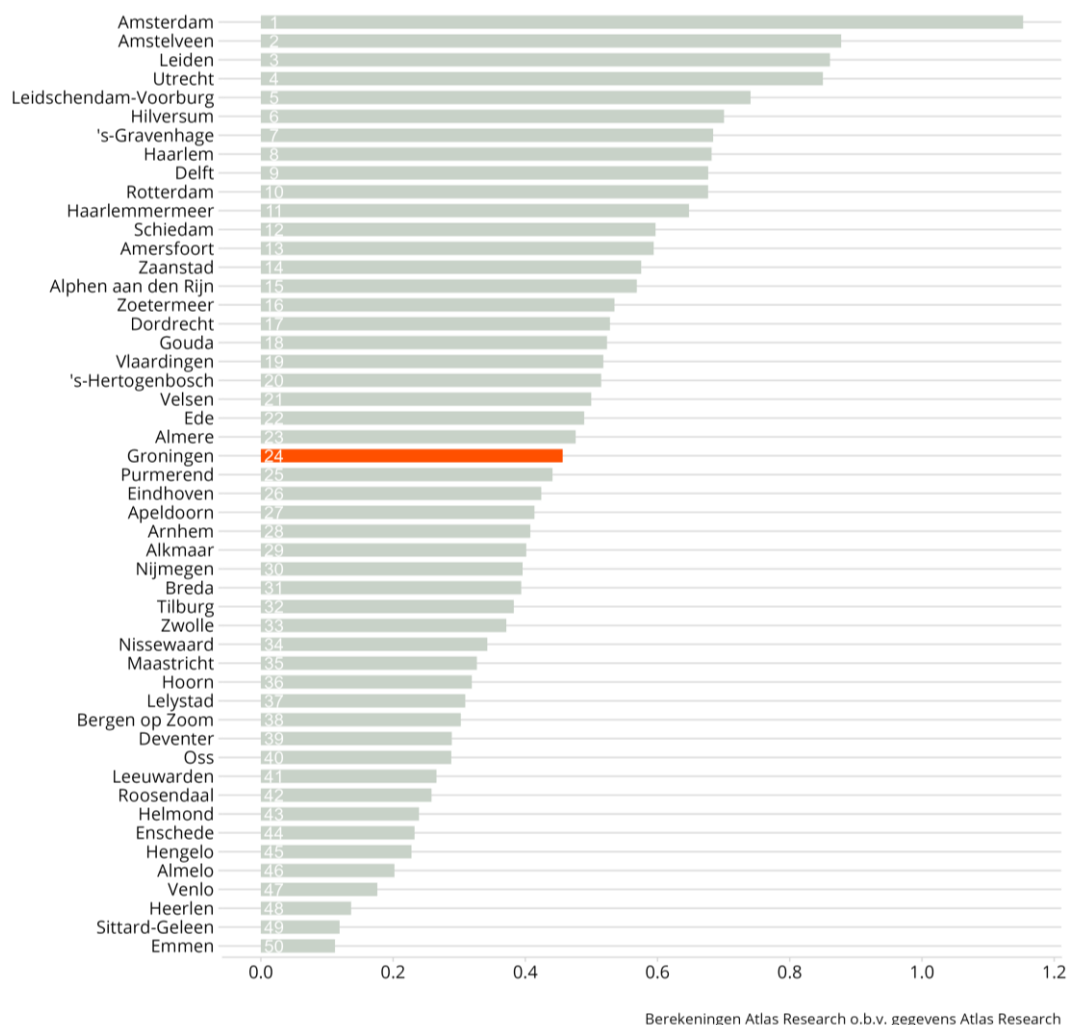
Wanneer we kijken naar de migratiebalans van 30-39-jarigen in dezelfde periode (Figuur 3.4), dan zien we juist een omgekeerd beeld. Voor Groningen is die balans negatief; in de benchmark van noordelijke gemeenten is die juist positief. In deze leeftijd stichten veel mensen gezinnen en kopen huizen, waarbij ze vaker zullen kiezen voor de ruimte die ze buiten de grote steden kunnen vinden. Dit suburbanisatieproces is ook goed te zien voor andere studentensteden zoals Amsterdam, Utrecht, en Leiden waar het migratiesaldo van 30-39-jarigen ook negatief is in de periode 2013-2023. Ook de G50 en de G9 hebben gemiddeld een negatief migratiesaldo voor deze leeftijdsgroep.

Figuur 3.4 Migratiebalans 30-39-jarigen naar bevolking gemeente (%), 2013-2023

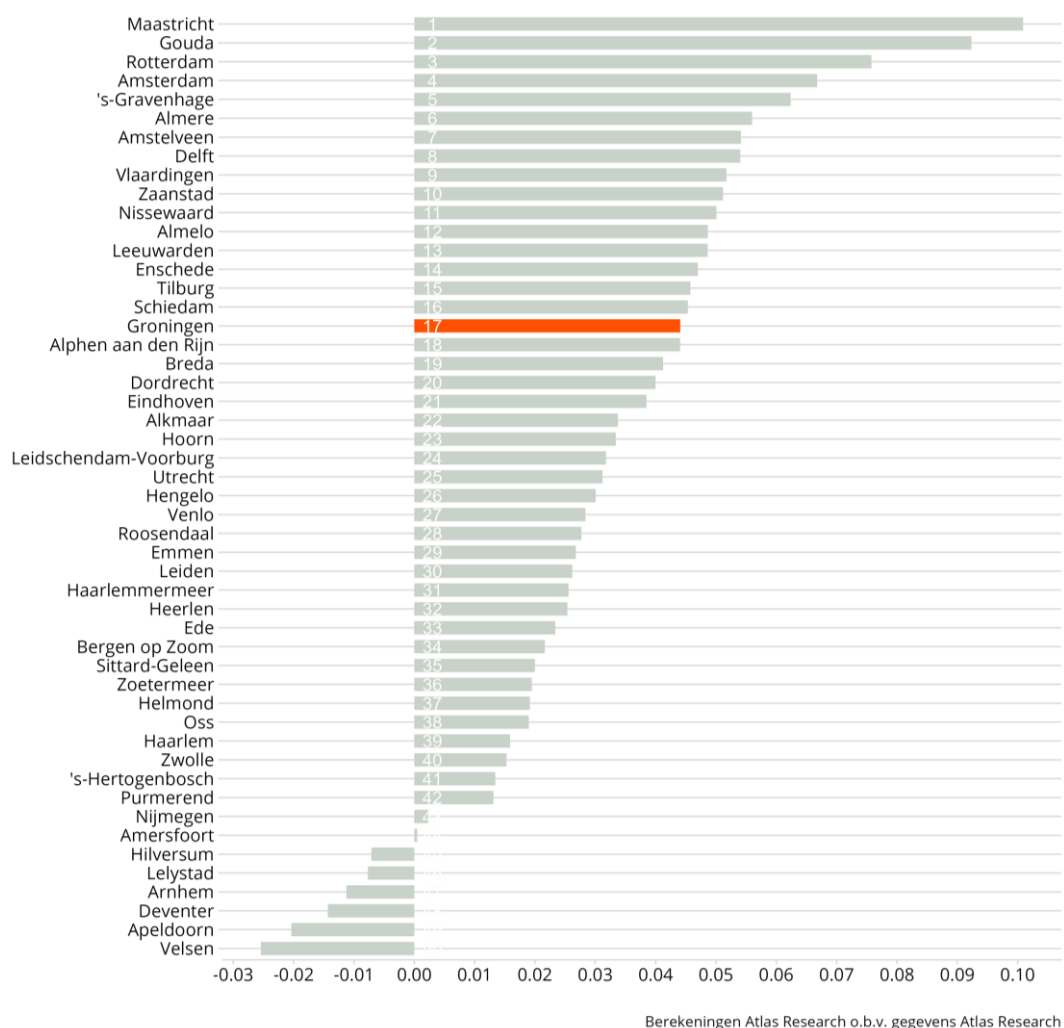

Op de woonaantrekkelijkheidsindex (WAI) – die de migratiebalans en de concurrentiepositie van steden in hoge mate bepaalt en verklaart – staat Groningen in 2023 op de 24ste plek (Figuur 3.5). In *Het belang van Cultuurstad Groningen* uit 2012 stond Groningen nog op de 12^e plek van de woonaantrekkelijkheidsindex. Deze daling in de ranglijst van de G50 betekent echter niet dat Groningen minder aantrekkelijk is geworden om te wonen – de absolute woonaantrekkelijkheid van Groningen is juist toegenomen. Figuur 3.6 laat zien dat deze toename van de woonaantrekkelijkheid echter voor de meeste gemeenten geldt in de afgelopen tien jaar. Over het algemeen zijn de baanbereikbaarheid en het aantal voorzieningen van deze gemeenten (waaronder Groningen) toegenomen. Voor Groningen is deze toename echter minder sterk geweest dan voor een aantal andere gemeenten in de G50, waardoor deze nu een hogere positie hebben op de woonaantrekkelijkheidsindex.

Figuur 3.5 Score op de Woon aantrekkelijkheidsindex (WAI), 2023

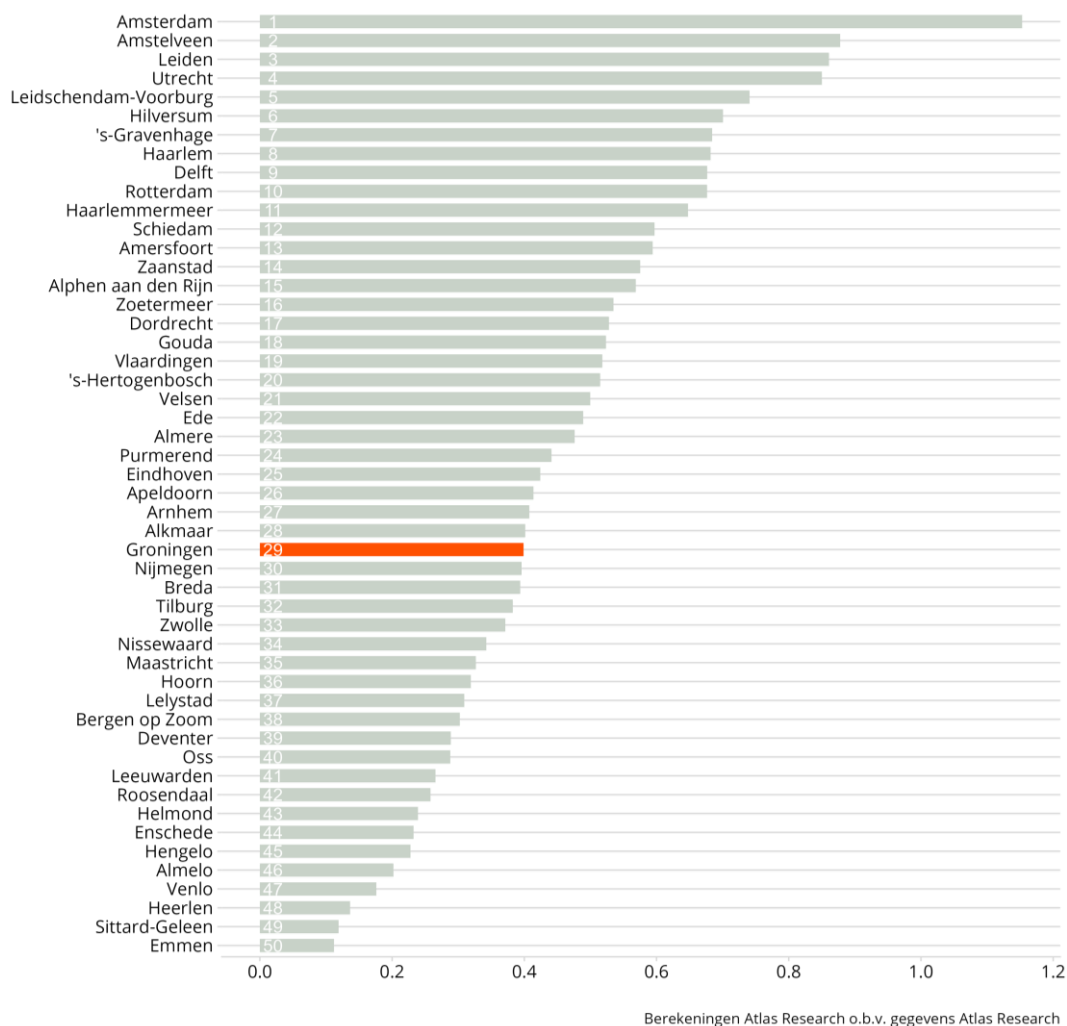

Figuur 3.6 Ontwikkeling van score op de Woonaantrekkelijkeidsindex (WAI) tussen 2014 en 2023

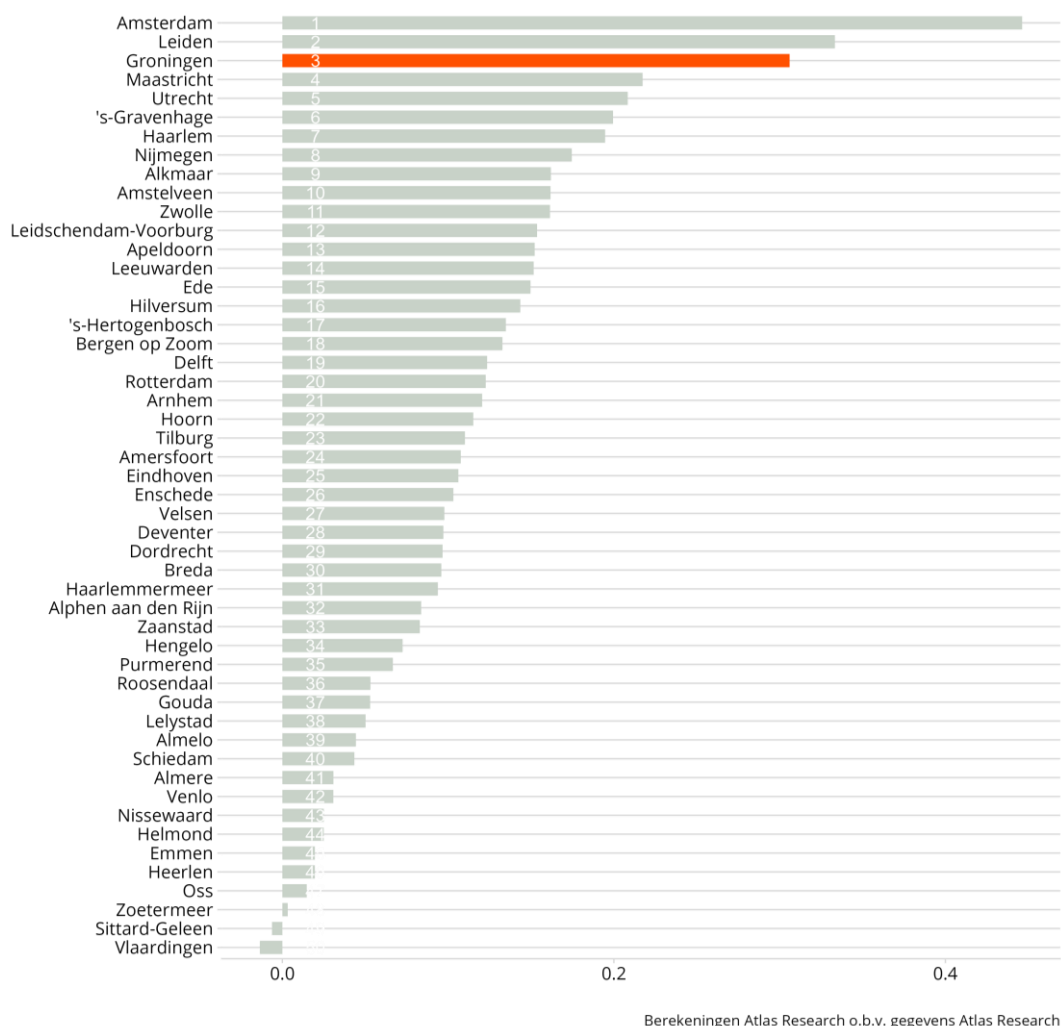
Als het grote en diverse culturele aanbod in de stad weg zou vallen, zou daarmee ook de aantrekkingskracht van de stad op verhuizende huishoudens, met in hun kielzog bedrijven geringer worden. In Figuur 3.7 is de woonaantrekkelijkeidsindex te zien wanneer er in Groningen 50% minder voorzieningen (waaronder culturele voorzieningen) per inwoner zouden zijn. De woonaantrekkelijkeidsindex van Groningen neemt dan af en de stad zakt dan een aantal plaatsen in de G50.

Figuur 3.7 Woon aantrekkelijkheidsindex (WAI) 2023 met een reductie van voorzieningen van 50%

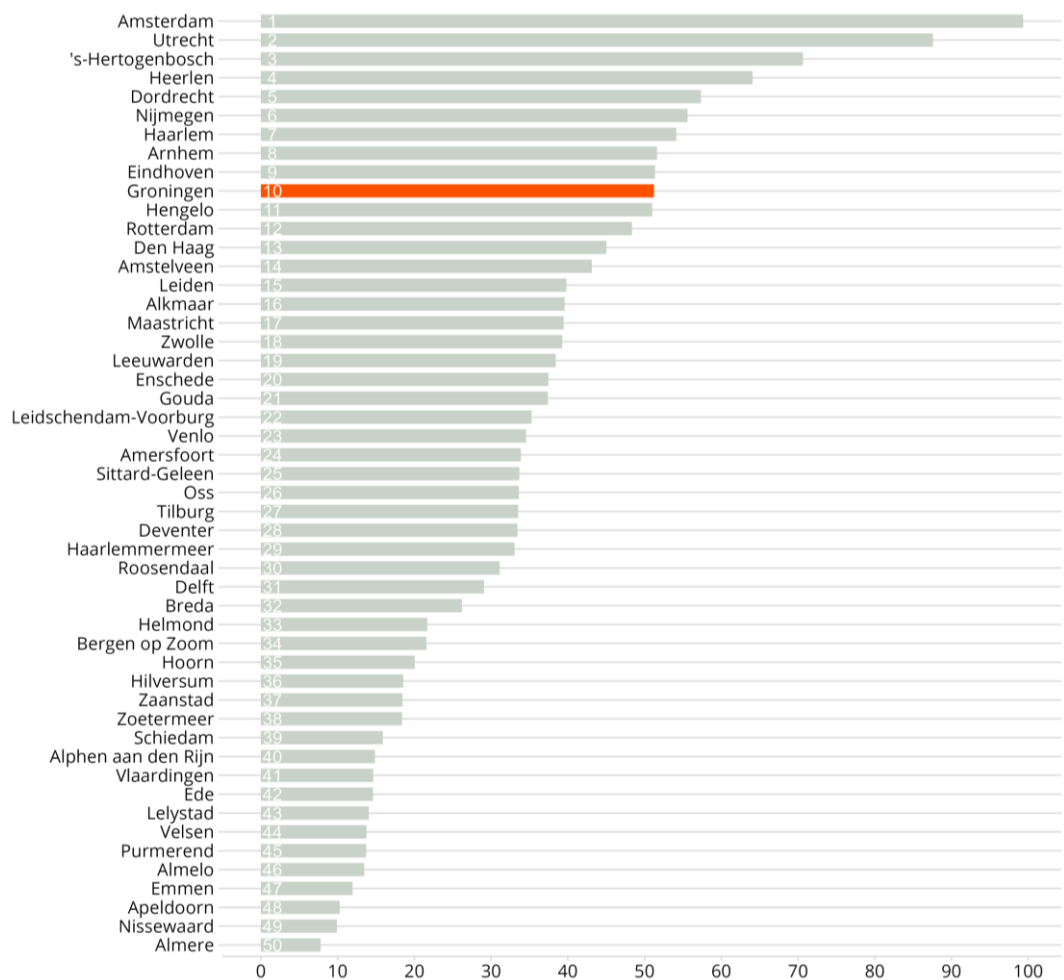
Eerder was te zien dat voornamelijk de relatief slechte baanbereikbaarheid van Groningen op een negatieve manier bijdraagt aan de aantrekkingskracht van de stad. Deze baanbereikbaarheid heeft het zwaarste gewicht in de woon aantrekkelijkheidsindex, omdat mensen dit (gemiddeld genomen) het zwaarste laten meewegen in hun keuze voor een woonlocatie. Wanneer we de woon aantrekkelijkheid van de G50 opnieuw berekenen zonder die baanbereikbaarheid in het model, schiet Groningen omhoog naar de derde plek op de woon aantrekkelijkheidsindex van 2023 (figuur 3.8). Groningen heeft dus – afgezien van de relatief slechte baanbereikbaarheid – een zeer hoge woon aantrekkelijkheid voor (potentiële) inwoners, met name bepaald door de aanwezigheid van de universiteit, de historische binnenstad, de (culturele) voorzieningen en de veiligheid.

Figuur 3.8 Woon aantrekkelijkheid van de G50 zonder baan bereikbaarheid in het model (2023)

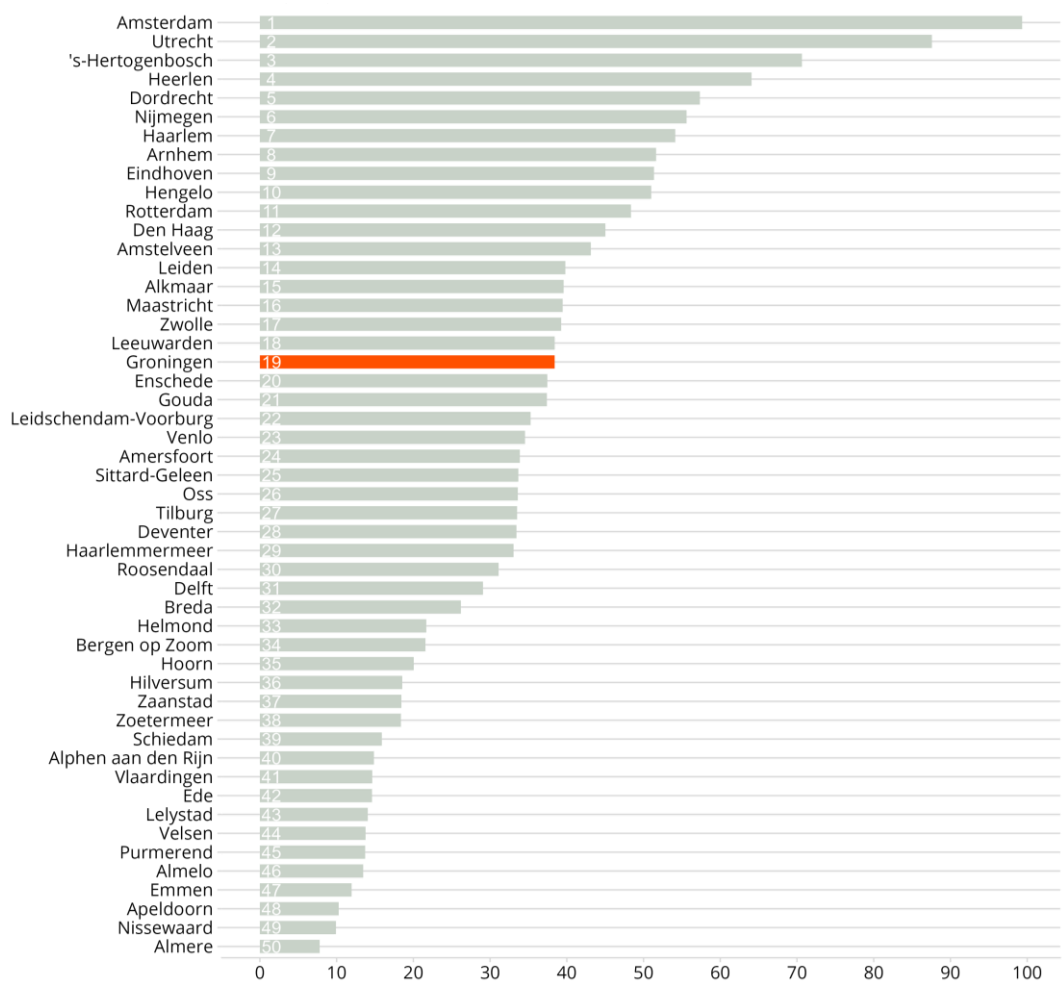
Uit bovenstaande figuren blijkt dat (culturele) voorzieningen een belangrijke rol spelen in de woon aantrekkelijkheid van een gemeente. Een van die voorzieningen is het aanbod podiumkunsten. Dit aanbod is in Groningen relatief groot. Wanneer we kijken naar het aantal voorstellingen in 2021 per duizend inwoners staat Groningen op de 10de plek in de G50 (Figuur 3.9). Wanneer het aanbod in Groningen 25% kleiner zou zijn, dan zou de stad op plek 19 terechtkomen (Figuur 3.10) en wanneer het aanbod gehalveerd zou worden, dan staat Groningen op plek 32 (Figuur 3.11). Dit betekent dat van de vijftig grote gemeenten die in deze ranglijst zijn meegenomen, er achttien zijn met minder dan de helft van de voorstellingen van Groningen ten opzichte van het aantal inwoners.

Figuur 3.9 Aanbod podiumkunsten in de G50 (2021)

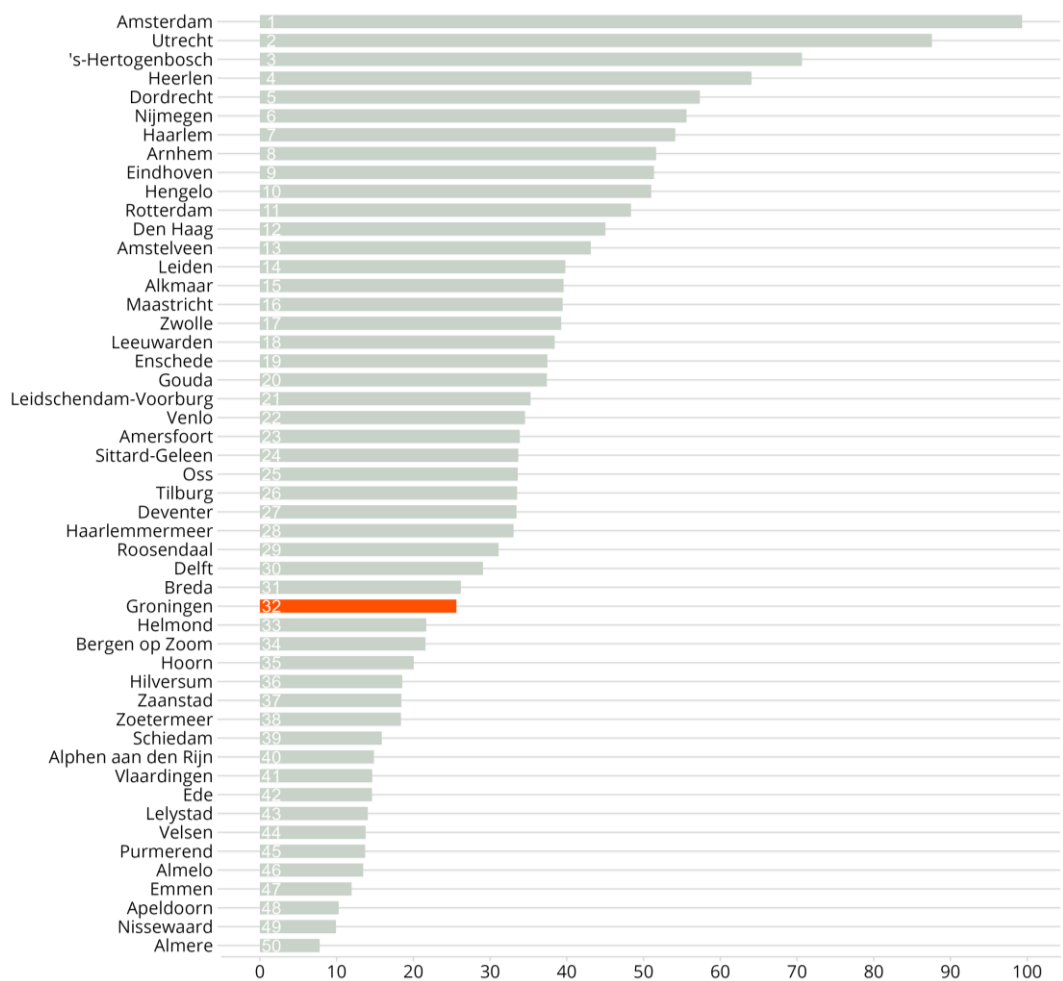
Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens Atlas Research

Figuur 3.10 Aanbod podiumkunsten in de G50 bij een reductie van 25% van het Groningse aanbod

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens Atlas Research

Figuur 3.11 Aanbod podiumkunsten in de G50 bij een reductie van 50% van het Groningse aanbod

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens Atlas Research

3.3 Van aantrekkingskracht naar economische vitaliteit

Steden met meer creatieve en hoogopgeleide mensen – aangetrokken door het culturele aanbod – kennen meer werkgelegenheidsgroei. Het effect van cultuur op werkgelegenheidsgroei is dus indirect en loopt van het culturele aanbod naar de voorraad *human capital* in de stad en vervolgens naar werkgelegenheidsgroei. Sinds het beroemde boek over de creatieve klasse van Richard Florida³⁰ is er veel geschreven over het vermeende belang van creatieve mensen (en bedrijven) in de stad. Weliswaar is er ook scepsis over de *creative capital* theorie, maar empirisch is voor Nederland het belang van creatieve mensen in de stad wel aangetoond.³¹

Een deel van de relatie tussen *human capital* en werkgelegenheidsgroei loopt van creatieve mensen naar creatieve bedrijven; waar veel creatieve mensen wonen, worden veel creatieve bedrijven gestart, of vestigen zich bestaande creatieve bedrijven. Dit kan weer zorgen voor een *spillover effect*, waardoor de werkgelegenheid in andere sectoren ook groeit.³² Andere verklaringen voor de relatie tussen *human capital* en werkgelegenheidsgroei zijn bijvoorbeeld dat creatieve en hoger opgeleide mensen meer geld uitgeven in de plaatselijke culturele podia, horeca en detailhandel, en daarmee werkgelegenheid daar stimuleren, en dat ze vaker een eigen bedrijf starten.³³

Groningen heeft behalve een relatief groot en gevarieerd cultureel aanbod, mede als gevolg daarvan ook relatief veel banen in de creatieve sector (Figuur 3.12). Door een gebrek aan beschikbaarheid van gegevens kan het aandeel van de beroepsbevolking in de gehele creatieve klasse niet opnieuw worden berekend. Voor *Het Belang van cultuurstad Groningen* uit 2012 werd berekend dat de podiumkunsten in Groningen zorgden voor ongeveer 9,5% meer mensen in de beroepsbevolking die tot de creatieve klasse behoren. Daarbij werd berekend dat door deze grote aanwezigheid van de creatieve klasse Groningen in tien jaar tijd (1996–2005) 6,5% meer werkgelegenheidsgroei had gekend (neerkomend op 6.000 banen). Deze werkgelegenheidsgroei kwam neer op bijna een derde deel van de totale werkgelegenheidsgroei van Groningen in dezelfde periode. Deze groei had

³⁰ Florida, R. (2002). *The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.

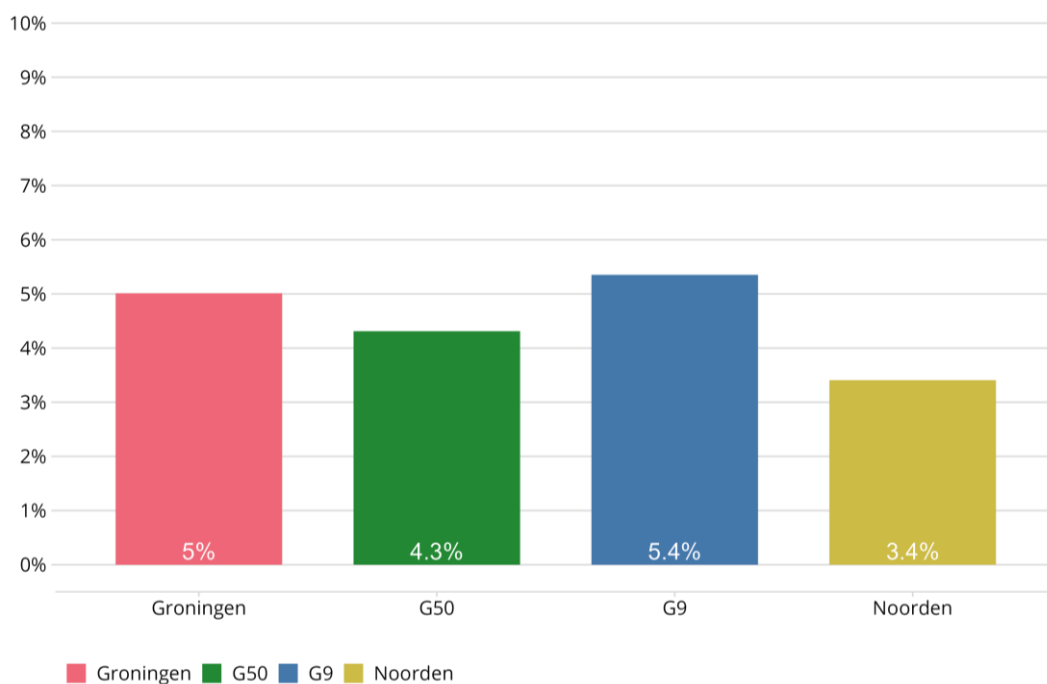
³¹ Marlet, G.A. & van Woerkens, C.M.C.M. 2007: The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth, in: *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2605–2626.

³² Stam, E., de Jong, J. & Marlet, G.A. (2008) Creative industries in the Netherlands: structure, development, innovativeness and effects on urban growth. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 90 (2): 119–132.

³³ Aghion, P., & Bolton, P. (1997) A theory of trickle-down growth and development. *The Review of Economic Studies*, 64, pp. 151–172; Nelson, R. R., Winter, S. G., (1982). *An evolutionary theory of economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

waarschijnlijk niet plaatsgevonden als de stad niet een groot en divers cultureel aanbod had gehad.

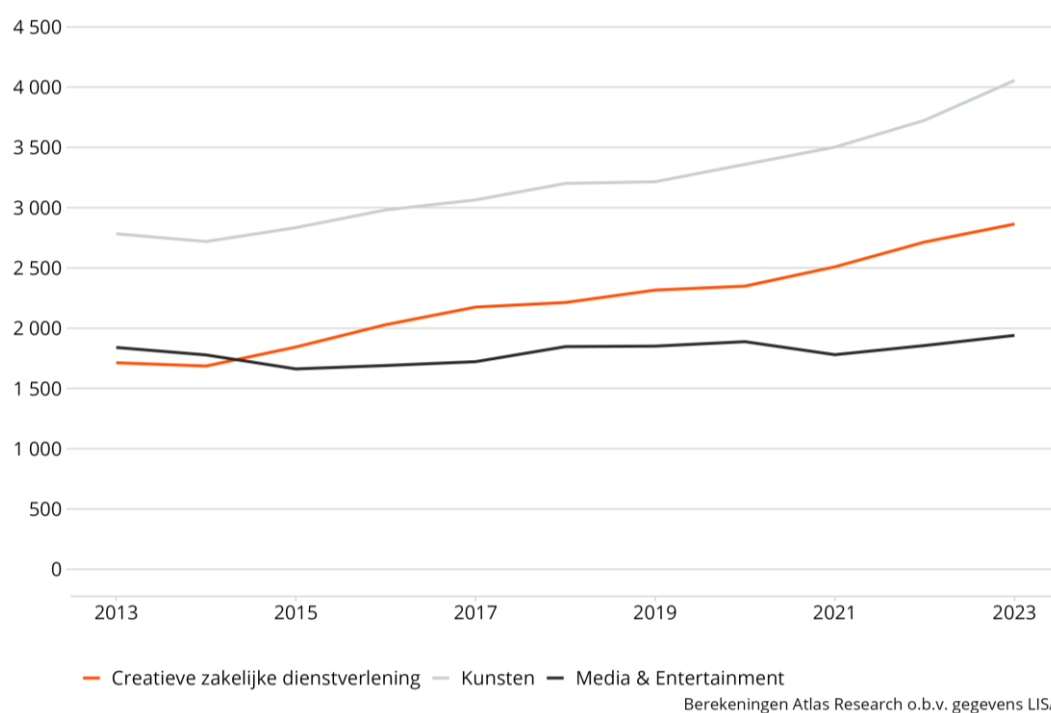
Figuur 3.12 Aantal banen in de culturele en creatieve sector als % van totaal aantal banen

Behalve de indirecte werkgelegenheidseffecten in andere sectoren is de culturele en creatieve sector³⁴ zelf ook een belangrijke werkgever voor de stad. In de afgelopen tien jaar is het aantal banen in deze sector in Groningen sterk toegenomen, vooral in de CBS-categorieën kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening (Figuur 3.13).

³⁴ Voor onze analyses nemen we de CBS-definitie van de culturele en creatieve sector over, met bijbehorende sub-categorieën en sbi-codes. Zie: [Culturele en creatieve sector | CBS](#)

Figuur 3.13 Aantal banen in de culturele en creatieve sector in Groningen, 2013-2023

4 De impact van cultuur in Groningen

In hoofdstuk 2 brachten we de relatieve positie van het Groningse³⁵ cultuuraanbod in beeld, waarbij de focus lag op een vergelijking van het aanbod en de deelname met andere gemeenten. In dit hoofdstuk kijken we naar een deel van de kunst & cultuur in de gemeente Groningen zelf, en wat de impact hiervan is op de stad. Het meten van de impact van cultuur is een veelbesproken onderwerp – wat die impact nou precies is en hoe men deze zou moeten meten (en zelfs óf men deze zou moeten meten).³⁶ In dit rapport bespreken we de impact (of invloed) van cultuur aan de hand van een paar thema's, namelijk bezoek van binnen en buiten de stad, werkgelegenheid, en educatie en talentontwikkeling. Dit is geen compleet overzicht van alle mogelijke manieren waarop cultuur impact heeft, maar het zijn voorbeelden van de impact van cultuur.

Hiervoor zijn gegevens opgevraagd bij acht toonaangevende Groningse culturele organisaties, namelijk het Forum,³⁷ het Groninger Museum,³⁸ theatergezelschap NITE,³⁹ theaterfestival Noorderzon,⁴⁰ muziekfestival Eurosonic Noorderslag (ESNS),⁴¹ muziekpodia VERA⁴² en Simplon,⁴³ en SPOT (podia Oosterpoort en Stadsschouwburg Groningen).⁴⁴ Belangrijk om te vermelden is dat dit niet een compleet overzicht biedt van de impact van de gehele Groningse cultuursector – daar is een uitgebreider onderzoek voor nodig. Er zijn namelijk nog vele andere culturele organisaties die een waardevolle impact hebben in de gemeente Groningen. Voor dit onderzoek is slechts een beperkte selectie gemaakt van verschillende soorten culturele organisaties die we vervolgens gebruiken ter illustratie van de

³⁵ Zoals elders in dit rapport bedoelen we telkens met "Groningen" de gemeente Groningen. Waar we de provincie bedoelen, schrijven we altijd expliciet de "provincie Groningen".

³⁶ Zie bijvoorbeeld Vermeulen, M.C. (2021). *Assessing the social impact of organizations in the cultural and creative industries: Evidence from the Netherlands (proefschrift)*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam; Knol, J. (2022). *Nut, rendement, impact: is dát de kern van kunst?* Column in Cultuurkrant nr 4 van LKCA; McNeilly, N. (2024). *Wat is impact? De betekenis en het belang van impact voor cultuur*. <https://www.den.nl/kennis-en-inspiratie/wat-is-impact-de-betekenis-en-het-belang-van-impact-voor-cultuur>.

³⁷ <https://forum.nl>

³⁸ <https://www.groningermuseum.nl/>

³⁹ <https://nite.nl>

⁴⁰ <https://www.noorderzon.nl>

⁴¹ <https://esns.nl/nl/>

⁴² <https://www.vera-groningen.nl>

⁴³ <https://simplon.nl/>

⁴⁴ <https://www.spotgroningen.nl/>

impact van cultuur op de stad. We sluiten het hoofdstuk af met een bespreking van de bredere maatschappelijke waarde van cultuur.

Cultuurbezoek van Groningse inwoners

De impact van het aanbod kunst & cultuur is in de eerste plaats direct voelbaar voor de bezoekers zelf. Zij kiezen ervoor om hun tijd en geld te besteden aan een cultuurbezoek omdat zij hier iets uit halen – ze genieten ervan, ze leren ervan en ze zoeken verbinding met anderen. Het totaal aantal bezoeken die de acht geselecteerde culturele organisaties ontvingen in 2023 is naar schatting ruim 3,8 miljoen.⁴⁵ Meer dan de helft van deze bezoeken (inschatting van 61% op basis van de aangeleverde gegevens, of ruim 2,3 miljoen) komt van bezoeken door inwoners van de gemeente Groningen zelf. Omdat een groot en gevarieerd aanbod cultuur de stad aantrekkelijk maakt voor de (potentiële) inwoners, die zelf dus graag dat aanbod bezoeken, verklaart dit deels het relatief hoge bezoek aan de podiumkunsten in Groningen uit figuur 2.18.

Het Forum biedt een gevarieerd cultureel aanbod (onder andere museum en expositie, film, bibliotheek). Deze organisatie meet het aantal bezoekers, en zag in 2023 bijna 3 miljoen mensen binnenlopen in de hoofdlocatie op de Nieuwe Markt (2,5 miljoen) en bij de overige Forumbibliotheeklocaties (0,5 miljoen). Een deel van het bezoek aan het Forum gaat via kaartverkoop voor filmbezoek, museumbezoek en andere programmering – van de meer dan 300 duizend verkochte tickets is (op basis van online ticketverkoop) is 84% door inwoners van de gemeente Groningen zelf aangeschaft. Van alle 2,5 miljoen bezoeken aan het Forum op de Nieuwe Markt (met en zonder ticket) komt volgens een schatting van de organisatie zelf 60% van het bezoek van inwoners van de stad en de rest van toeristisch bezoek.

Toeristisch bezoek

Naast de impact van het culturele aanbod op de bezoeker zelf heeft het cultuurbezoek ook een bredere economische impact op de stad door de uitgaven die de bezoekers doen.⁴⁶ Hierbij denken we niet alleen aan het geld dat bezoekers uitgeven aan kaartjes voor een festival of een voorstelling, maar ook aan het geld dat zij aansluitend elders in de stad uitgeven. Een deel van het cultuurbezoek in Groningen komt van buiten de stad. Deze groep

⁴⁵ Voor het aantal bezoeken van theatergezelschap NITE wordt alleen gerekend met het aantal bezoeken aan voorstellingen aan hun theater de Machinefabriek – het totaal aantal mensen dat een productie van NITE bezoekt, ligt hoger wanneer ook voorstellingen buiten de gemeente Groningen worden meegeteld.

⁴⁶ Zie voor het belang van cultuur voor toeristische bezoekers deze rapporten over de maatschappelijke waarde van cultuur: Blaker, N., Burema, F., & Poort, J. (2023). *Een schat van waarde: De maatschappelijke waarde van musea in de Gooi en Vechtstreek*. Amsterdam: Atlas Research. Blaker, N. & Poort, J. (2021). *De waarde van de kleine uurtjes: De nachtcultuur van Amsterdam*. Amsterdam: Atlas Research. Marlet, G. Ponds, R., Poort, J., van Woerkens, C. (2018). *De waarde van cultuurstad Utrecht*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

toeristische bezoekers, die (mede) voor het cultuuraanbod naar de stad komt, geeft ook geld uit buiten de culturele instellingen of evenementen zelf. Denk bijvoorbeeld aan uitgaven in horeca en winkels die de cultuurbezoekers van buiten Groningen in de stad doen.

Op basis van eerder onderzoek naar de uitgaven van toeristische bezoekers blijkt dat de gemiddelde toeristische dagbezoeker⁴⁷ aan een Nederlandse stad in totaal 60,90 euro geeft tijdens het bezoek.⁴⁸ Als we rekenen met het geschatte aantal cultuurbezoeken van mensen die van buiten de stad komen aan de acht Groningse culturele organisaties in dit hoofdstuk (bijna 1,5 miljoen) komen we uit op een totaal van ruim 91 miljoen euro aan uitgaven. Om overschatting te voorkomen, nemen we aan dat deze bezoekers niet langer dan een dag in de stad verblijven – in werkelijkheid doet een deel dit uiteraard wel en geeft meer uit dan die eerder genoemde 60,90 euro. Een deel van die 91 miljoen euro zal worden uitgegeven aan het cultuurbezoek (entree, horeca en winkel van de culturele organisatie zelf), en een deel elders in de stad.

Het punt is dat niet alleen de culturele organisaties inkomsten halen uit toeristische bezoekers die mede door het cultuuraanbod naar de stad getrokken worden, maar andere Groningse ondernemers ook. Ter illustratie gebruiken we het Groninger Museum als voorbeeld. Dit museum haalde in 2023 in totaal bijna 2,9 miljoen euro aan inkomsten uit entreegelden en uitgaven van bezoekers in de museumwinkel en -horeca. Dit is per bezoeker aan het museum gemiddeld bijna twaalf euro. Voor de ruim 224 duizend museumbezoekers die in 2023 van buiten de stad kwamen, betekent dit dat zij samen opgeteld ruim 2,6 miljoen euro uitgaven in het museum zelf. Als we de eerdere schatting aanhouden dat de totale uitgaven van een toeristische dagbezoeker 60,90 euro zijn, komen we uit op totale uitgaven van deze groep toeristische museumbezoekers van bijna 13,7 miljoen euro. Naar verhouding doen de toeristische bezoekers dan gemiddeld 19% van hun totale uitgaven in het museum zelf, en de overige 81% elders in de stad.

Een ander voorbeeld is dat van bezoekers die van buiten de stad komen en een voorstelling bijwonen in de Oosterpoort of de Stadsschouwburg. Deze podia (die onder de organisatie SPOT vallen) ontvingen naar schatting in 2023 ruim 199 duizend bezoekers van buiten de stad, die samen 5,2 miljoen euro uitgaven aan entree en horeca tijdens het cultuurbezoek zelf (bij een gemiddelde uitgave van ruim 26 euro per persoon). Als we de aanname aanhouden van een gemiddelde totale besteding van 60,90 euro per

⁴⁷ Een dagbezoeker verlaat de stad weer dezelfde dag en geeft dus geen geld uit aan een overnachting

⁴⁸ Op basis van cijfers van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) over 2022, waarbij een landelijk gemiddelde gerapporteerd wordt in een onderzoek naar toeristische bezoekers aan Gorinchem

dagbezoeker betekent dat voor de ruim 199 duizend bezoekers van buiten de stad totale uitgaven van ruim 12,1 miljoen euro. In dit geval betekent het naar verhouding dat de dagbezoekers gemiddeld 43% van hun totale uitgaven doen bij het culturele podium zelf en de overige 57% daarbuiten.

Voor een exacte berekening van de uitgaven is meer specifieke data nodig over de cultuurbezoekers die van buiten de stad komen. Deze is niet beschikbaar voor dit onderzoek zodat we moeten rekenen met gemiddelden en aannames. In werkelijkheid is er veel variatie tussen de uitgaven van mensen die van buiten de stad komen; van iemand die vanuit een buurgemeente kort heen en weer reist voor een concert tot een internationale bezoeker die een meerdaags festival bezoekt en blijft overnachten.

Werkgelegenheid en vrijwilligers

Van de banen in Groningen valt 5% binnen de culturele en creatieve sector (figuur 3.12). Alleen al in de subsector kunsten⁴⁹ waren er in Groningen in 2023 meer dan 4.000 banen (figuur 3.13).⁵⁰ Dit geeft op een andere manier weer waarop de culturele organisaties in Groningen een impact leveren, namelijk in het bieden van werkgelegenheid.

De acht culturele organisaties die we voor dit onderzoek benaderd hebben, bieden samen opgeteld 458 fte aan werk, verdeeld over mensen in loondienst, zzp'ers en andere betaalde krachten. Deze werkgelegenheid varieert inhoudelijk enorm, en behelst onder andere de makers van kunst en cultuur (zoals bij gezelschap NITE), de technische ondersteuning bij voorstellingen, de organisatie van evenementen, de culturele programmeurs, de bedrijfsvoering en de baliemedewerkers.

Naast de betaalde werkgelegenheid zijn vrijwilligers ook belangrijk voor de cultuursector. Bij de acht Groningse organisaties die gegevens voor dit onderzoek hebben geleverd zijn er opgeteld meer dan 1.100 vrijwilligers actief geweest in 2023. Muziekpodia Vera en Simplon hadden in 2023 bijvoorbeeld samen naast 36 betaalde krachten meer dan 400 vrijwilligers. Mensen gaan om verschillende redenen vrijwilligerswerk doen,⁵¹ bijvoorbeeld omdat ze behoefte hebben aan zelfontwikkeling (het bouwen van zelfvertrouwen) of zelfbescherming

⁴⁹ De subsector *kunsten* bestaat volgens het CBS o.a. uit scheppende kunsten, beoefening en produceren van podiumkunst, openbare bibliotheken, musea, en theaters, schouwburgen en concertgebouwen; deze subsector komt het meest overeen met de typen culturele organisaties die we in dit hoofdstuk bespreken.

⁵⁰ De cijfers die in figuur 3.12 en 3.113 zijn uitgelicht zijn op basis van gegevens uit werkgelegenheidsregister LISA.

⁵¹ Zie bijvoorbeeld Pahus, H.S., Fischer, S.L., Bradescu, B. (2021). The value of volunteers in tourism and events: A leadership perspective, *Research in Hospitality Management*, 11(3), p.249–254, DOI: 10.1080/22243534.2021.2006918; Chen, X., Liu, C., Legget, J. (2018). Motivations of museum volunteers in New Zealand's cultural tourism industry, *Anatolia*, DOI: <https://doi.org/10.1080/13032917.2018.1542521>.

(het voorkomen van eenzaamheid of verveling). Ook kan het sociale aspect van vrijwilligerswerk mensen aantrekken. Verder kan het opdoen van nieuwe kennis en vaardigheden een motiverende factor zijn, en kunnen vrijwilligers gemotiveerd zijn omdat ze het werk maatschappelijk waardevol vinden en er voldoening uithalen. Als laatste zou vrijwilligerswerk gemotiveerd kunnen zijn door ambities voor betaald werk, door bijvoorbeeld ervaring op te doen en een netwerk op te bouwen in een relevante sector.

Educatie en talentontwikkeling

Een andere manier waarop de culturele organisaties impact hebben, is met hun rol in educatie en talentontwikkeling. Zo gaat het bijvoorbeeld om de positieve effecten die cultuureducatie heeft op bijvoorbeeld gezondheid, onderwijsprestaties, welzijn of arbeidsmarktpositie, waarnaar een groot aantal studies is verricht.⁵² In vrijwel alle gevallen is de conclusie dat kinderen die cultuureducatie volgen (en kinderen en volwassenen die amateurkunsteducatie volgen) het 'beter' doen dan degenen die dat niet gevolgd hebben. Ook wordt veelal gekeken naar de mate waarin deelnemers meer zelfvertrouwen krijgen of betere sociale vaardigheden ontwikkelen.⁵³ Er is echter ook een aantal overkoepelende studies⁵⁴ die op systematische wijze deze onderzoeken vergelijken en veelal tot de conclusie komen dat deze effecten van cultuureducatie (of amateurkunsteducatie) zeer lastig aan te tonen zijn.

De positieve effecten van cultuureducatie op inwoners van Groningen kunnen we niet aantonen binnen dit onderzoek. Wel is duidelijk dat de culturele organisaties in Groningen een belangrijke bijdrage leveren aan cultuureducatie. Zo organiseren het Forum en het Groninger Museum educatieve schoolbezoeken waarbij ze samen ruim 30 duizend leerlingen bereikt hebben in 2023. Daarnaast doen kinderen en volwassenen mee aan een aanbod cursussen en workshops gegeven door onder andere het Forum en NITE. Festival Noorderzon biedt naast de programmering voor volwassenen ook een uitgebreid (en educatief) kinderprogramma.

⁵² Zie bijvoorbeeld: K. Loyd, 2017: Benefits of Art Education. A Review of the Literature. In: *Scholarship and Engagement in Education* 1 (1); B. Van Heusden, 2012: Wat leren we van cultuuronderwijs? (Kenniscentrum Cultuureducatie, Rotterdam); J. Ruiz, 2004: A literature Review of the evidence base for culture, the arts and sport policy (Social Research, Edinburgh).

⁵³ Zie bijvoorbeeld: P. Taylor e.a., 2015: A review of the Social Impacts of Culture and Sport.

⁵⁴ Zie onder andere: E. Winner, T. Goldstein en S. Vincent-Lancrin, 2013: Art for art's sake? The impact of arts education. Centre for Educational Research and Innovation OECD (OECD, Parijs) en: B. Huat See en D. Kokotsaki, 2015: Impact of arts education on the cognitive and non-cognitive outcomes of school-aged children. A review of evidence (Durham University, Durham).

Naast de impact van de culturele organisaties via cultuureducatie dragen meerdere organisaties in dit onderzoek bij aan de talentontwikkeling van jonge lokale makers. Dit is cruciaal om het toekomstige cultuuraanbod te waarborgen. Zonder makers is er immers geen aanbod om van te genieten. Het festival ESNS werkt bijvoorbeeld samen met partners aan meerdere initiatieven gericht op het ontwikkelen van nieuw Noord-Nederlands talent, zoals met Grunnsonic en Hit the North.⁵⁵ Verder werken NITE en Noorderzon mee aan talentontwikkeling als partners van Station Noord.⁵⁶

⁵⁵ Zie: <https://esns.nl/nl/esns/news/esns-presenteert-alle-noordelijke-initiatieven-op-een-rij/>

⁵⁶ Zie: <https://www.stationnoord.nl/hoe-werkt-het/>

Bijlage 1

Details over benchmark-gegevens

Tabel 1 Toelichting benchmarkindicatoren in hoofdstuk 2

Indicator	Peiljaar	Beschrijving
Aantal podia	2021	Het aantal podia in de gemeente per 1.000 inwoners met minstens wekelijks aanbod in het peiljaar of in één van de vorige vier jaren dat nog steeds actief is. Bron: VNPF, VSCD, EM-Cultuur en eigen dataverzameling
Aantal voorstellingen podiumkunsten	2021	Het aantal voorstellingen podiumkunsten in een gemeente per 1.000 inwoners. Bron: VNPF, VSCD, en eigen dataverzameling
Aantal voorstellingen pop	2021	Het aantal voorstellingen popmuziek, jazz, en wereldmuziek per 1.000 inwoners in een gemeente. Bron: VSCD, VNPF en eigen dataverzameling
Aantal Rijksmonumenten	2024	Aantal Rijksmonumenten in de gemeente per 1.000 inwoners. Bron: CBS
Aantal archeologische Rijksmonumenten	2024	Aantal archeologische Rijksmonumenten in de gemeente per 1.000 inwoners. Bron: CBS
Aantal musea	2021	Aantal musea per 1.000 inwoners. Bron: Erfgoedmonitor
Aantal stoelen in bioscopen en filmhuizen	2023	Aantal stoelen in bioscopen en filmhuizen per 1.000 inwoners. Bron: NVBF
Aantal zalen in bioscopen en filmhuizen	2023	Aantal zalen in bioscopen en filmhuizen per 1.000 inwoners. Bron: NVBF
Aantal culturele festivals per 1.000 inwoners	2023	Aantal culturele festivals en evenementen (waaronder muziek, film, beeldende kunst, literatuur, en theater) per 1.000 inwoners. Bron: EM-Cultuur
Aantal kunstuitleencentra	2022	Aantal vestigingen met sbi-code 91012 (kunstuitleencentra) in een gemeente per 1.000 inwoners. Bron: LISA

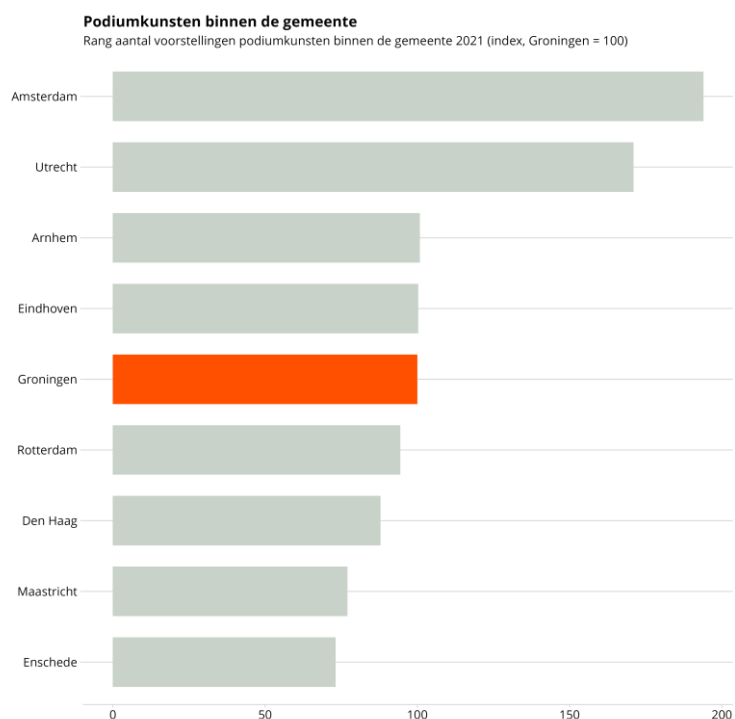
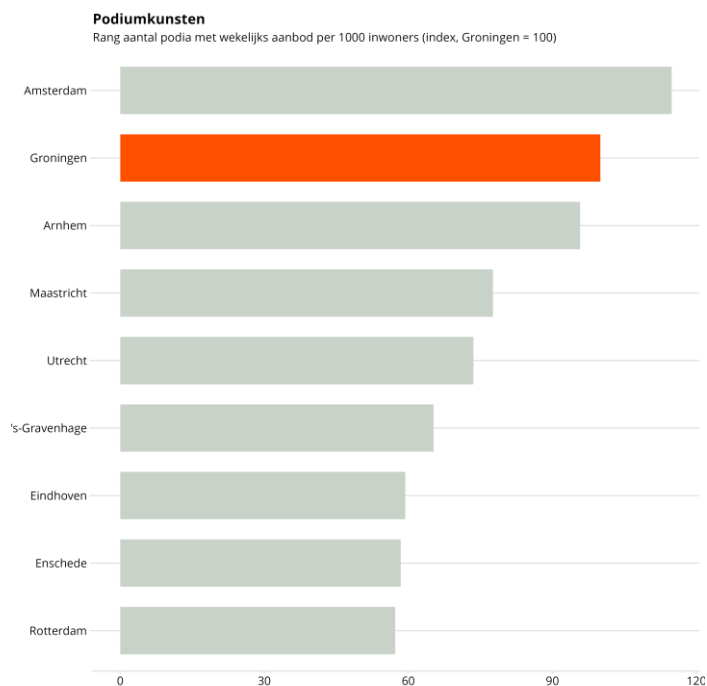
Indicator	Peiljaar	Beschrijving
Aantal vestigingen scheppende kunsten	2022	Aantal vestigingen met sbi-code 9003 (Schrijven en overige scheppende kunsten) in een gemeente per 1.000 inwoners. Bron: LISA
Aantal vestigingen voor kunstzinnige vorming amateurs	2022	Aantal vestigingen met sbi-code 85522 (kunstzinnige vorming van amateurs) en 85521 (dansscholen) in een gemeente per 1.000 inwoners. Bron: LISA
Aantal bibliotheekvestigingen	2022	Aantal bibliotheekvestigingen per 1.000 inwoners in de gemeente. Andere soorten bibliotheeklocaties of services zijn niet meegeteld, zoals bibliobushaltes, afhaalpunten, servicepunten, e.d. Bron: KB
Aantal boekhandels	2022	Aantal vestigingen met sbi-code 4761 (winkels in boeken) per 1.000 inwoners in de gemeente. Bron: LISA
Aantal bereikbare voorstellingen	2021	Voor de "bereikbaarheidsindicatoren" is op het niveau van PC4-gebieden het aantal binnen acceptabele reistijd bereikbare (pop)voorstellingen en dancepodia (nachtcultuur) bepaald. De bereikbaarheid is gebaseerd op de gemiddelde reiswaardering van Nederlanders die vrijetijdsactiviteiten ondernemen. Voorstellingen en podia tellen minder zwaar naarmate ze een langere reistijd hebben. Bron: VSCD, VNPF en eigen dataverzameling

Indicator	Peiljaar	Beschrijving
Aantal bezoekers podiumkunsten	2019	Aantal bezoeken podiumkunsten per 1.000 inwoners aan podia in de gemeente. Bron: VSCD, VNPF, en eigen dataverzameling
Aantal bezoekers musea	2022	Aantal bezoeken musea die aangesloten zijn bij de Museumvereniging per 1.000 inwoners. Bron: Museumvereniging
Aantal bezoekers bioscopen	2023	Aantal bezoeken bioscopen en filmhuizen die zijn aangesloten bij de NVBF per 1.000 inwoners. Bron: NVBF
Aandeel lid van bibliotheek	2022	Aandeel van de bevolking dat lid is van een bibliotheek. Bron: CBS

Bijlage 2

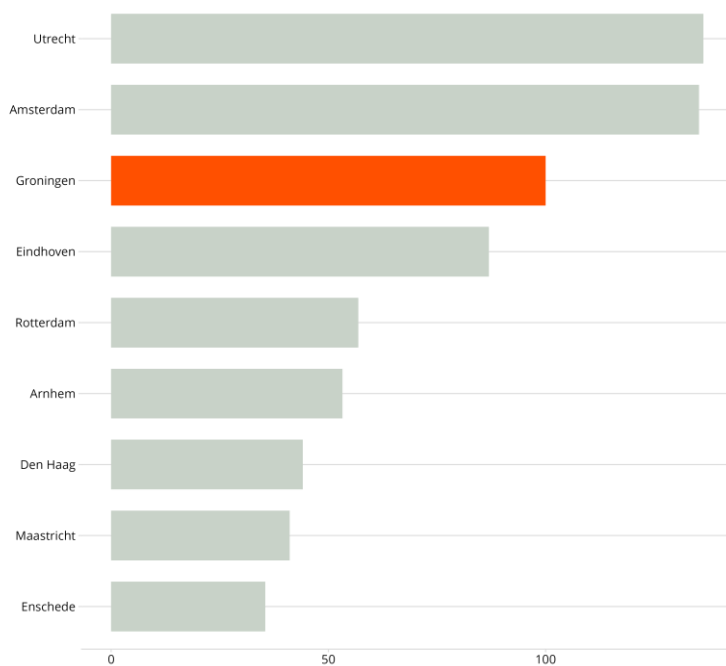
Ranglijsten G9

Podiumkunsten

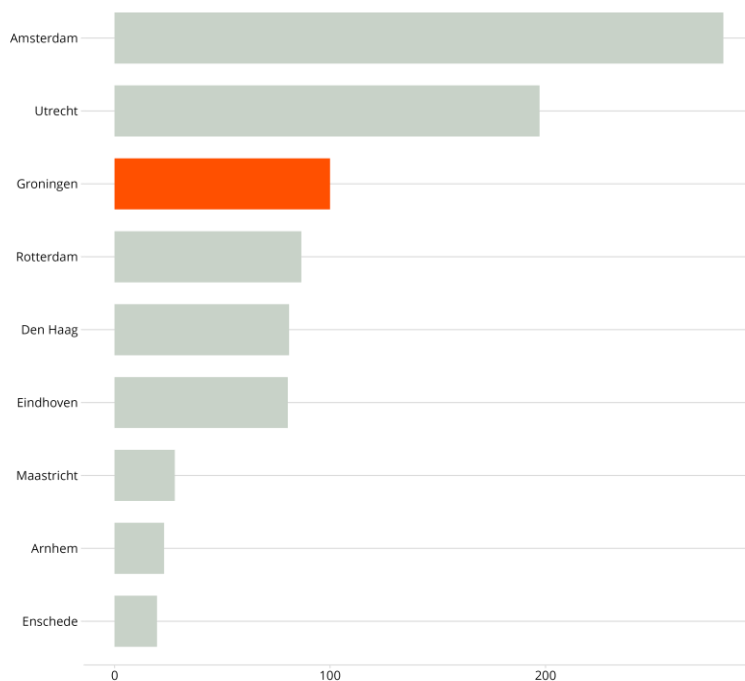

Podiumkunsten binnen de gemeente

Rang aantal voorstellingen pop binnen de gemeente 2021 (index, Groningen = 100)

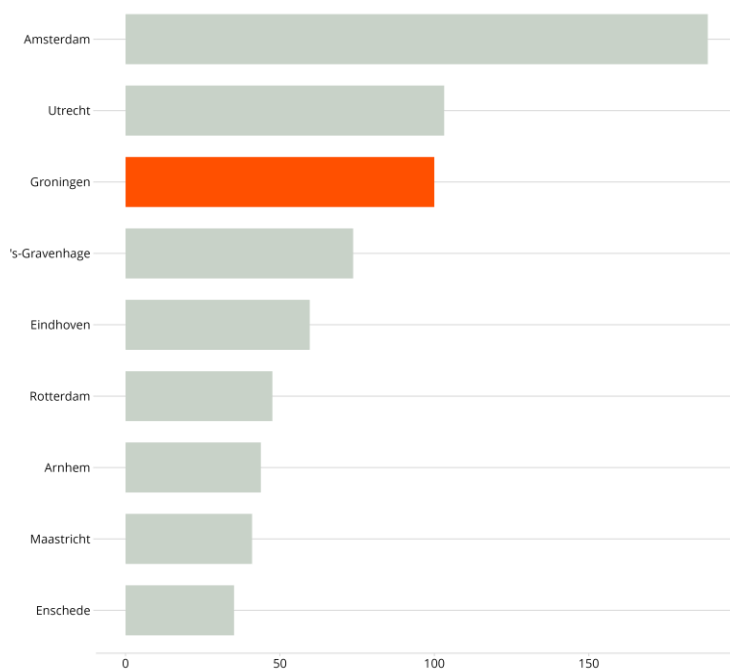
Bereikbare podiumkunst

Rang aantal bereikbare voorstellingen pop per 1000 inwoners (index, Groningen = 100)

Podiumkunsten binnen de gemeente

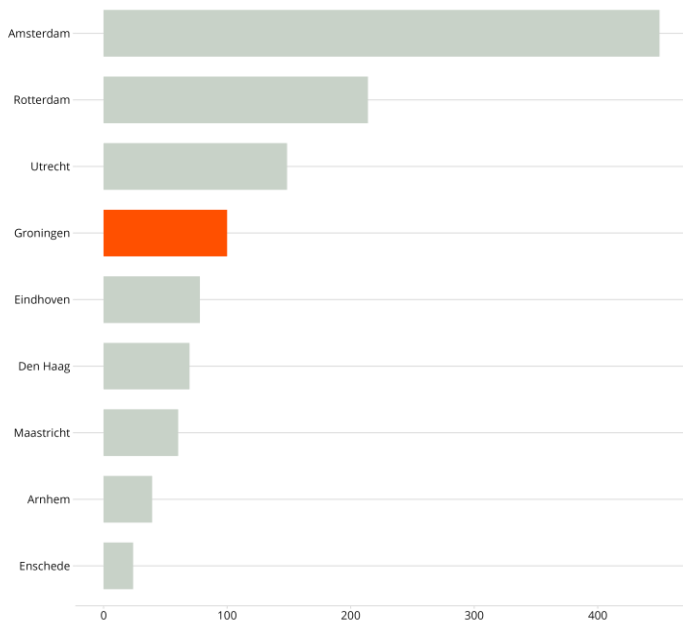
Rang aantal bezoekers podiumkunsten binnen de gemeente per 1000 inwoners 2019 (index, Groningen = 100)

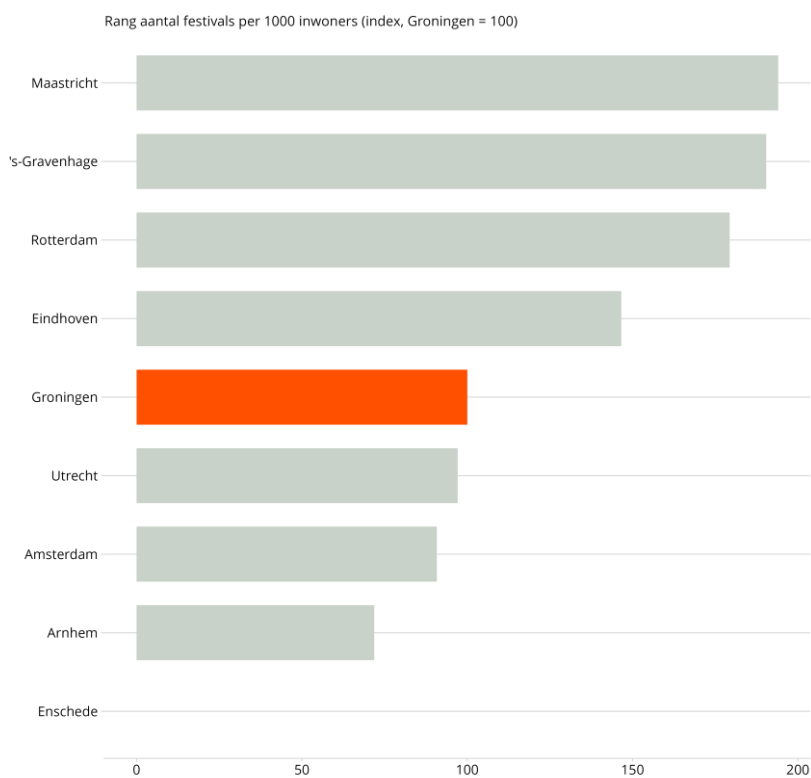

Nachtcultuur en festivals

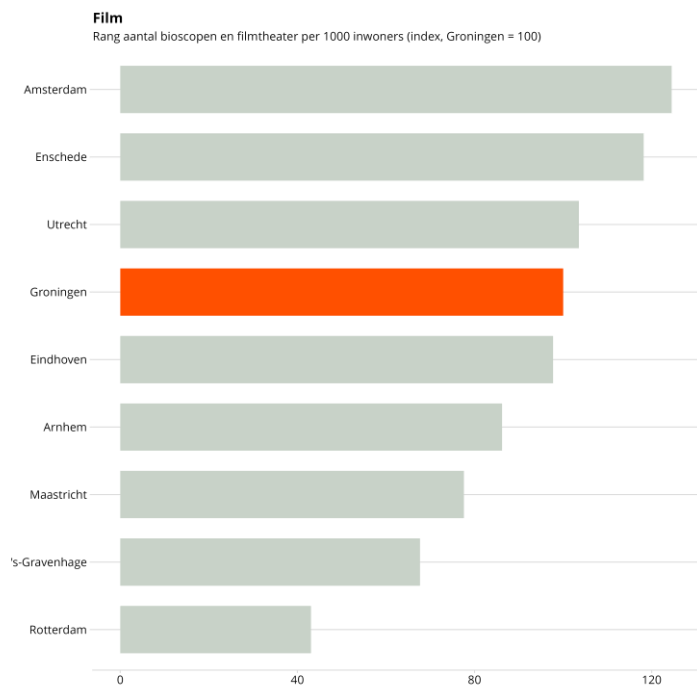
Nachtcultuur

Rang aantal bereikbare dancepodia met wekelijks aanbod per 1000 inwoners (index, Groningen = 100)

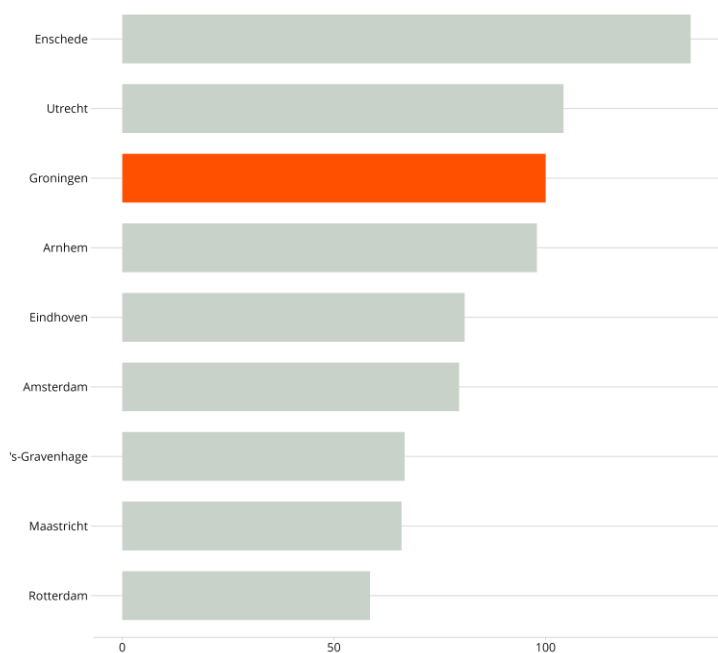

Film

Film

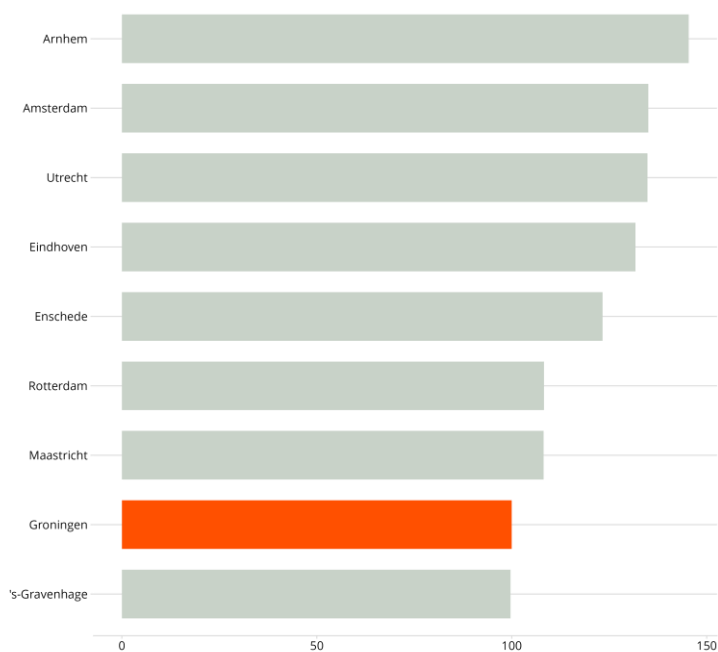
Rang aantal stoelen bioscopen en filmtheaters per 1000 inwoners (index, Groningen = 100)

Berekeningen Atlas Research o.b.v. gegevens CBS

Film

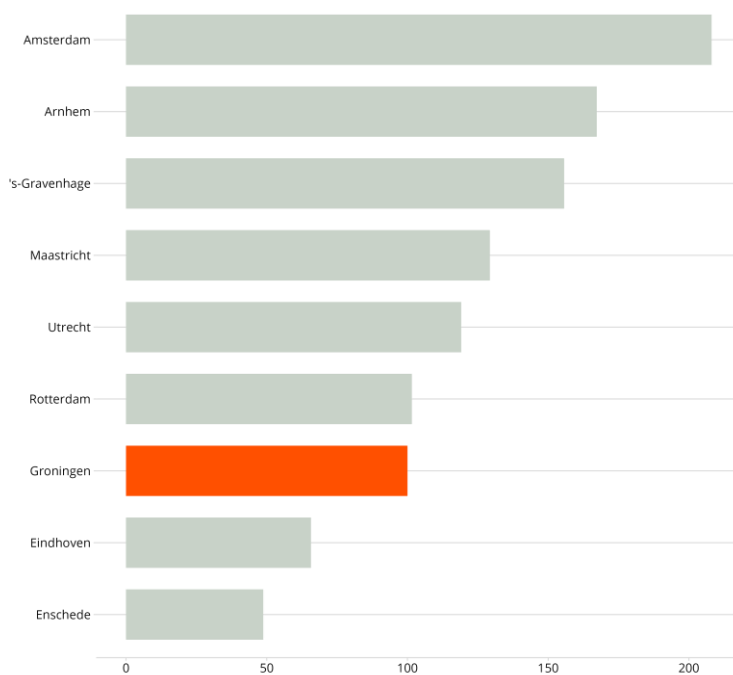
Rang aantal bezoeken bioscopen en filmtheaters per 1000 inwoners (index, Groningen = 100)

Musea

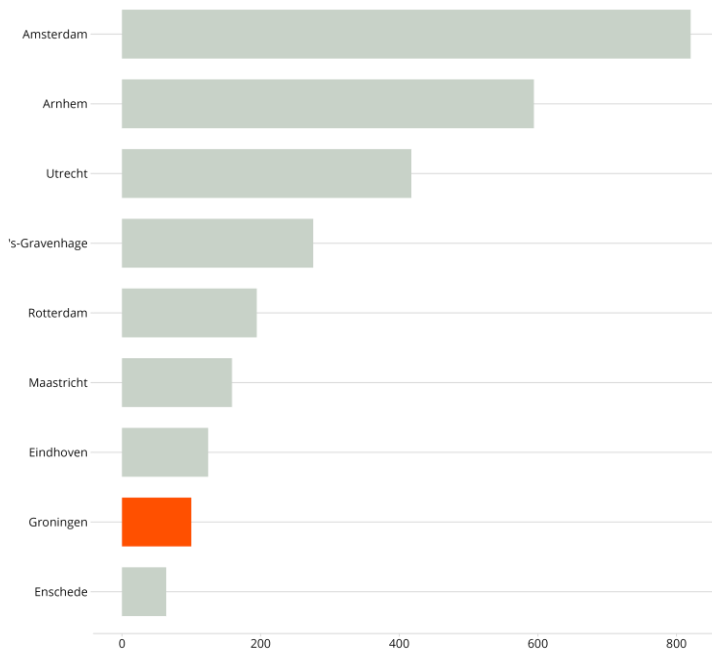
Musea

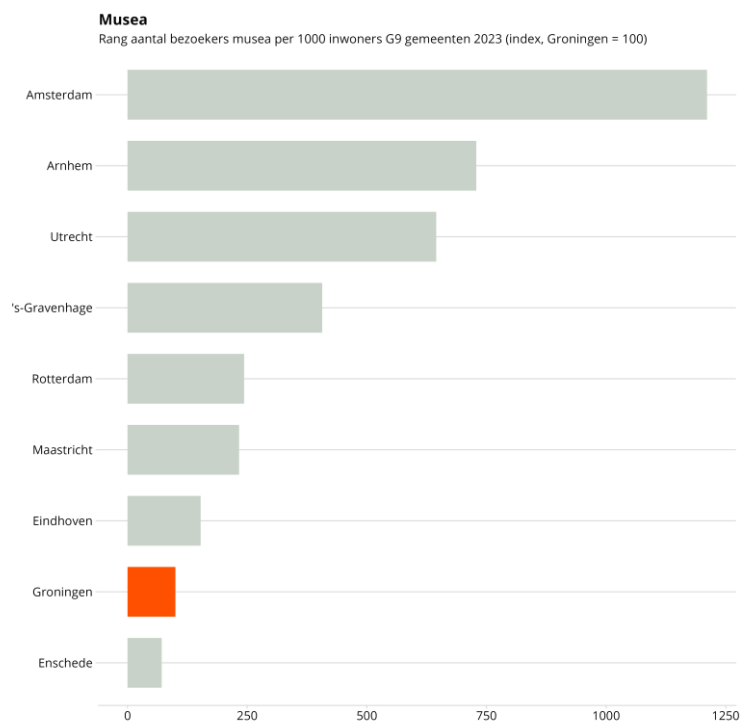
Rang aantal musea per 1000 inwoners G9 gemeenten (index, Groningen = 100)

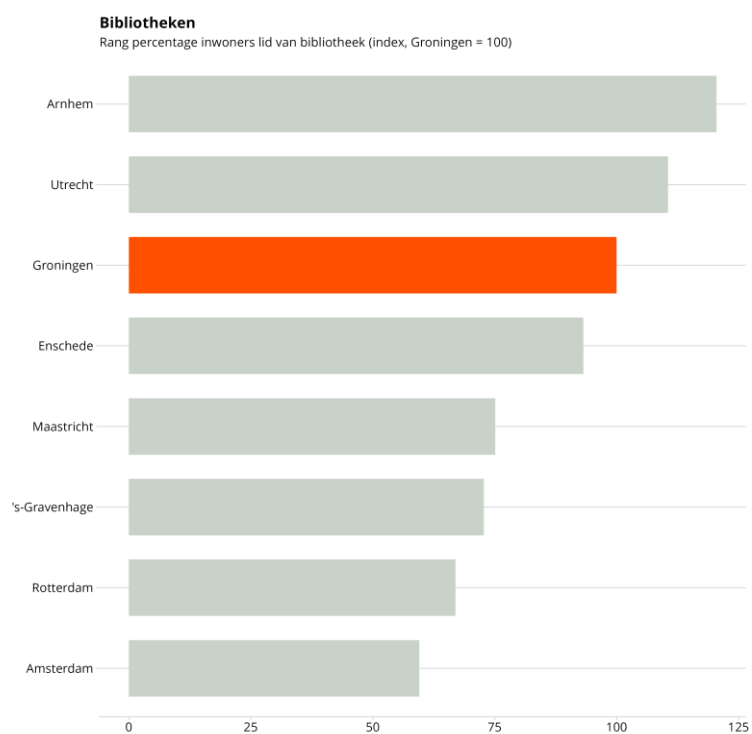
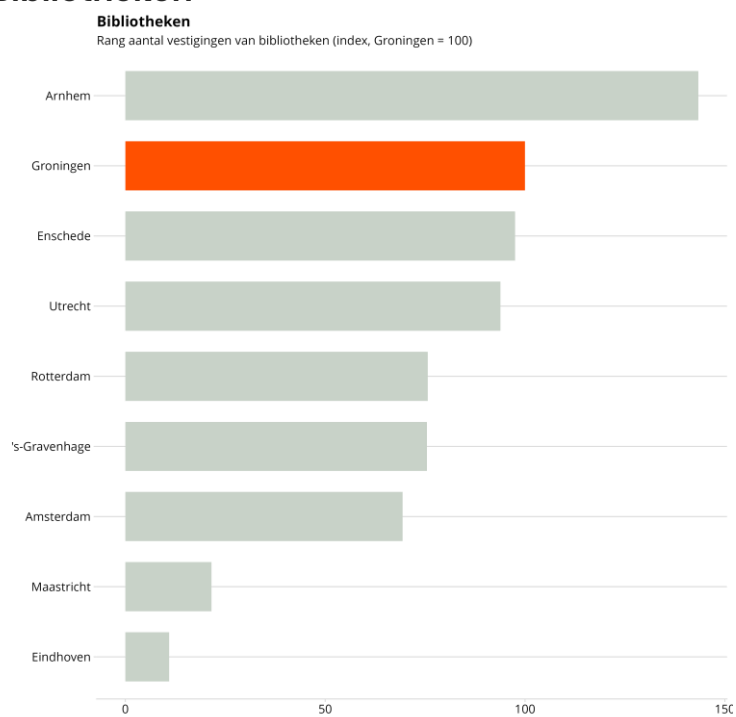
Musea

Rang aantal bezoekers musea per 1000 inwoners G9 gemeenten 2022 (index, Groningen = 100)

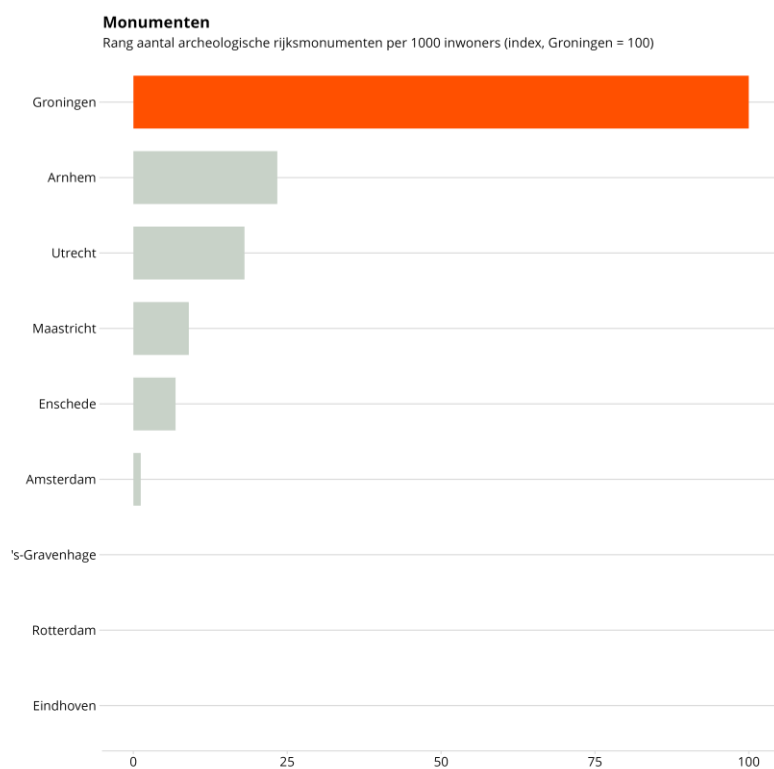
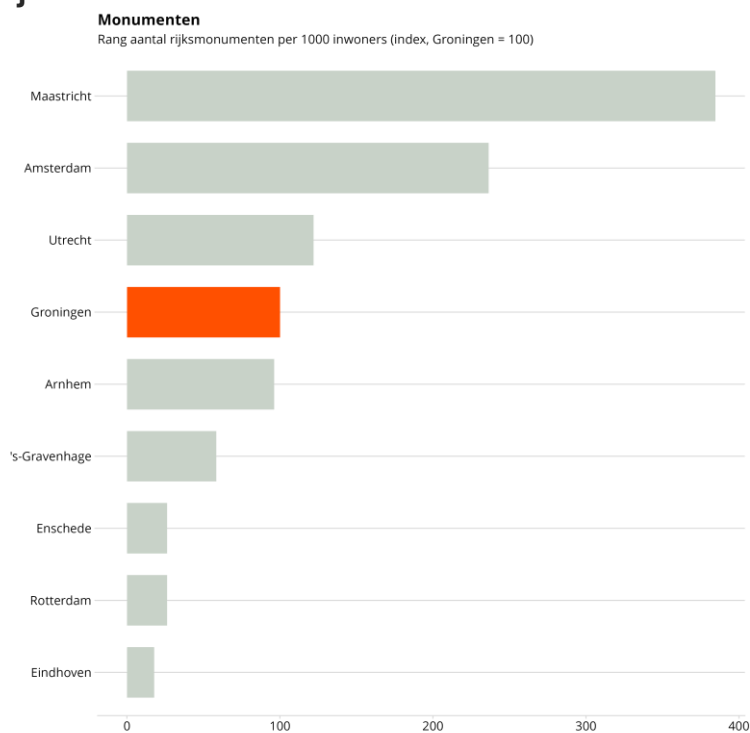

Bibliotheken

Rijksmonumenten

Bijlage 3

Inhoud Cultuurindex

In onderstaande tabel staat de inhoud van de Cultuurindex die is samengesteld op basis van de benchmarkgegevens die in Hoofdstuk 2 zijn gerapporteerd. Hierbij zijn indexscores berekend voor iedere G50 gemeente tegenover het gemiddelde van de G50 (gemiddelde van alle G50 gemeenten = 100). Bepaalde indicatoren hebben een zwaarder gewicht gekregen omdat deze meer bijdragen aan de aantrekkelijkheid van een stad (met name podiumkunsten). De beschrijving van de losse indicatoren is te vinden in Bijlage 1.

Indicator (altijd index op basis van aantal per 1.000 inwoners)	Gewicht
Aantal podia met wekelijkse voorstellingen	5,0%
Aantal voorstellingen podiumkunsten	20,0%
Aantal bereikbare nachtpodia	2,5%
Aantal culturele festivals	2,5%
Totaal podiumkunsten	30,0%
Aantal musea (alle soorten)	15,0%
Aantal galerieën	5,0%
Aantal kunsttielecentra	2,5%
Totaal musea en beeldende kunst	22,5%
Aantal Rijksmonumenten	12,5%
Aantal archeologische monumenten	2,5%
Totaal Erfgoed	15,0%
Aantal stoelen in bioscopen en filmhuizen	5,0%
Aantal zalen in bioscopen en filmhuizen	5,0%
Totaal film	10,0%
Aantal vestigingen bibliotheken	5,0%
Aantal boekhandels	7,5%
Totaal Letteren	12,5%
Aantal vestigingen kunstzinnige vorming	5,0%
Aantal vestigingen scheppende kunsten	5,0%
TOTAAL	100,0%